Magnesia Stadionunun Yapısal ve Sosyo Kültürel Özelliklerinin Bilimsel Açıdan Araştırılması

Proje No: 108K109

Prof. Dr. Orhan BİNGÖL

Ağustos 2011
ANKARA

ÖNSÖZ

Bir stadionda kazı yapmayı planlamak, son yıllara kadar pek de göze alınamayacak bir girişimdi. Bunun nedeni olarak, büyük bir çaba, süre ve yüksek maliyet sonrası ortaya çıkacak sonuçların bilinenlerden pek de farklı olmayacağı önyargısı gösterilebilir. Ayrıca bu olumsuz görünüşe ortaya çıkarılacak stadion kalıntısının koruma, konservasyon ve restorasyonlarına yönelik uygulama ve harcamaların büyüklüğünden kaçınma güdüsünü de eklemek gerekir. Anadolu'da, neredeyse hiç kazı yapmadan bazı ayrıntıları saptanabilen stadionlar kısmen de olsa incelenebilmiş, kiminde yapının tümünde olmasa bile, bazı bölümlerinde yürütülen kazı ve sondajlarla sonuç almaya çalışılmış çoğunda ise henüz hiçbir çalışma yapılmadan kısa tanıtım ya da sayısal bilgilere içerik oluşturmaktan öteye geçememişlerdir. Magnesia kazılarının başladığı 1984 yılında fotoğraflanan stadionun tümünün yoğun bir bitki örtüsü altında olduğu görülmektedir. Doğanın verdiği zarar dışında yapının oldukça sağlam olduğuna ilişkin görüşlerin de geçerliğini korudukları bu süreç içerisinde zaman zaman gözlemlenmiştir. Bu izlenimi ve ön bilgileri doğrulamak ve yeni bilgiler edinmek amacıyla 2004 yılında yapılan kısa süreli çalışmalar, Magnesia stadionunun o ana kadar bilinmeyen, ya da bilinip de üstünde durulmayan bir takım özellikleri nedeniyle, ön görülenin aksine, kapsamlı ve yoğun çalışmaların yapılması gereken bir yapı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim ancak 2007 yılında yeniden ele alınan stadionda yürütülen çalışmalarla, ilk buluntu ve izlenimlerin daha da güçlenerek örtüşmeleri üzerine Tübitak destekli bir "Stadion Projesi" oluşturulmuştur. "Magnesia Stadionu'nun Yapısal ve Sosyokültürel Özelliklerinin Bilimsel Açıdan Araştırılması" adı altında üç yıllık bir çalışmayı amaçlayan bu başvurumuzun onaylanması üzerine 2008 yılında stadionda çok daha kapsamlı bir çalışma içine girilmiştir. Bu projeyi destekledikleri için Tübitak'a teşekkürlerimi sunuyorum. Stadion çalışmalarının destekleyicisinin Tübitak olmasına karşın, amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığının Magnesia kazısına tahsis ettiği ödeneğin bir bölümü de stadion çalışmalarında kullanılmaktadır. Ayrıca Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nin maddi; Batısöke Söke Çimento Sanayii A.Ş.nin lojistik desteği geçen yıllarda olduğu gibi sürmektedir. Bu kurumlara teşekkürlerimi ayrıca sunmak isterim.

Stadion çalışmalarına tüm kazı süresi boyunca, ya da zaman zaman katılan aşağıda isimleri yazılı tüm uzmanlara, öğrencilere, özverili çalışmalarından ve katkılarından ötürü teşekkür ederim: Mimari Çalışmalar: Doç. Dr. Ali Emre Madran (ODTÜ) Doç. Dr. Yegân Kâhya Sayar (İTÜ), Dr. Nimet Özgönül (ODTÜ), Mimar Özge Özeke, Epigrafik Çalışmalar: Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar (İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi Böl); Arkeolojik Çalışmalar: Ar. Gör. Dr. Görkem Kökdemir, Ar. Gör. Muharrem Oral, Ar. Gör. A. Kadir Binici (Ankara Üniversitesi, DTCF, Kl. Arkeoloji BD.); Arkeoloji Yüksek Lisans Öğrencileri: İbrahim Ethem Koçak, Adem Acar (Ankara Üniversitesi, DTCF, Kl. Arkeoloji BD.), Konservasyon Restorasyon Çalışmaları: Arkeolog; Konservatör Işık Bingöl (Ankara), Konservatör Mesut Yılmaz, Taşçı Ustası Zeynel Bayraktar Bergama).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **2**
İÇİNDEKİLER **4**
RESİM LİSTESİ **6**
ÖZET ABSTRACT **11**
GİRİŞ **13**
YÖNTEM 14
TERMİNOLOJİ 14
TÜRKİYE STADİONLARINDAN ÖRNEKLER 15
MAGNESİA 21
GENEL **23**
STADİON'UN ARAŞTIRMA TARİHÇESİ 24
ULAŞIM 34
KAZI ÖNCESİ 35
DOLGU 36
GEREÇ YÖNTEM **38**
KAZI SÜRECİ 39
KONSERVASYON VE ONARIM 45
KORUMA 51
BULGULAR **52**
ÜST GALERİ 53
ALT GALERİ 58
GALERİ MERDİVENLERİ 63
ÜST DİAZOMA 66
KERKİSLER 69
KLİMAKES VE AYAKLAR 71
ÜST PROEDRİE 72
ORTA PROEDRİE 74
PODYUMLAR 75
ÜST DİAZOMA PODYUMU 75
ARENA PODYUMU 78
ANALEMMA 85
ARENA 87
START YAPISI 88
VARIŞ AYAKLARI 92
YAZITLAR (EPİGRAFİK BELGELER) 94
TARTIŞMA SONUÇ **110**

RESİM LİSTESİ

Resim 1 Aphrodisias Stadionu, genel görünüm.
Resim 2 Aphrodisias Stadionu, tonozlu giriş.
Resim 3 Aphrodisias Stadionu, oturma sıraları yazıtlarından örnek.
Resim 4 Aphrodisias Stadionu, oturma sıraları aslan ayaklarından örnek.
Resim 5 Claudiopolis Stadionu, genel görünüm.
Resim 6 Ephesos Stadionu, genel görünüm.
Resim 7 Ephesos Stadionu, oturma sıraları aslan ayaklarından örnekler.
Resim 8 Laodikeia Stadionu, genel görünüm.
Resim 9 Nysa Stadionu, genel görünümü.
Resim 10 Nysa Stadionu, merdiven blokları.
Resim 11 Perge Stadionu, genel görünüm.
Resim 12 Magnesia Kent Planı.
Resim 13 Stadionunun 19. yy. yarısındaki durumunu gösterir kara kalem çizimi.
Resim 14 Leake'in Magnesia Stadionu plan önerisi.
Resim 15 Clerget'nin Stadion oturma sıraları kesiti ve galeri çizimi.
Resim 16 Tremaux'un Magnesia kent planı ve Stadion planı.
Resim 17 Kern'in Magnesia kent planı.
Resim 18 Humann'ın Magnesia kent planı.
Resim 19 1907 yılına ait stadion proedrialarında çekilmiş bir fotoğraf.
Resim 20 Stadionda hemen yangın sonrası çekilmiş bir görüntü.
Resim 21 Aynı yerde ve tarihlerde çekilmiş başka bir görüntü.
Resim 22 Eski güzergah üzerinden stadion'a ulaşımı sağlayan yo l.(– 2011)
Resim 23 Yeni güzergah üzerinden Stadion'a ulaşım sağlayan yol (2011 –)
Resim 24 Stadion kazı öncesi genel görünüm.
Resim 25 Stadion sphendona kazı öncesi.
Resim 26 Arena üzerini kapatan 3 m. lik dolgu toprak.
Resim 27 Dolgu toprak.
Resim 28 Dolgu toprağın boşaltılmasına yönelik çalışmalardan görünüm.
Resim 29 Dolgu toprağın boşaltılmasına yönelik çalışmalardan görünüm.
Resim 30 Sphendona kısmında yer alan dolgu tabakasının görünümü.
Resim 31 2004 yılı kazı sonrası durum, doğu tribün.
Resim 32 2007 yılı kazı sonrası durum, doğu tribün.
Resim 33 2008 yılı kazı sonrası durum, doğu tribün.
Resim 34 2009 yılı kazı sonrası durum, doğu tribün.
Resim 35 2009 yılı kazı sonrası genel görünüm.
Resim 36 2010 yılı kazı sonrası, doğu tribün.
Resim 37 2010 yılı kazı sonrası, doğu tribün ve sphendona.
Resim 38 2011 yılı kazı sonra, doğu tribün.
Resim 39 2011 yılı kazı sonra, doğu tribün.
Resim 40 Doğu Tribün üst galeri, buluntu durumu ve onarım sonrası
Resim 41 IX. kerkis üst diazoma duvarı onarım öncesi ve sonrası.
Resim 42 IX. kerkis üst diazoma duvarı onarımı
Resim 43 Yongaların oturma yerlerindeki düzenlenmeleri.
Resim 44 Start Yapısı mimari elemanlarının restorasyon çalışmaları.
Resim 45 Start Yapısı mimari elemanlarının restorasyon çalışmaları.
Resim 46 Proedrie restorasyon çalışmaları.
Resim 47 Stadion'da yapılan mimari elemanların restorasyon çalışmalarına örnekler.
Resim 48 Galeri sütunlarının restorasyon çalışmaları.
Resim 49 Podyum kabartmalarının korunmasına yönelik yaptırılan parmaklıklar.
Resim 50 Podyum kabartmalarının korunmasına yönelik yaptırılan parmaklıklar.
Resim 51 X-XIII. kerkisler, üst galeri istinat duvarları buluntu durumu
Resim 52 X-XIII. kerkisler, üst galeri istinat duvarlarının onarım aşamaları
Resim 53 XII-XIII. kerkisler, üst galeri istinat duvarlarının onarım aşamaları
Resim 54 X-XIII. kerkisleri örten dolguya üst galeriden bakış

Resim 55 XVI. kerkis, üst galeri istinat duvarı onarım aşamaları.
Resim 56 Alt galerinin IX-XI kerkis arkasındaki yakılmış görüntüsü
Resim 57 Üst Galerinin XI-XIII. kerkis arkasındaki onarılış durumu ve tabanı
Resim 58 I-IV. kerkis galeri duvarları.
Resim 59 V-VI. kerkis galeri duvarları (genel).
Resim 60 V. kerkis galeri duvarı (ayrıntı).
Resim 61 VII. VIII. kerkis alt galeri duvarı.
Resim 62 IX – XI. kerkis galeri duvarı (genel).
Resim 63 X. kerkis galeri duvarı (genel).
Resim 64 XII. ve XIII kerkis alt galeri duvarları.
Resim 65 Dolgu ve duvar kaplamasının oluşturduğu tabakalaşma
Resim 66 XVII-XXVI. kerkis, alt galeri istinat duvarları (genel)
Resim 67 XVII-XXVI. kerkis, alt galeri istinat duvarları, kemerler.
Resim 68 Alt galeritabnıından görünüşler
Resim 69 Galeri Katı Sütunları.
Resim 70 Galeri Katı Sütunları.
Resim 71 Üst galeriden yukarıya açılan merdiven sahanlığı
Resim 72 Aynı merdivenin güney basamakları
Resim 73 Alt Galeriden üst galeriye ulaşımı sağlayan çeşmeli merdiven. (X. kerkis arkası)
Resim 74 Çeşme cephe görünümü
Resim 75 Çeşme plan görünümü
Resim 76 XII. kerkis arkasında üst diazamaya çıkışı sağlayan nişli merdiven.
Resim 77 XII. kerkis arkasında üst diazomadan alt galeriye ulaşımı sağlayan merdivenler
Resim 78 XIII kerkis arkasındaki I. ve II. galeriyi bağlayan merdiven.
Resim 79 XIII kerkis arkasındaki I. ve II. galeriyi bağlayan merdiven.
Resim 80 IX- XI. kerkis arkasındaki üst diazoma duvarları
Resim 81 IX, X kerkis arkası üst diazoma tabanı
Resim 82 XII, XIII. kerkis arkası üst diazoma tabanı
Resim 83 VIII ve. XIII. Kerkis arasındaki doğu tribünün son görünümü.
Resim 84 Sphendonadaki heyelan dolgusunun görünümü (2010)
Resim 85 Batı Tribünün 2010 görüntüsü
Resim 86 Kerkisler arasında kullanılan merdivenlerden örnekler.
Resim 87 Merdiven başlarındaki ayaklardan örnekler.
Resim 88 Arkalıklı koltuklardan iki örnek
Resim 89 Doğu tribün IX-.XI Kerkis proedrie sıraları
Resim 90 Sphendona XII, XIII. Kerkis proedrie sıraları
Resim 91 XVI ve XVII. Kerkis proedrieleri
Resim 92 XIII. kerkis alt kaveası orta proedriesi
Resim 93 Üst diazoma kabartmalı orthostatı
Resim 94 Üst diazoma kabartmalı orthostatı
Resim 95 XIIIA. kerkis üst diazoma kuzey podyumu köşesi.
Resim 96 XIIIB. Kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu
Resim 97 XVIA. Kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu
Resim 98 XVIB. Kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu bulunuş
Resim 99 XVIB. Kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu onarım aşaması
Resim 100 XVII. Kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu orthostatı
Resim 101 VIII. kerkis podyum kabartmaları, genel.
Resim 102 VIII. kerkis podyum kabartmaları, detay.
Resim 103 IX. kerkis podyum kabartmaları, genel.
Resim 104 IX. kerkis podyum kabartmaları, detay.
Resim 105 X. kerkis podyum kabartmaları, genel.
Resim 106 X. kerkis podyum kabartmaları, detay.
Resim 107 XI. kerkis podyum kabartmaları ve ortadaki havuz, genel.
Resim 108 XI. kerkis podyum kabartmaları ve ortadaki havuz, detay.
Resim 109 XII. kerkis podyum kabartmaları, genel.
Resim 110 XII. kerkis podyum kabartmaları, detay.

Resim 111 XIII. kersis kabartma işlenmemiş podyum cephesi sağda.
Resim 112 Önde Start" yapısı arkada sağda analemma duvarı temizlik öncesi.
Resim 113 Önde Start" yapısı arkada sağda analemma duvarı temizlik öncesi ve sonrası
Resim 114 Analemma duvarı,genel.
Resim 115 Analemma duvarı, genel.
Resim 116 Analemma duvarı önündeki basamaklar.
Resim 117 Analemma duvarı önündeki basamaklar.
Resim 118 Arena genel görünüm.
Resim 119 Arena'nın orijinal toprak dokusu.
Resim 120 Start yapısı kazısının başlangıç aşaması.
Resim 121 Start Yapısı ayaklarının ortaya çıkarılması.
Resim 122 Start Yapısı buluntu durumu, 2011 yılı.
Resim 123 Start Yapısı, mimari elemanlarından örnek.
Resim 124 Start Yapısı ayakalrından bir tanesi.
Resim 125 Varış çizgisini belirleyen ayaklar, genel görünüm.
Resim 126 Stadion'da bulunmuş Hermelerden birincisi.
Resim 127 Stadion'da bulunmuş Hermelerden ikincisi.
Resim 128 ΑΣΙΑΡΧΟΥ yazıtlı friz bloğu
Resim 129 ΙΟΑΛΩΝΙΟΥ yazıtlı friz bloğu
Resim 130 Stephanophoros yazıtlı friz bloğu
Resim 131 on dört ismin yazılı olduğu bu paye
Resim 132 XI. kerkis oturma sırası topos yazıtlarından "Smyr".
Resim 133 X. kerkis podyumundaki "Ephesion" yazısı.
Resim 134 XIIIA yazıtları
Resim 135 XIIIB yazıtları
Resim 136 XII. kerkis oturma sıralarındaki topos yazıtlarından "Mandra".
Resim 137 Doğu tribün proje öncesindeki görünüm
Resim 138 Doğu tribün Proje bitimindeki görünüm (2011)
Resim 139 Stadionun üç boyutlu görünümü
Resim 140 stadionun auto-cad programında hazırlanan bölümlerini göstermeye yönelik üç boyutlu çizimi
Resim 141 Batı tribünde galerilerinde gözlemlenen çizgi ve boya ile yapılmış bezemelerden geriye kalanlar.
Resim 142 Batı galeri kemerli payandalarla sınırlı loca.
Resim 143 Alt galeride kullanılmış olan a)Postament, b)sütun tamburu ve kullanım yeri bilinmeyen c) ionik ve d) dorik arşitrav blokları
Resim 144 Stadionun kesiti
Resim 145 kalkanlı orthostat. Üst diazoma
Resim 146 13B kerkisi arkasındaki üst diazoma podyumu. Buluntu durumu
Resim 147 XIII. kerkis üst diazoma güney yarı podyumunun iki köşesindeki çelenkler.
Resim 148 XVI kerkis üst diazoma podyumu bulunuş durumu genel görünüş
Resim 149 XVI B kerkis üst diazoma podyumu bulunuş durumu.
Resim 150 XII. Kerkis. Mandra, orta proedriasnın boğa başlı ayakları ve aslanlı kolçakları
Resim 151 Podyum Kabartmaları
Resim 152 VIII. kerkisin dört kabartması: Nike, Amphora, plamiye ve meşale ve diğer Nike.
Resim 153 IX. podyum kabartmaları
Resim 154 IX podyum silah ve kumuş ödülleri
Resim 155 IX. podyum Hermeler
Resim 156 IX.podyum Hermes
Resim 157 Herme'lerin portreleri
Resim 158 Ödül olarak verildikleri ibilinen giysi örneği ve Magnesiadaki top kumaş ödülü
Resim 159 Secutor miğferi, Pompeji (JUNKELMANN, 2008, Pp.421, Res.319)
Resim 160 Kerkislerdeki üç kabartmada yer alan silah ödülleri
Resim 161 Hoplitodromia, Attika. kırmızı figürlü amphora, Berlin Ressamı İ.Ö. 480–70 BC, Louvre Müzesi (CA 214).
Resim 162 X. podyum kabartmaları

Resim 163 X. podyum silah ödülleri
Resim 164 X. podyum tropheler
Resim 165 X. podyum Ares
Resim 166 XI. podyum Boks eldivenleri
Resim 167 XI. podyum çember ve çengeli
Resim 168 Ahşap kutu (?)
Resim 169 Ahşap kutu (?)
Resim 170 Ahşap kutu ayrıntıları
Resim 171 Mozaik örneğinde bir ödül sandığı (SPECHT, 2000, Res.5)
Resim 172 Boks eldiveni
Resim 173 Boks eldiveni örneği. Roma Therme Müzesi. Lysippos'un oturan boksör heykelindeki eldivenler cepheden
Resim 174 Boks eldiveni örneği. Roma Therme Müzesi. Lysippos'un oturan boksör heykelindeki eldivenler yandan
Resim 175 Çember kabartması
Resim 176 Çember çeviren Eroslar (Vatikan Museo Chiaramonti Kat. 278) .
Resim 177 Mozaik üstüne çember oyunu örneği
Resim 178 Yüzük kaşı üstünde çember örneği (SMITH, 1873, 341)
Resim 179 XII. kerkis kabartmaları
Resim 180 Palmiyeli kabartmadan ayrıntı
Resim 181 At yarışçısının elindeki ödülden (?) ayrıntı
Resim 182 Pompei Amfitiyatrosu (JUNKELMANN, 2008, Res. 52)
Resim 183 Pompei amfitiyatrosundaki katllam resmi (JACOBELLI, 2003, Pp.72)
Resim 184 Pompei amfitiyatrosundaki katllam resminin modifiye edilmiş versiyonu (NICCOLINI, 1854, Lev. XXXIII)
Resim 185 Pompei amfitiyatrosundaki vahşi hayvan avına ilişkin canlandırma
Resim 186 Pompei amfitiratrosunun podyumundaki resimlere örnekler (NICCOLINI, 1854, Lev. III)
Resim 187 Magnesia XII kerkis kabartmaları
Resim 188 Pompei amfitiratrosunun podyumundaki resimlere örnekler (NICCOLINI, 1854, Lev. III)
Resim 189 Pişmiş toprak levha Stadion sahnesi Herakles ve yarışçılar (ROHDEN, 1911, Lev.XXXII)
Resim 190 Pişmiş toprak levha Stadion sahnesi Hermes ve ödüller (ROHDEN, 1911, Lwv.XXXII)
Resim 191 Pompei ve Magnesia Oval kalkanlar
Resim 192 Pompei ve Magnesia Yuvarlak kalkanlar.
Resim 193 Pompei ve Magnesia palmiye dalları
Resim 194 Theatron. Genel görünüş
Resim 195 Satdion kabartmalı podyuymlarından bir örnek
Resim 196 Theatronun kanrtma yapılması için hazırlanmış ansataları (solda) ve ansataların üstüne mozaiklerden alınan örneklerin görünümü
Resim 197 Start yapısı canlandırma kuzey ve güney cephelerin ngörünüşü
Resim 198 Start uygulamasının karakteristik yuvalarından ayrıntı
Resim 199 Yuvaların genel konumu ve canlandırma
Resim 200 Kos Asklepiaonu stadionundaki start sistemi ve ayrıntıları (VALAVANIS, 1999, Res.101,102,108)
Resim 201 Varış sistemi payeleri
Resim 202 Erosların araba yarışında hermeli start yapısı (VOGEL, 1969, Res.17)
Resim 203 Alt galeri sütunları arasından doğu tribüne vve arenaya bakış

ÖZET
ABSTRACT

Özet: Magnesia stadionunun yapısal özelliklerini ve yapının, kentin sosyokültürel yaşamına etkisini araştırmak amacını taşıyan üç yıl süreli projeyi gerçekleştirmek için her şeyden önce yapının elden geldiğince büyük bir bölümünün ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. 2011 sonu itibariyle stadion, orta sphendonanın, batı tribünün büyük bir bölümünün, I-VII kerkis arena podyumları arası ve bu kerkislerin üst kaveaları ile üst diazomaları dışında ortaya çıkarılmıştır. Doğanın, bitki örtüsü, deprem ve yağmur sularıyla bozduğu bölümlerin yanı sıra heyelanla örterek koruduğu bölümler ve insanoğlunun kireç yapmak için kırdığı, ya da kullanmak üzere aldığı bloklara rağmen bugün Türkiye'nin olduğu kadar Dünya'nın da en iyi korunmuş stadionudur ve diğerlerinden çok farklı özelliklere sahiptir. Stadion, start yapısıyla, sphendonasındaki dört kata ulaşan galerileriyle, alt galerideki sütun sırasıyla, hepsinin yapılmış ve yerlerinde olduklarını varsaydığımızda sadece arena podyumunda 129 kabartmanın; üst diazomadakilerle birlikte yaklaşık 150 kabartmanın sergilendiği müze niteliğiyle ve sadece beşi incelenebilen toplam 27 kerkisteki yazıtlarının getirdiği büyük bir arşiv olma özelliğiyle çok önemli bir yapı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Hellenistik döneme geri gittiği ve İ.S. 3. yy'a kadar kullanıldığı yazıtlardan anlaşılan ve elimizdeki görüntüsü ile I.S. 1. yy.a ait bu yapı, mimarlık tarihi, sosyokültürel ve sosyopolitik alanlarda bilgilerimizi artırmıştır ve bu görevini yapılan ve yapılacak çalışmalarla sürdürecektir.

Abstract: As a part of the three-year project, a significant section of the Stadium of Magnesia has been uncovered, in an effort to not only reveal its significant architectural features but also to research its socio-cultural impacts on the city itself. By the end of the 2011 excavation season, the stadium was exposed with the exception of the middle sphendona, a large area of the western portion of the stadium, the area between the arena podiums of the 1st and 7th kerkis, their upper cavea and upper diazoma. The damage caused by earthquakes, the invading flora, water inundation and other natural setbacks have taken its toll on the structure. However, despite all the damage caused by nature and by the intrusions of earlier inhabitants in search of lime, the stadium of Magnesia remains the best preserved and structurally the most interesting stadium not only in Asia Minor but also in the world. The structure portrays a strong architectural language with its start building, its monumental sphendonae entailing four levels of galleries, its lavish colonnade which seems to span the lower gallery. In addition to these captivating structural features, with its remarkable 129 in situ reliefs located on the arena podium and its additional topos inscriptions positioned on 27 kerkis –five of which are available for close inspection— the stadium can be considered an ancient archive, an open air museum. At its current state, the structure dates to the 1st century AD; yet from the inscriptions at hand one can conclude that it was in fact inhabited from the Hellenistic period to the 3rd century AD. The stadium of Magnesia has increased our knowledge on architecture, and enhanced our scholarship on socio-political and socio-cultural domains. There is no doubt that it will continue to do so in the future excavations and certainly continue its mission as an indispensible ancient source.

GİRİŞ

YÖNTEM

Bu projenin amacı Magnesia stadionunun yapısal özelliklerini ve kentin sosyokültürel yaşamına etkisini araştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için yapının elden geldiğince büyük bir bölümünün ortaya çıkarılarak proje programı kapsamında ve boyunca stadionun yapısal özelliklerinin saptanmasına çalışılmıştır. Bu özelliklerin genellenebilenlerinin, her stadionda görülebilen saptanabilen özelliklerle karşılaştırılması yönüne gidilmemiş ve bu örnekler "Anadolu stadionları" başlığı altında toplanmıştır. Benzer özellikler orada bulunabilir. Magnesia stadionuna özgü özelikler için ise örnek arama ve karşılaştırma yolu seçilmiştir. Sosyokültürel yapının irdelenebilmesi için gerekli olan yazıtlar ulaşılabildiği kadarıyla ele alınmış, elde edilen bilgilerin bundan sonraki çalışmalar için yönlendirici olması bu konunun yol gösterici olmasına çalışılmıştır.

TERMİNOLOJİ

Stadionlar, tiyatrolar ve diğer yapılar gibi benzer planlara sahip yapılardır ve bu nedenle belirli tanımlamaları olan ortak bölümlere sahiptirler. Biz de burada, çalışmalarda edinilen verilere göre ve her şeyden önce yapının bölümlerinin kesin olarak tanımlanmalarının gerçekleştirilmesinin ardından bu bölümlerin tanımlanmasında bu ortak terminolojinin kullanılması öngörülmüştür.

Ana bölümlerin alt bölümleri de ayrıca terminolojik kavramlar (sphendona, diazoma, analemma, vbg.), yön (doğu tribün, batı tribün gibi) sayı (1. 2. 3. ... kerkis gibi), konum (alt diazoma, üst diazoma) gibi tanımlamalar da içermektedirler.

Buna göre, stadion altı ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler hem uygulama, hem de ulaşılması amaçlanan araştırma önceliklerinin planlama sıralamasına koşut olarak şöyle sıralanmaktadır:

Galeriler, yapıyı çevreleyen en üstteki bölümdür. Farklı yapı katlarından oluşur. Galeriler yukarıdan gelen izleyicilerin yapıya girdikleri, daha çok ayaktaki izleyiciler yönelik bölümlerdir. Galerilerin altında tribünler yer alır. Doğu ve batı tribünler at nalı ya da U planlı olarak tanımlanan yapının iki uzun kenarında yer alır, yarım yuvarlak olan bölümün adı "sphendona" dır. İzleyicilerin oturmaları için oturma sıraları, aralarında bunlara ulaşmak üzere merdivenler ve bu sıraları yatay bölümlere ayıran diazomaların arasında kalan oturma bölümleri olan kerkisler tribünlerin alt öğeleri arasındadır. Çalışmaların gerçekleştiği bölümleri tanımlarken, kerkis numaraları yol gösterici olacaktır. Bu numaralar kuzeydoğudaki ilk kerkisin, birinci kerkis olarak alındığı bir sıralamayla güneye sphendonaya, oradan kuzey batıdaki son kerkise uzanan bir sıra izleyecektir. Her iki tribün de, kuzeydeki bitimlerinde, dış yanlarından

muhkem birer duvarla desteklenirler. Bunlar analemma duvarlarıdır. Tribünlerin önünde ise, aşağıda, bu büyük kütleyi önden destekleyen, arenadan yükselmesini sağlayan podyum yer alır. Podyumdan kerkislerin arasındaki merdivenlerden arenaya inilir, ya da arenadan tribünlere çıkılır. Arena, izleyicilerin orada bulunmalarına neden olan aktivitelerin (yarış, döğüş vbg.) yapıldığı yerdir ve bunlardan bazıları sphendonanın tam karşısına gelen "start" yapısında başlatılan ve varış çizgisinde sonlanan aktivitelerdir.

TÜRKİYE STADİONLARINDAN ÖRNEKLER

Şimdiye kadar yapılan literatür çalışmalarımız sonucunda Anadolu'da Magnesia stadionu dahil olmak üzere 32 adet stadionun varlığı tespit edilmiştir. Bunlar bölgelere göre; Aiolis'te Pitane, İonia'da Didyma, Ephesos, Magnesia, Miletos, Priene, Smyrna, Karia'da Aphrodisias, Kedrai, Labranda, Myndos, Theangela, Kilikia'da Anazarbos, Seleukeia, Mysia'da Pergamon, Pamphilia'da Aspendos, Lidia'da Blaundos, Nysa, Tralleis, Saittai, Sardeis, Lykia'da Arykanda, Kadyanda, Letoon, Perge, Rhodiapolis, Tlos, Sillyon, Phrygia'da Aizaoni, Kibyra, Laodikeia, Psidia'da Selge antik kentlerinde bulunmaktadır (SALTUK, 1995, ERDOĞAN ve diğ,. 2004). Bu stadyumlar içerisinde öncelikle Magnesia stadionu ile benzerlik gösterenler ve çağdaş olanlar üzerinde literatür taramasına başlanmıştır.

Bu araştırma sırasında birçok stadionun oturma sıralarında özellikle lonca ve dernekler için rezervasyon yazıtlarının bulunduğu saptanmıştır. Bunlardan 1976 yılında F. Kolb tarafından 41 yazıtı (KOLB,1990) yayınlanan Saittai stadionu, Magnesia stadionu gibi oturma sıralarındaki yazıtlar açısından oldukça zengindir. Bu yazıtlarda da birçok dernek ve meslek loncaları isimleri yer almaktadır.

Aphrodisias Stadionu: Türkiye'nin en iyi korunan stadionlu olarak tanımlanmaktadır. 238 m. uzunluğunda ve merkezde 40 m. genişliğinde arena ölçülerine ve 30 oturma sırasına sahip olan Aphrodisias stadionu Anadolu'daki en iyi korunmuş stadiondur. Hellenistik döneme tarihlenen Aphrodisias stadionunun doğudaki sphendona kısmı Roma döneminde, Ephesos stadionunda da gördüğümüz gibi gladyatör dövüşleri vb. etkinlikler için amfitiyatroya dönüştürülmüştür (KATHERINE, 1998).

Res. 1

Res. 2

Çift sphendonalı ve tek kavealı olan yapıda 40 kerkis bulunmaktadır. Stadiona giriş Magnesia'daki gibi anıtsal bir kapı ile olmayıp sphendonaların altındaki tonozlu girişlerle sağlanmaktadır.

Res. 3

Res. 4

Claudiopolis Stadionu: Bolu kent merkezinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan stadion İmparator Hadrian döneminde inşa edilmiştir. Stadionun tam ortasında bir metre yüksekliğindeki podyumda 20 m uzunluğundaki yazıttan stadionun Domitius Ponticus Iulianus, Claudia Procla ve Aelius Plotius Iulianus tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İmparator Hadrian ve gözdesi Antinoos adına kentte müzik ve atletizm yarışmaları yapılmaktaydı. Podyumlarının karşılaştırılması açısından değerlendirilmesi gereken bir örnektir (ADAK ve diğ, 2011).

Res. 5

Ephesos Stadionu: Güney kanadında bir tepeye yaslanan yapı kuzeyde tonozlarla yükseltilerek inşa edilmiştir. 230x40 m. ölçüleriyle Anadolu'daki büyük stadion yapıları arasındadır. Magnesia'da ve az da olsa Aphrodisias'ta gördüğümüz gibi Ephesos stadionunda da rezervasyon yazıtları okunabilmektedir. Sadece Magnesia stadionunda görülen kabartmalı podyum orthostat bloklarının benzerleri Ephesos'ta da bulunmuştur. Ancak bunlar podyumda olmayıp yapının batı tarafında bulunmuşlardır. Spor karşılaşmalarında verilen hediyelerin tasvir edildiği bu kabartmalarda hurma dalı, vazo, tavşan gibi figürler işlenmiştir. Yapı Aphrodisias stadionunda gördüğümüz gibi sonradan doğuda yer alan sphendonanın önündeki bölümde gladyatör dövüşleri için arena haline getirilmiştir. Ephesos stadionunun Aphrodisias ile bir diğer benzerliği de merdiven kenarlarındaki oturma bloklarının ayaklarıdır ki her ikisi de benzer işçilikte aslan ayağı şeklinde işlenmiştir.

Res. 6

Res. 7

Laodikeia Stadionu: Çift sphendonaya sahip olan Laodikeia stadionu MS. 1. yüzyılın 2. yarısında inşa edilmiştir. Plan olarak Aphrodisias stadionu ile benzerlik göstermektedir. Kentin güney-batısında yer alan ve doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının oturma sıralarında tahribatlar gözlense de neredeyse tümüyle görülebilmektedir. 24 oturma sırasına sahip olan yapı 350 m. uzunluğu ve 60 m. genişliği ile Anadolu'daki en büyük stadionlardan birisidir.

Res. 8

Nysa Stadionu: 30 oturma sırası tespit edilebilen yapı 192x44 m. genişliğindedir. Oldukça dik bir vadi üzerine inşa edilen stadionun galeri tonozları oldukça derindir. Oturma sıraları üzerinde diğer yapılarda gördüğümüz oturma yeri ve ayak koyma yeri ayrılmamıştır. Tek kavealı olan yapının kerkisleri arasındaki merdivenler bazı bölümlerde ayrı merdiven blokları ile sağlanmayıp oturma bloğunun devamının merdiven ölçülerinde işlenmesiyle oluşturulmuştur. Bugün için az bir bölümü görülebilen yapıda herhangi bir rezervasyon yazıtına rastlanmamıştır.

Res. 9

Res. 10

Perge Stadionu: Magnesia stadionundan ayıran en önemli özelliği doğal yamaçlara değil de, bir alt yapı üzerine örtüyor olmasından kaynaklanmaktadır. Daha az kapasiteli olmasına karşın, Perge stadionu gerek U formlu planı açısından, gerekse güney ucunda yer alan ve buluntulardan anlaşıldığı üzere anıtsal bir girişe sahip olması (DINSMOOR, 1973) açısından Magnesia stadionu ile benzerlik göstermektedir. Giriş yapısı Magnesia'da olduğu gibi bir start yapısı niteliği taşıyor da olabilir.

Res. 11

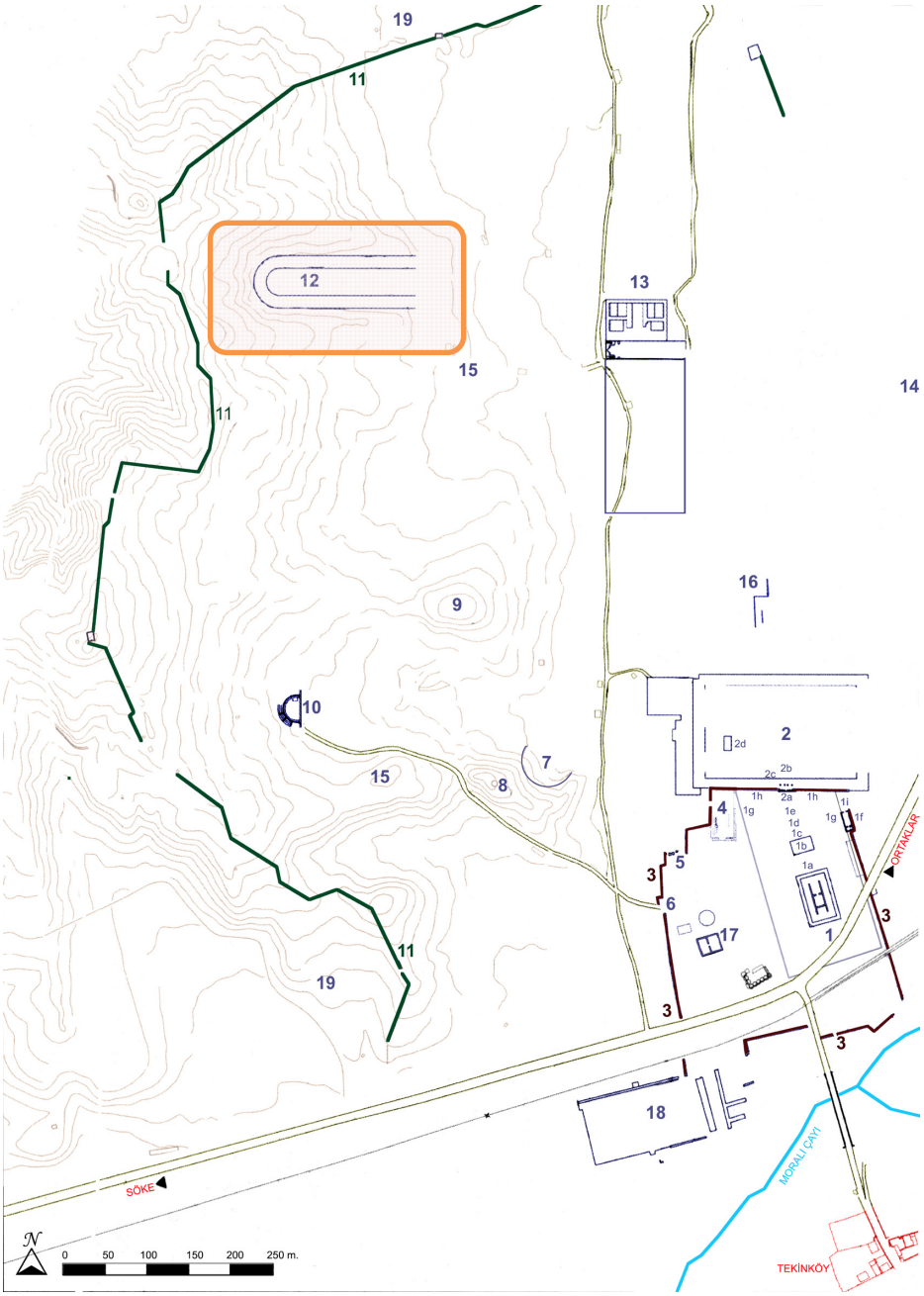
Saittai Stadionu: Lidya'daki bu antik kentin stadionu on dörder sıralı karşılıklı beşer dilimden oluşan tek sphendonalı bir yapıdır. Önemi, oturma yüzeylerindeki yazıtlardan kaynaklanmaktadır. Görülebilen yazıtlar F. Kolb tarafından okunmuştur. Apollonias, Asklepias, Dionysias, Herakleis phyleleri ve Tamasai'lıların ve Satalalıların phyleleri okunabilmiştir. Ayrıca Saittai'da tekstil alanındaki bir phyle olduğu da bu yazıtlardan anlaşılmaktadır (λινουργοι) Yazıtlar MS. 2. yüzyılın ikinci yarısına ve 3. yüzyıla aittirler. Apollonias phylesinin Magnesia'da da olduğu burada belirtilmektedir (KOLB, 1990).

MAGNESİA

Aydın'ın Germencik ilçesi, Ortaklar beldesine bağlı Tekin köy sınırları içinde, Ortaklar-Söke karayolu üzerindeki antik kent (Menderes Magnesiası), Hellenistik Dönem'de en görkemli günlerini yaşamıştır (BİNGÖL, 2007).

Kuruluş mitosuna ve antik kaynaklara göre Magnesia, Thessalia'dan gelen, "Magnet" olarak bilinen ve Anadolu'ya ilk gelen Helenler arasında sayılan bir kavim tarafından kurulmuştur. Magnetler, Leukippos adındaki efsanevi liderin öncülüğünde ve Apollon'un kehanetiyle bildirildiği şekilde Girit Adası üzerinden Anadolu'ya gelirler. O zaman bir körfez olan bugünkü Bafa Gölü ve Samsun Dağı yöresinde karaya çıkarlar. Sonradan Magnesia adını alacak olan Mandrolytia kentini, Leukippos'a olan sevgisi nedeniyle kendilerine kentin kapısını açan kral Mandrolytos'un kızı Leukophryene sayesinde ele geçirirler. Leukophryene, yerel bir tanrıça adı ve Magnesia'nın baş tanrıçası Artemis'in ön adıdır. Lydia kralı Gyges (MÖ. 680–652) tarafından ele geçirildiği, MÖ. 657'de Kimmerler tarafından tahrip edildiği, Miletos'un yardımlarıyla yeniden inşa edildiği ve MÖ. 530'larda Persler'in eline geçtiği bilinen bu kentin yeriyse hala bulunamamıştır. "İlk" ya da "Eski" anlamında Palaimagnesia olarak adlandırabileceğimiz bu kent Antik Çağ'da konumu nedeniyle "Magnesia ad Maeandrum" (Menderes Nehri kenarındaki Magnesia) olarak bilinmekteydi. MÖ. 460'larda Pers kralı I. Artakserkses'in sürgüne gönderilen Atinalı komutan Themistokles'e verdiği, onun da kendine başkent yaparak ölünceye kadar yaşadığı ve yalnız sikkeleriyle tanınan bu ilk Magnesia'nın MÖ. 399'da terk edildiği bilinmektedir. Gümüş Dağı (Thorax) yamaçlarında, Arkaik Dönem'den beri orada bulunan Artemis Leukophryene Tapınağı'nın olduğu yerde kurulan ikinci (bugünkü) Magnesia'nın, artık Menderes değil de, onun bir kolu olan antik Lethaios (Gümüş Çay) kenarında yer almasına karşın eskisi gibi "Magnesia ad Maeandrum" olarak tanımlanması sürdürülmüştür. Kentin taşınmasına neden olarak da, hem Magnetler'in Persler' e karşı daha güvenli, surla çevrili bir kente gereksinim duymaları, hem de Menderes'in alüvyonlarının kenti tehdit eder duruma gelmesi, bataklık ve bunun getirdiği sorunlar gösterilmektedir. İonia'da, Ephesos, Priene, Tralleis üçgeni ortasında, bu kentleri birbirine bağlayan yollar üzerinde önemli bir ticari ve stratejik konuma sahip olan Magnesia, tahıl üretimi ve bugün olduğu gibi inciriyle ünlüydü. Persler tarafından ele geçirilmiş, Makedonya kralı Büyük İskender'e (MÖ. 336–323) kadar onların yönetiminde kalmıştır. Önce Seleukos, daha sonra da Pergamon Krallığı'na bağlı kaldığı yıllar ise kentin en görkemli dönemi olmuştur. Roma İmparatorluğu zamanında Magnesia bağımsız bir kentti ve MS 3.yüzyıla ait kent sikkelerinde kendisini Asia'nın (Anadolu'nun) 7.kenti olarak nitelendirmekteydi. BİZANS İmparatorluğu dönemindeyse, 12.yüzyıla kadar piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir.

Magnesia'da ilk kazı 1842-43'te Fransız hükümeti adına arkeolog ve gezgin Charles Texier (1802–71) tarafından gerçekleştirilmiş, Artemis tapınağı frizlerinin bir bölümü Paris, Louvre müzesine götürülmüştür. Kent hakkındaki asıl bilgilerse 1891–93 arasında Berlin Müzeleri adına Carl Humann tarafından yapılan kazılara dayanmaktadır. Toplam 21 ay süren bu kazılar, Tiyatro, Artemision, Agora, Zeus Tapınağı ve Prytaneion'da yürütülmüş, ortaya çıkarılan heykeller İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne ve Berlin Pergamon Museum'a gönderilmiştir. Son kazılar 1986 yılından bu yana T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Orhan Bingöl başkanlığında sürdürülmektedir.

Res. 12

GENEL

STADİON'UN ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Stadion 1820'lerden beri tanınmasına karşın neredeyse 200 yıl sonra ilk kez bu kadar ayrıntılı bir çalışmaya konu olmaktadır. Aradan geçen bu iki yüz yılda stadiondan söz eden çalışmaların verdiği bilgileri değerlendirmek, olası kayıpları saptayabilmek, karşılaştırıp değerlendirebilmek için bu kaynaklar burada kısaca ele alınmaktadır.

1820 :

Jean Nicolas Huyot , Mr. Dedreux, Mr. Donaldson : Gezi ile ilgili çizimler ve notlar, bugün için Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin (Bibliothèque Nationale de France) el yazmaları bölümünde saklanmaktadır (Notes des voyages de J.-N. Huyot à Smyrne et en Asie Mineure, à Constantinople, en Egypteet en Grèce (1817-1821)" - NAF 664 / NAF 691). Yapının 1820 deki durumunu Rayet tanımlar: "Kalıntıların 250 m batı ve güneybatısında, kuzeyden güneye doğru uzanan küçük bir vadinin içine yerleştirilmiş bir stadyum bulunmaktadır. Şekli hala çok belirgin olan stadyumun oturma sıraları tiyatronunkilere benzer bir şekilde toprak altında korunmuştur. Alt bölgenin eğimi 12°, üst bölgenin eğimi 13° dir." fakat bu gözlemlerin yayınlanması ne yazık ki çok gecikecek, ancak 1877 de gerçekleşecektir (RAYET, 1877).

Rayet - Thomas 1877 , 123

Il n'y a grand parti à tirer ni de Van Egmont et Heyman, ni de Hamilton, ni de Köhler; mais les dessins et les notes de **l'architecte français Huyot, qui visita Magnésie en 1820, en compagnie de MM. Donaldson et de Dreux**, fournissent d'abondantes informations. Ces dessins et ces notes ont été acquis en 1841 par la Bibliothèque alors Royale, reliés en trois volumes, et déposés au département des manuscrits. On y trouve un plan d'ensemble de Magnésie, **des plans et relevés du stade,** du théâtre, du gymnase, des thermes, enfin une vue **panoramique des ruines, prise des hauteurs au-dessus du stade**, et qui est faite, ce semble, avec beaucoup de soin et de conscience.

Rayet - Thomas 1877, 123

1820 yılında Huyot ve ekibinin kente ziyaretleri hakkında bilgi veren Rayet, Huyot'un diğer yapıların yanı sıra stadionla ilgili çizimler ile stadion üzerindeki tepelerden çizilmiş panoramik bir görünüm yansıtan çizimler de büyük bir özen ile yapılmıştır.

Res. 13

1824 (?) :

William Martin Leake (LEAKE, 1824) **:** Magnesia *stadion*u bugüne değin sadece bir kaç kez kısaca tanıtılmış bir yapıdır. William Martin Leake (1777-1860) görevi nedeniyle Anadolu'da bulunduğu 1800 yılında yaptığı seyahatte kenti gezmiştir (LEAKE, 1824). Laeke, Artemis tapınağı ve kent surunun yanı sıra tiyatro ve *stadion*dan söz etmiş ve *stadion*u alt notunda bir plan taslağı ile vererek tanımlarken Tralleis, Aphrodisias, Laodikeia ad Lycum ve Pergamon *stadion*ları gibi iki *spendona*lı, ayrıca Tralles, *stadion*ları gibi iki *spendona*lı, ayrıca Tralles, Sardes ve Pergamum dakiler gibi tiyatroya bağlı bir yapı olarak tanıtmıştır.

Res. 14

Artemis tapınağı ve kent surunun yanı sıra tiyatro ve stadiondan söz etmiş ve stadionu alt notunda bir plan taslağı ile vererek tanımlarken Tralleis, Aphrodisias, Laodikeia ad Lycum ve Pergamon stadionları gibi iki spendonalı, ayrıca Tralles, Sardes ve Pergamon'dakiler gibi tiyatroya bağlı bir yapı olarak tanıtmıştır.

Leake 1824, 244-245.

Besides the town-walls, theatre, stadium §, and other indications of the site of a great city, are the vast prostrate fragments of 'an octastyle Ionic temple, the peristyle of which was near 200 feet in length, and was formed of columns more than 4 feet and a half in diameter.

§ It appeance to have been very customary with the asiatic Greeks to make their stadia circular at both ends. Examples exist at Magnesia ad Meeandrum, Tralles, Aphrodisias, Laodiceia ad Lycum, and Pergamum, At Magnesia, Tralles, Sardes, and Pergamum, the theatre is placed on one side of the stadium.

Under the Romans the stadium was sometimes converted into an amphitheatre, by building a curved wall across its breadth, so as to form with one of the circular ends a circle or oval. An inscription at Laodiceia, boasting of such a pitiful conversion of the stadium at that place, has been published by Chandler: and Pococke remarked the remains of a similar operation in the stadium of Ephesus. It appears from Strabo that there was an amphitheatre at Nysa . and there is one still existing at Pergamum; the latter is a building separate from the theatre-stadium.

Leake 1824, 244-245.

Magnesia'daki kalıntılardan bahsederken Artemis tapınağı ve kent surunun yanı sıra tiyatro ve stadiondan da söz etmiştir. Stadionun alt notunda bir plan taslağı vererek yapıyı tanımlarken, Magnesia stadionunun da Tralleis, Aphrodisias, Laodikeia, Sardeis ve Pergamon stadionları gibi iki spendonalı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Tralles, Sardes ve Pergamon'daki örnekler gibi, Magnesia tiyatrosunun da stadionun bir kenarına yerleştirildiğini ileri sürmüştür.

1830:

M. Michaud - M. Poujoulat (MICHAUD – POUJOULAT, 1834)**:**

Michaud - Poujoulat, 1834 , 375

A un quart d'heure de distance, dans cette direction, j'ai trouvé un **amphithéâtre** dont les gradins sont taillés au penchant de trois collines ; c'est comme un vallon qui n'est ouvert que du côté du nord; l'espace renfermé par les trois collines est uni comme la surface d'un lac et couvert d'un beau gazon ; il a quarante-cinq pieds de largeur, et deux cent vingt pieds de longueur. Les gradins, à l'est et à l'ouest, sont encore comme au temps des Magnésiens; la colline du sud n'en a conservé que les vestiges. Ce qu'il y a de fort curieux dans cet amphithéâtre, c'est la distinction des sièges; on en trouve de plus ou moins commodes, de plus ou moins élégans ; il y a des bancs pour deux, pour trois ou pour quatre places, des banes pour des familles ; les grands sont séparés de la foule des spectateurs ; j'ai vu plusieurs sièges marqués d'un nom propre ou d'une initiale. A l'est et à l'ouest, j'ai compté environ quarante rangs de gradins. **La configuration du terrain nous porte à croire que ce lieu fut en même temps un cirque et un théâtre**;

Michaud - Poujoulat, 1834, 375

Stadionun yerinin lokalizasyonunu verdikten sonra, kalıntıların özellikle de oturma sıralarının sağlam olarak korunmuş olduklarından bahsederler. Yapının boyutuna yönelik olarak da bilgiler verdikten sonra, bu kalıntıların bir tiyatro ve circus'a ait olduğunu belirtirler.

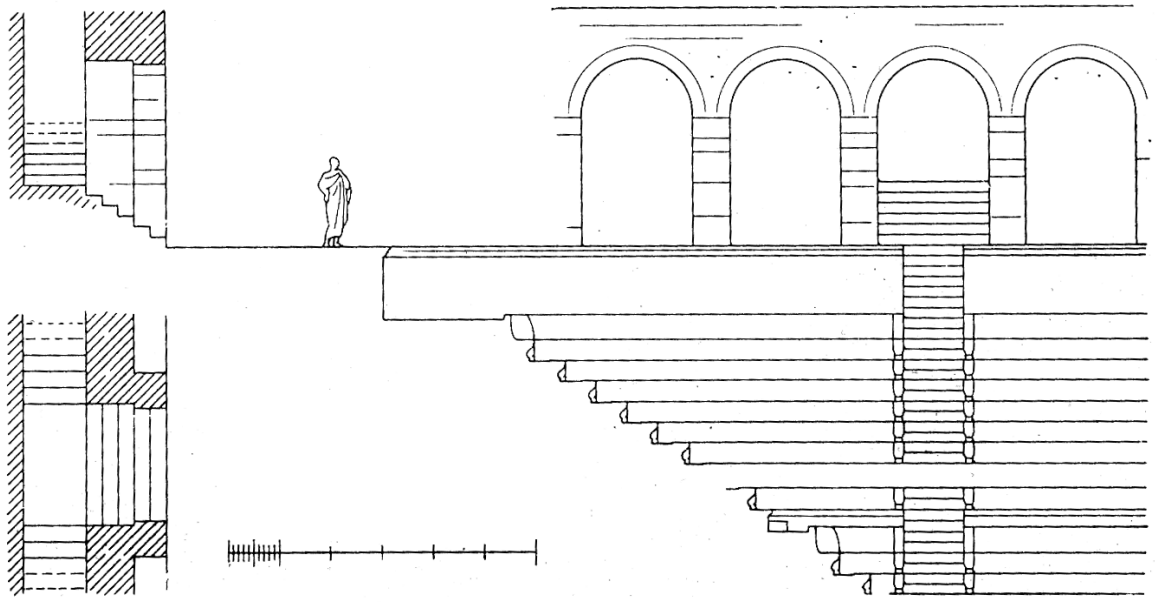
1836:

Hugh Edwin Strickland, William Jardine (STRICKLAND- JARDINE, 1858)**:**

Jardine, 1858 , 94	**Jardine , 1858 , 94**
From this hill the walls of Magnesia turn eastward, and follow the ridge, till they descend to the river Lethaeus. I now descended to the stadium. The greater parts of the marble seats are yet remaining, and, if cleared from the soil which has collected on them, would appear nearly in their original state. These seats are 2 feet 4 inches wide and 11 inches high. The width of the stadium at the bottom I made 49 yards measured by pacing, and its length 218 yards.	Stadionun yerinin lokalizasyonunu verdikten sonra, kalıntıların özellikle de oturma sıralarının sağlam olarak korunmuş olduklarından bahsederler. Yapının boyutuna yönelik olarak da bilgiler verir.

1842:

Charles Texier, M. Clerget (TEXIER, 1862)**:**1842 sonbaharında Charles Texier (1802-1871), stadionu: "*Sıcak sular tarafında, tamamen korunmuş bir stadyum görülür. Yukarı çıkılacak yollar ve üzerlerinde zamanında heykeller bulunan kaideler, olduğu gibi yerindedirler*" şeklinde tanımlar. Kenti Texier ile birlikte inceleyen Clerget diğer yapıların yanı sıra *stadion*dan da ayrıntılı çizimler yapmıştır.

Res. 15

Texier, 1842, 346.

Parmi les édifices situés dans la plaine, on remarque un stade ou hippodrome, d'une conservation presque complète, et un édifice considérable, probablement le gymnase, dans les ruines duquel se trouvent plusieurs beaux fragments d'architecture.

Texier, 1842, 346.

Stadionun bulunduğu alandan ve kalıntılarının iyi korunmuş olduğundan bahseder.

Texier, 1842, 350.

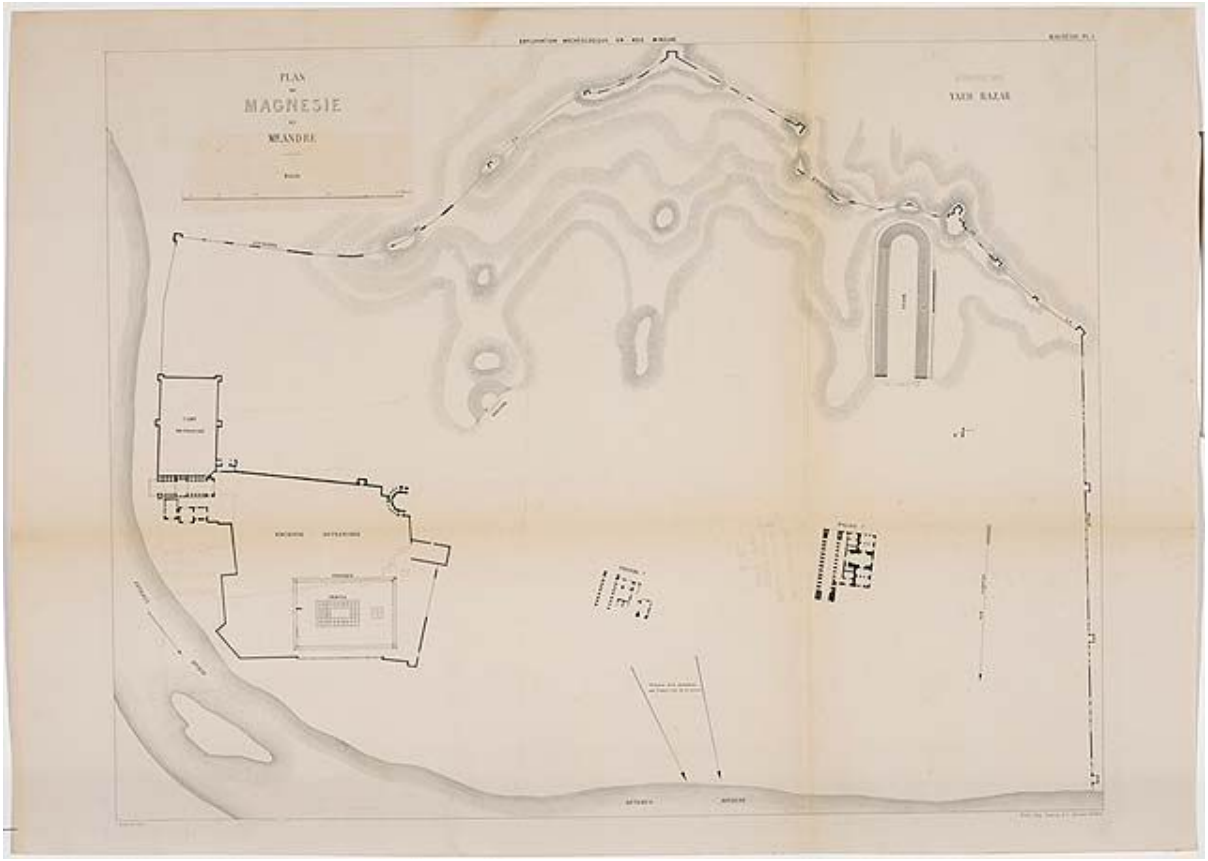
Du côté des eaux chaudes on voit un stade entièrement conservé. Tous les gradins sont encore en place, et l'on observe quelques piédestaux qui ont supporté des statues.

Texier, 1842, 350.

Sıcak sular tarafında kentin stadionun yer aldığını ve yapının tüm kalıntılarının oldukça sağlam olduğunu söyler. Bu alanda heykeller için pedastaller olduğundan bahseder.

1862 – 1868:

Pierre Trémaux (TRÉMAUX, 1874)**:** Stadion ilk kez kent planında yer almaktadır.

Res. 16

1872-1873:

Olivier Rayet - Albert Thomas (RAYET-THOMAS, 1877)**:**

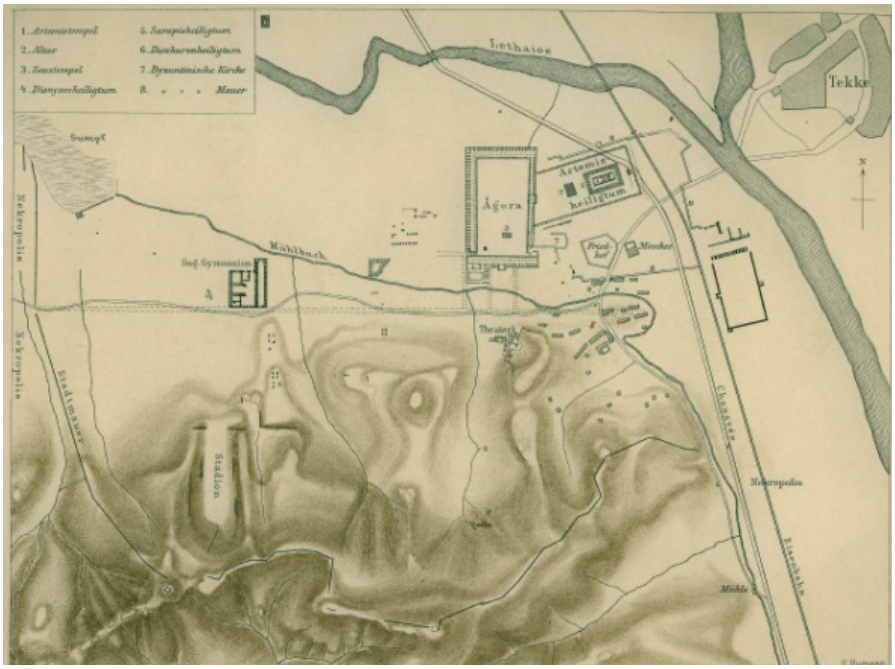
Rayet 1877, 131	**Rayet 1877, 131**
A 250 mètres à l'ouest-sud-ouest de cet édifice est **le stade, ménagé dans un petit vallon et orienté du nord au sud. La forme en est très distincte, et les gradins, comme ceux du théâtre, subsistent encore en partie sous la terre. La précinction inférieure avait 12 degrés, la supérieure 13.** Tout à côté du stade, sont des ruines qui semblent appartenir à un gymnase.	... kuzeyden güneye doğru uzanan, küçük bir vadinin içerisine yerleştirilmiş bir stadium bulunmaktadır. Şekli hala çok belirgin olan stadiumun oturma sıraları, tiyatronunkilere benzer şekilde toprak altında korunmuştur. Alt bölgenin eğimi 12°, üst bölgenin eğimi de 13°'dir.

1883-1897:

Otto Kern (KIRSCHNER, 2005)**:** Kentin güneybatısında kuzey güney doğrultusundaki iki tepe arasında stadionda oturma sıralarından bazılarını ortaya çıkarmak için kazılar yapıldı. Oturma sralarının numaralanmış oldukları, bazılarında yazıtların olduğu ve sıraların düz aslan ayaklarıyla bittiği ayrıca biri Logeion ve bir merdivenin saptandığı belirtilmektedir.

1890-1893:

Carl Humann, Otto Kern, Rudolf Heyne:

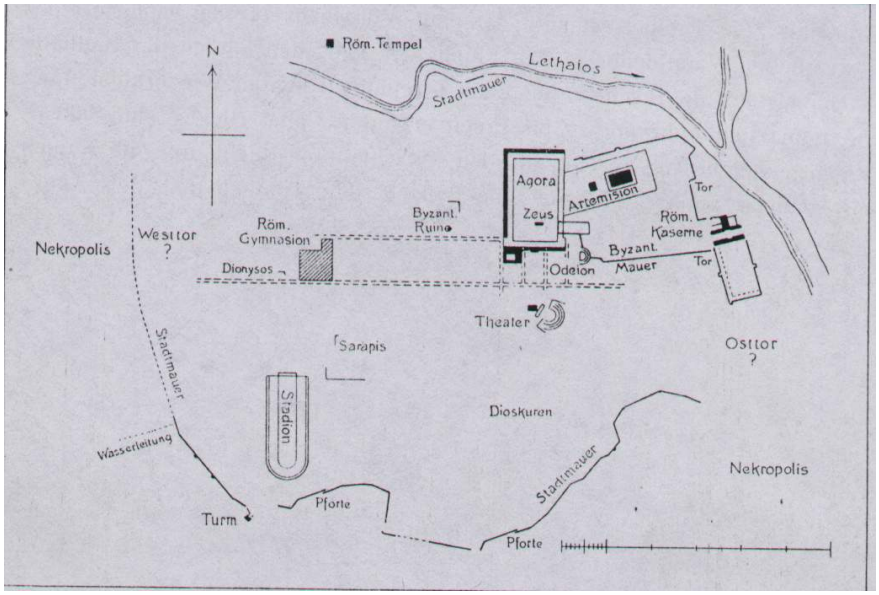
Res. 17

Stadion, kent planında ikinci kez yer alır. Stadionun Putia ve Panathenaia agonları için de kullanıldığı yazıtlara dayanarak belirtilir (KERN, 1900).

Yıllar sonra Kern, kent planındaki yerini sadece, “tiyatronun batısında” diyerek tam olarak belirtememiş olmasına karşın, hala iyi korunmuş bir durumda olduğunu gözlemlediği stadionun önemini ise hemen kavramış, onu her şeyden önce Λευκοφρυηνα oyunlarının vazgeçilmez bir bölümünü oluşturan γωνες γυμνικοι και ιππικοι”un sergilendiği bir yapı olarak görmüştür. Kern, buna kanıt olarak Magnesia’da bulunmuş olan yazıtları göstermiştir. Stadionun ayrıca Putia und Panathenaia agonları için de kullanıldığını yine Kern, yazıtlara dayanarak belirtmiştir. Stadion, 1900 de Kern’in yazıtları bir araya topladığı kitaptaki, 1904’de de kazı sonuçlarının bir araya getirildiği geniş kapsamlı yayındaki kent planlarında ilk kez yer alır.

1904:

C. Humann, J. Kohte ve C. Watzinger: Stadion, kent planlarında üçüncü kez yer alır (HUMANN ve diğ, 1904, Res.1).

Res. 18

Kohte stadion konusunda ilk kez en kapsamlı bilgileri vermektedir.

Magnesia'da Roma döneminin başladığını kanıtı, stadionun tamamı mermerden olmak üzere yeniden yapılmasıdır. Kuzey, güney doğrultusunda ve bu amaca çok uygun iki tepenin arasına inşa edilmiştir. Toprak ve bitki örtüsü altında tamamen ortadan kaybolmuş durumda olan oturma sıraları, temelsiz olarak kayaların üzerine oturtulmuşlardır. Alman araştırmacıların yaptığı çalışmaların çok kısıtlı olduğunu sadece sondajlarla yetinildiğini ve birkaç oturma sırasının ortaya çıkarıldığını O. Kern'in mektuplarından öğreniyoruz (KIRSCHNER, 2005). Kohte bu sondajlarda bulunan bir oturma sırasının çizimini ve ölçülerini vermektedir (HUMANN ve diğ. 1904, Pp. 28). Kullandığı iki stadion çiziminden birini Clerget'den almıştır ve diğer bilgileri de ona ve Huyot'a dayanarak verir (HUMANN ve diğ, 1904, Pp. 28). Bu bilgilere göre: stadion 26 oturma sıralıdır. Merdiven genişlikleri 0,95 ve 1,20 m arasındadır. Ortadaki dar, üstteki geniş iki diazomaya sahiptir. Merdiven kenarındaki oturma sıraları aslan ayaklarıyla başlamaktadır. Ayaktaki izleyiciler için arkada, çeşmeleri de olan tonozlu bir galeriye ve koşu alanına girişi sağlayan bir "ön yapı"ya sahiptir. Ayrıca yarış pistinin güneydeki sphendonaya kadar olan uzunluğu 185,90 m.dir.

1907:

Gertrude Bell (BELL, 2009)**:**

20. yüzyıl başına kadar Magnesia stadionu konusunda bilinenler bundan ibaretti. 9 Nisan 1907 de Gertrude Bell tarafından fotoğraflandı.

Res. 19

1994:

P. Roos (ROOS, 1994)**:**

Res. 20

Res. 21

Anadolu'daki stadion ve hipodromların araştırmasında değinilen ve sadece yangın sonucu ortaya çıkmış bir bölümün fotoğraflandığı bir yapı olmaktan ileri gidemedi. Saltuk'un Anadolu stadionlarını bir araya topladığı kitapta yerini aldı (SALTUK, 1995).

ULAŞIM

Magnesia stadionu kentin güneybatısında, Thorax'ın ovayla buluşmasından önceki iki tepesinin arasına güney-kuzey yönünde yerleştirilmiş bir yapıdır. Kent planındaki hipothetik yol sistemi, stadiona ulaşımın, gymnasionun batısından geçen ana caddeden olabileceğini gösterse de, stadionun hemen doğusundaki yüksek teras duvarları, ulaşımın, yolun bu bölümünde ancak merdivenlerle sağlanmış olabileceği açıkça görülmektedir. Yayalar için tüm kentlerde uygulanan bu yöntem garipsenmemelidir. Kaldı ki, yarışmalara katılmak ve izlemek için gymnasiondan ve kent merkezinden gelecek olanlar için, başka seçenek de görünmemektedir. Ne var ki, yarışmalara kent dışından gelecek olanların kente Ephesos Kapısı'ndan girdikten sonra batıya yöneldiklerini sonra stadion caddesine geldiklerinde güneye yönelerek yapıya ulaşmış olduklarını varsayabiliriz. Bu seçimin, kente gelenler için en kolay yol olduğu kadar, belki de kent yönetimce de birinci seçenek, hatta zorunlu seçenek olarak belirlenmiş güzergâh olduğunu söyleyebiliriz.

Res. 22

Res. 23

O dönemde de günümüzde olduğu gibi komşu kentlerden gelen kalabalık taraftar topluluklarının sorun yaratmış olabileceklerini, en azından stadiona en kolay ve çabuk bir şekilde ulaşabilmelerine olanak sağlamak amacıyla çeşitli önlemlere başvurmuş olabilecekleri gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim stadionların kent içindeki konumlarına bakıldığında bunların genellikle kent kapılarına yakın bir yerde konumlandırılmış oldukları görülebilmektedir

KAZI ÖNCESİ

Res. 24

1985 1997 yılında ilk ve neredeyse 2004 yılına kadar bir daha hiç gitmediğimiz stadionu ilk kez gördüğümüzde bu savaşı doğaya karşı kaybetmiş olduğumuz düşüncesiyle oradan ayrılmıştık. Yoğun maki, diken, sarmaşık karaağaç, aşılanmamış zeytin ağaçlarının kapladığı tribünlerdeki oturma sıralarının deprem ve

Res. 25

DOLGU

Ayrıca stadion aradan geçen 2000 yıl boyunca çevreden, yağmur sularıyla akıp gelerek dolduran dolgu toprağıyla baş edebilmenin olanaksızlığı apaçık ortadaydı. Bu dolgunun bir bölümü güneydeki tepelerden heyelanla inerek sphendonanın ortasını tamamen doldurmuştu. Toprağın bu hareketi sırasında, yapının özellikle sphendonasındaki galerileri oldukça hasar görmüş olmalıydı. Böylece alt tabakalarda sadece yağmurla süzülüp gelen mil toprağının arenada 3 m.ye ulaşan bir tabaka oluşturduğu, heyelanla gelen toprağın ise güneyde, önüne kattığı yapı galeri, tribün ve podyum malzemesiyle karışarak mil dolgunun üzerine belli bir eğimle akmış olduğu açıkça görülmekteydi.

Res. 26

Res. 27

Galerileri, tribünleri ve arenayı kaplamış olan bu dolgunun alınabilmesi için elektrik olmamasından ve buna yönelik bir ödenek talebimizin de olmamasından ötürü, elektrikli ya da mazotlu konveyör çalıştırılamamıştır. Bu nedenle tüm dolgu toprak ilk yıl, 2008'de yaptırılan saç kızaklardan oldukça iptidai bir yöntemle aşağıya arenaya kaydırılarak galeri ve tribünlerin bu dolgudan arındırılmasına çalışılmıştır. Oldukça zahmetli ve çok da verimli olmamasına karşın, oldukça başarılı çalışmalar yapılmıştır. Bu uygulamanın yapılabilmesi, kızakların, toprağın kayabilmesi için gerekli eğime yerleştirilmesine bağlı olduğundan, öncelikle kızakların uçlarının ulaşacağı podyumun önündeki dolgu toprağın kaldırılması gerekmiştir. Sphendonanın doğu yarısı ile IX - XII. kerkisler önünde 19 + 43m uzunluğunda, 3m genişliğinde ve yüksekliği 300 –2.50 m den 0,80- 0,40 a kadar ve kuzeye doğru alçalan bir alanda mil dolgu kaldırılmıştır. Daha sonra sphendonanın önü ile V. kerkisin sonu arasında kalan 4 m genişliğinde ve toplam uzunluğu yaklaşık 100 m olan bir alandaki dolgu da tesviye edilerek iç kesimde de doğu tribünleri önündeki 4 m genişliğindeki bölüm daha milden

arındırılarak bir tampon kuşak oluşturulmuştur. Daha sonra bu iki kuşak birleştirilmiştir.

Res. 28

Res. 29

2010 yılı çalışmalarında başlangıçta ön görülmemesine karşın, sphendonadaki heyelanın oluşturduğu dolgunun bir bölümü önce güneydoğusundan daha sonra güney batısından kepçe yardımıyla aşağıya, arenaya doğru kaydırılmaya çalışılmış fakat bunda çok sınırlı bir başarı kaydedilmiştir. Mali olanaksızlıklar, stadiona ulaşımın getirdiği sorunlar, dolgu toprağın atılacağı alanın temininde karşılaşılan zorluklar, bu uygulamanın tamamlanamamasının nedenleridir.

Res. 30

GEREÇ YÖNTEM

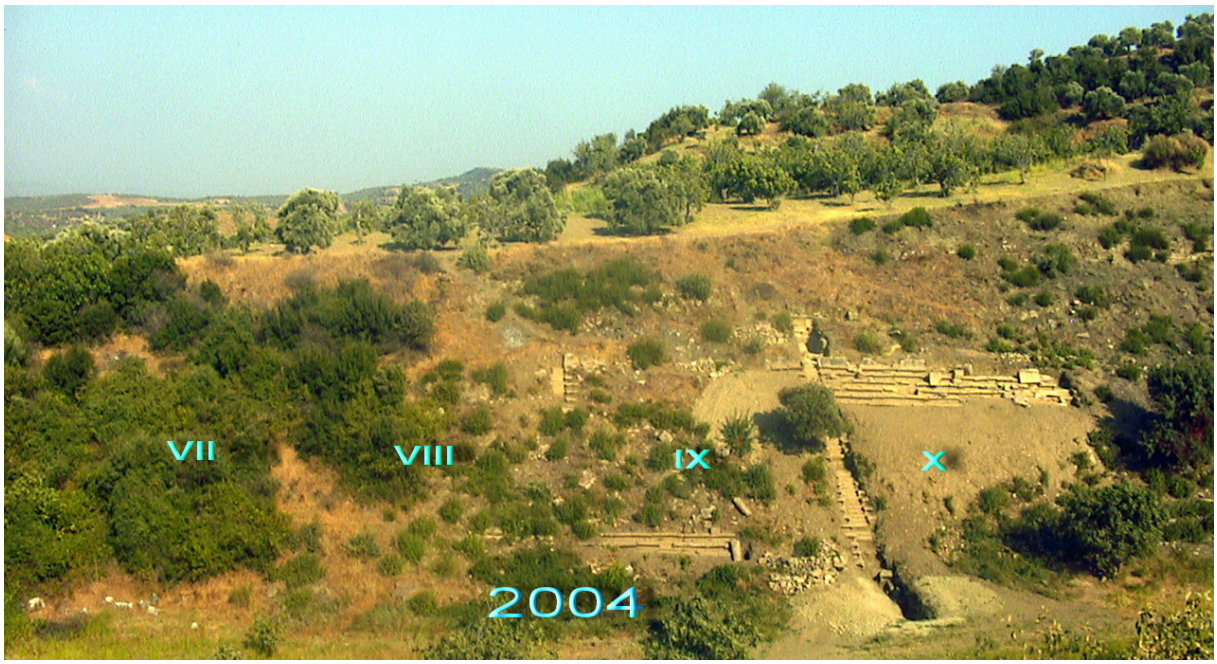
Bu projenin amacı Magnesia stadionunun yapısal özelliklerini ve kentin sosyokültürel yaşamına etkisini araştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için yapının elden geldiğince büyük bir bölümünün ortaya çıkarılarak proje programı kapsamında ve boyunca stadionun yapısal özelliklerinin saptanmasına çalışılmıştır. Stadionun heyelan ve mil dolgusuyla örtülmüş olması bu konuda dezavantaj gibi görünse de aslında bir avantaj olarak değerlendirilmiş, arkeolojik tabakaları içerseydi hiç girişilemeyecek bir uygulama ile kültür varlığı içermeyen bu dolgu kepçe yardımı ile kaldırılmış ve traktörlerle, ya yapıdan uzaklaştırılmış ya da arenada atık toprağın depolandığı bölüme taşınmıştır.

Yapısal özelliklerinin genellenebilenlerinin, bir başka deyişle her stadionda görülebilen özelliklerin karşılaştırılması yönüne gidilmemiş, Magnesia stadionuna özgü özelikler taşıyan, ya da taşıyor olabilecekleri varsayılan örnekler "Anadolu stadionları" başlığı altında toplanmıştır. Sosyokültürel yapının irdelenebilmesi için gerekli olan yazıtlar, ulaşılabildikleri kadarıyla ele alınmış, elde edilen bilgilerin bundan sonraki çalışmalar için yönlendirici olacak şekle dönüştürülmesine çalışılmıştır.

KAZI SÜRECİ

2004

20.07.04-28.07.04 tarihleri arasında 7 gün

Res. 31

Stadiondaki ilk kazı sezonundan önce yoğun ağaç ve bitki örtüsü ile kaplı olan yapıda yaklaşık bir ay boyunca kapsamlı bir çalı ve ağaç temizliği yapılmıştır. Bu çalışmalar, tribünlerin en iyi korunmuş bölümlerinin olduğu ve arkalarındaki yüksek istinat duvarlarının korunduğu, yapının güney yarısında yoğunlaştırılmıştır. İlk kazı

çalışmaları, yapının genel mimari yapısını anlamaya ve gelecek yıllarda yürütülecek çalışmaların konum ve kapsamının belirlenmesine yönelik olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Stadion'da 2004 kazı sezonunda 10 gün gibi kısa bir süre içerisinde ileride stadionda yürütülecek çalışmalar için yol gösterecek daha somut bilgilere ulaşılmıştır.

Bunun için de, stadionun sağlıklı ve tam bir kesitinin elde edilebileceği, yapının güneydoğu çeyreğindeki bir kerkiste (X. kerkis) çalışmalara başlanmıştır. Amaç, tribünlerdeki, kerkislerin sınırlarını, yanlarında yer alan merdivenleri, üst, orta ve alt diazomayı saptayabilmek ayrıca aşağıda podyum ve arena; yukarıda ise galeri ve istinat duvarları konusunda bilgi edinebilmeye yönelik olmuştur. Yapılan çalışmalar sonunda, bir kerkisin üst oturma sıraları tüm genişliğiyle, kerkisler arasındaki merdivenlerden biri, tüm tribün yüksekliğince, diazomalar ile podyum, kesit verebilecek ölçüde ortaya çıkarılmıştır.

2007

15.06.2007 ile 15.09.2007 tarihleri arasında 90 gün

Res. 32

2004 yılında ulaşılan sonuçların, çalışmaların ağırlığının stadiona kaydırılmasının kaçınılmaz olduğunu göstermesi üzerine, 2005 ve 2006 yıllarında Magnesia'da diğer çalışma alanlarındaki kazılar yoğunlaştırılmış, onların hiç olmazsa belirli bir aşamaya getirilebilmelerine yönelik bir kazı programı uygulamaya konulmuştur. 2007 yılında da, stadion kazılarına eldeki olanaklarla başlanılma kararı alınmıştır.

Çalışmalara hem doğu hem de batı tribünde yeniden yoğunlaşan bitki örtüsünün kaldırılmasıyla başlanılmıştır. İki hafta süren bu temizlik çalışması sonunda, doğu ve batı tribünde toplam 250x30 ölçülerinde 7500m^2 lik bir alan, maki, domuz bağı, karaağaç ve benzeri yabani ağaçlardan oluşan bitki örtüsünden tamamen arındırılmıştır. Sadece, her iki tribünün kuzeye bakan yarılarında yer alan ve yaklaşık beşer kerkisten (I-V; XXII-XXVII) oluşan ormana dönüşmüş bölümler olduğu gibi bırakılmıştır. Sadece doğu tribünün analemma duvarını tespit etmek için tribünün

kuzey bitimi temizlenmiş ve burada analemma duvarı yıkıntısıyla birlikte açığa çıkarılmıştır. Batı tribünde alt galerinin önü bir seviyeye kadar temizlenmiştir. Doğu tribünlerinde ise VI. ve VII. kerkis dolgudan arındırılmış, VII. kerkisin oturma sıraları kısmen açığa çıkarılmış, IX. Kerkis ile X. kerkis, alt güney köşesi dışında tamamen ortaya çıkarılmışlardır. Bu iki kerkisin podyumları ise aralarındaki merdivene bakan yarılarıyla arena seviyesine kadar açılmıştır. Dönem sonunda ulaşılan görüntü ve elde edilen sonuçların, çalışmaların ancak ek bir ödenekle yürütülebileceğini ortaya koyması üzerine, bir Tübitak Projesi oluşturulmasına karar verilmiştir (BİNGÖL, 2008). Yapılan başvurunun olumlu karşılanmasıyla da "**Magnesia Stadionunun Yapısal ve Sosyokültürel Özelliklerinin Bilimsel Açıdan Araştırılması"** başlığı altında üç yıllık bir projenin uygulamaya konulması olanağına kavuşulmuştur.

2008

02.07.2008 ile 19.09.2008 tarihleri arasında 79 gün

03.11.08 ile 13.11.08 günleri arasında 10 gün

Res. 33

Doğu Tribünde, start Yapısında ve analemmada olmak üzere üç ana bölümde gerçekleştirilmiştir. Doğu Tribün kazıları ve Start yapısı kazıları eş zamanlı olarak yürütülmüş, analemma kazıları ise Start yapısı ile olan ilişkisinin de kısmen açığa çıkarılabilmesi amacıyla Start yapısındaki çalışmalar sonlandırıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir (BINGOL ve diğ. 2010).

Doğu tribünde, 2004 ve 2007 yıllarında kısmen açığa çıkarılan X. kerkisin güney alt yarısı ortaya çıkarılmıştır. IX. kerkisin üst diazomasının 4.5m'lik bir bölümü açılarak burada taban seviyesine ulaşıldı. Tümü ortaya çıkarılmış olan IX. Ve X.kerkislerin podyumları da arena tabanı seviyesine kadar görünür duruma getirildi.

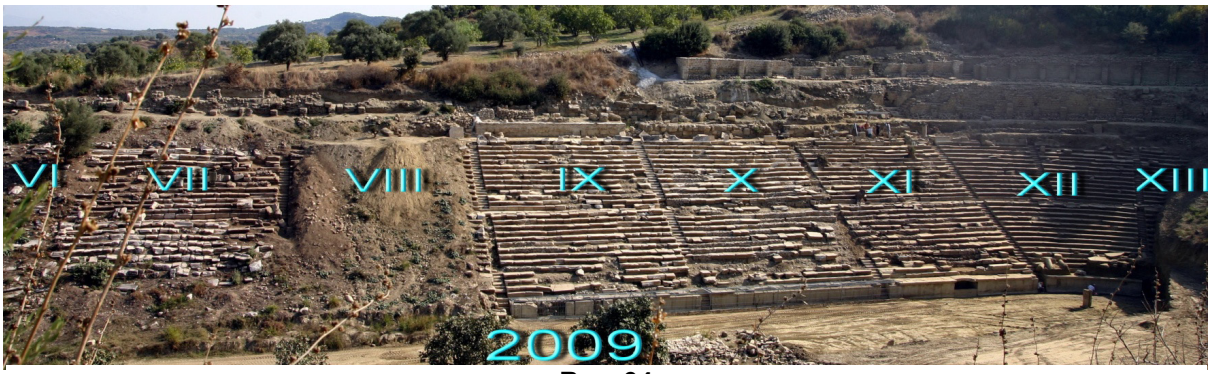
Stadionun kuzeyinde girişini (start yapısı) saptamaya yönelik yapılan çalışmalarda doğu batı doğrultusunda iki sıra halinde uzanan kemer ayakları saptanmıştır. Güneyde yer alan sırada üç adet, kuzeyde yer alan sırada ise iki adet olmak üzere toplam beş adet in-situ kemer ayağı ortaya çıkarıldı.

2009

23.05.2009 ile 15.09.200 tarihleri arasında 115 gün

05.10.2009 ile 01.11.2009 tarihleri arasında 25 gün

Kazı Çalışmalarda Doğu tribünde üst diazoma IX. kerkisin ortasından güneye doğru 25 metrelik alanda açılmıştır. XI. ve XII. kerkisler tümüyle XIII. kerkis kısmen ortaya çıkarılmıştır. XI. ve XII kerkisin podyumları da in situ kabartmalarıyla ortaya çıkarılmışlardır.

Res. 34

X kerkiste alt ve üst galerinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve bu galeriler XIII. kerkis arkasına kadar sürdürülmüştür. Galerilerin ve üst diazomanın arka duvarlarını korunan bölümleri ortaya çıkarılmış, 50m lik mesafede galeri duvarları yer yer 1m yüksekliğinde görünür hale getirilmiştir. Galerilerin ve üst diazomanın tabanlarına ulaşılamamıştır.

Sphendonanın batı kısmında (XVI. Kerkis) yapılan çalışmalar, stadionun genel planını ortaya koymaya yönelik çalışmalar olduğundan sadece II. galeri katının kuzeyden güneye doğru 25m lik kısmın görünür hale getirilmesi ile sınırlı kalmıştır. Böylece gelecek yıllarda yapılması düşünülen çalışmalara da ön hazırlık yapılmıştır.

Arenadaki dolgu toprak sphendonanın kuzeyindeki bölümde kaldırılmıştır. Burada varış çizgisini belirleyen prizmatik iki ayak ortaya çıkarılmıştır. Bunlar XI. kerkisin güney ucunun batı aksında, birisi kerkisten 6m, diğeri 12m mesafede in situ korunmuş olarak bulunmuşlardır. Her iki kaidenin yaklaşık 1,5m yakınlarında kuzey doğusunda iki tane çift başlı Herme ele geçmiştir. Arenanın doğu yarısı tabanını 30 cm üstündeki bir seviyeye kadar temizlenmiştir.

Res. 35

2010

14.06.2010 ile 16.09.2010 tarihleri arasında 90 gün

Res. 36

Doğu tribünde yapılan çalışmalar, IX, X ve XI. kerkislerin üst diazoma, alt galeri ve üst galerinin taban seviyelerine kadar açılma işlemleri tamamlanmıştır. Ayrıca sphendonada güneydoğuda XII. ve XIII. kerkiste de üst diazoma alt ve üst galeri ortaya çıkarılmıştır. Sphendonanın güneybatısında XVI. kerkiste alt ve üst galeri oldukça iyi korunmuş olarak ortaya çıkarılmıştır.

Doğu tribünde ormanlaşmış bitki örtüsü altında kalan oturma sıralarının oldukça iyi korunmuş olduklarının anlaşılması üzerine ve bu şekilde bırakıldıkları takdirde bu bitki dokusunun onları tamamen parçalayacağı gerçeğinden de yola çıkarak bitki ve humus temizliğine gidilmiştir. III – VI. kerkislerin önce üst kaveaları temizlenmiş, burada ulaşılan olumlu görünüm üzerine üst kaveaların da temizliğine girişilmiştir. Çalışmalara çok kısa süre ayırılabilmiş, bu nedenle de tamamlanamamıştır. I. Ve II.

kerkis doğu tribünün en fazla tahrip olmuş bölümüdür. Daha sonra VI. III. Kerkisler alt kavealarıyla toprak ve humustan arındırılmışlardır.

Res. 37

Kuzeydoğu Analemma duvarının önünde yapılan kısa süreli kazılarda tabana biraz daha yaklaşılmış ve analemmanın podyumla birleştiği köşedeki anta ucuna ait bloklar in situ korunmuş oldukları anlaşılmıştır.

"Start yapısı" ya da anıtsal kapı olarak değerlendirilebilen ve on ayak üzerinde yükselen yapının kazılarında, yapının kuzeyinde çok sayıda yapı elemanın olduğu saptanmıştır. Bunların büyük oranda yıkıldıkları gibi durduklarının anlaşılmıştır.

2011

Res. 38

I- VIII. Kerkisler arkasındaki galeri duvarından bölümler ortaya çıkarılmış, arenanın doğu yarısında seviye indirme çalışmaları yapılmıştır. VIII kerkis dolgusundan arındırılmış, VII. Kerkisin ön sıraları temizlenmiş ve bu iki kerkisin podyumları ortaya çıkarılmıştır.

Res. 39

KONSERVASYON VE ONARIM

Stadionda yapılan konservasyon ve onarım çalışmaları beş ana başlık altında toplanmaktadır.

1) Doğu tribün üst galeri istinat duvarı onarımı

2) Doğu tribün diazoma duvarlarının onarımı

3) Proedrie ve oturma bloklarının düzenlenmesi

4) Mermer yongaların ait oldukları kerkislerdeki boş yerlere yerleştirilmeleri

5)Alt yapı temel düzenleme

6) Start yapısına ait mimari elemanların ve oturma ve proedrie bloklarının bazı parçalarının birleştirilmesi

1) Doğu tribün üst galeri istinat duvarı onarımı

Üst galeri duvarları kuzeyden itibaren restore edilmişlerdir. X- XIII kerkis üst galeri istinat duvarı bu kapsamda belli bir seviyeye kadar yükseltilmişlerdir. Kemer yüksekliği kesin olarak bilinemediğinden, payandaların kemer oluşturmaya başladıkları seviye olduğu varsayılan yükseltiye kadar duvarlar örülmüştür. . Bu onarımlarda başlangıçta 5 ölçek kum, 3 ölçek sönmüş kaymak kireç, 1/0.5 ölçek beyaz çimento kullanılırken daha sonra çimento kullanımından tamamen vazgeçilmiştir.

Res. 40

2) Doğu tribün diazoma duvarlarının onarımı

Kerkislerde yapılan çalışmaların ardından ilk olarak üst diazoma duvarlarının onarıma başlanmıştır. Üst diazoma arka duvarlarının restorasyon çalışmaları, bu duvarlara ait taşların, dolgu taşları ve cephe taşları olarak iki sınıfa ayrılmalarının

ardından onların kullanımı ile yürütülmüş ve IX-XII. kerkis üst podyum arka duvarları tüm yükseklikleri kadar yükseltilmişlerdir.

Res. 41

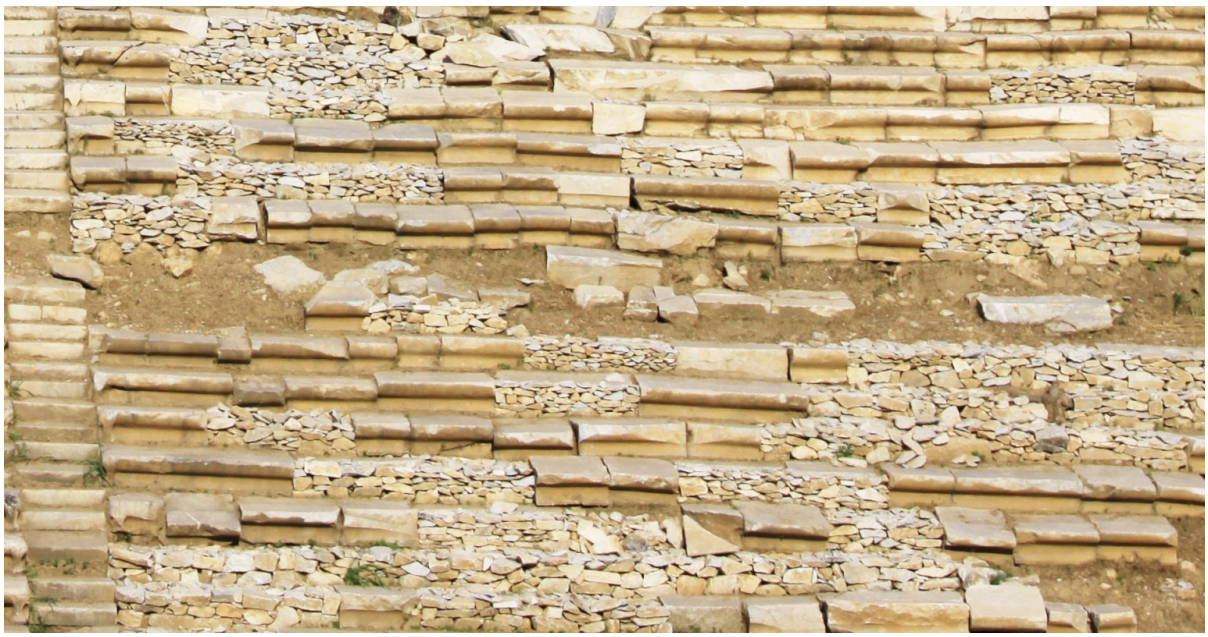
Res. 42

3) Proedrie ve oturma bloklarının düzenlenmesi

Kerkislerde yerleri belli olan oturma blokları yerlerine konmuş, devrilmiş yerinden oynamış olan oturma blokları ve proedrie blokları düzeltilmiştir.

Kerkislerde yerleri belli olan oturma blokları yerlerine konmuş, devrilmiş yerinden oynamış olan oturma blokları ve proedrie blokları düzeltilmiştir.

4) Mermer yongaların ait oldukları kerkislerdeki boş yerlere yerleştirilmeleri

Res. 43

Düzenleme çalışmalarında çerçevesinde ilk olarak, kerkislerden çıkan mermer yongalar ait oldukları kerkislerdeki boş olan oturma yerlerine, yerleri tespit edilemeyen küçük profilli parçalar ise kerkis içerisinde belirli yerlere düzgün biçimde yerleştirilmişlerdir.

XI. kerkisin podyumu önünde yapılan çalışmalarda güney merdiven basamaklarının 1,5m batısında, zeminden 1,3m yükseklikte, 2m çapında moloz taşlarla yapılmış kireç ocağı olarak kullanılmış olan içerisinde yanmış mermer parçalarının bulunduğu ocak ortaya çıkarılmış ve belgelenerek kaldırılmıştır. Bu uygulamanın bir göstergesi olarak kirece dönüştürmek için küçük parçalar haline getirilmiş yüzlerce mermer parçası ortaya çıkarılmıştır.

Düzenleme çalışmaları çerçevesinde bu mermer yongalar bulundukları kerkislerdeki kırılmış oldukları için yerleri boşalmış oturma sıralarının yerine düzgün biçimde yerleştirilmişlerdir. Böylece hem boş olan yerlerin kötü görünümü ortadan kalkmakta, hem de kırık parçalar olumlu bir amaçla kullanılmış olmaktadırlar.

5) Alt yapı temel düzenleme

Oturma sırası bloklarının bulunmadığı alanlardaki toprak dolgular kazılarak alt yapı dolgusu açığa çıkarılmıştır. Buna göre bloklar, değişik boyutlarda moloz taşlardan oluşan temeller üzerine oturtulmuşlardır. Moloz taşlardan oluşan temellerde de iki farklı teknik tespit edilmiştir. Çoğunlukla düzensiz moloz taşlardan oluşurken yer yer daha muntazam, yaklaşık dörtgen formda taşlardan oluşturulmuştur. Gerekli görüldüğünde oturma sırasında dolgu olarak neredeyse oturma blokları boyutunda traverten blokların kullanıldığı saptanmıştır.

6) Mermer mimari elemanların onarımları

Stadion start yapısı üst yapı elemanlarına ait 7 adet blok önümüzdeki yıllarda start yapısının restorasyonunun yapılabilmesi için birleştirilmiştir.

Res. 44

Res. 45

Res. 46

Bunların dışında oturma blokları, proedrie blokları, podyumda yer alan kabartmaların bazı parçaları havuzun kapak bloğu, XIII. kerkis alt galerisine ait sütun ve arenadaki varış çizgisi elemanları olarak adlandırılan iki kaidenin yapıştırma işlemleri yapılmıştır

Res. 47

Res. 48

KORUMA

Göze alındığı takdirde pek de fazla bir caydırıcılığı olmamasına karşın, hiç olmazsa bazı araç gereç olmaksızın kabartmalara zarar vermek isteyecekleri bir müddet için de olsa durdurabileceğine inandığımız bir parmaklık yaptırılarak bir ölçüde de olsa koruma sağlamaya çalışılmıştır. Çağdaş koruma yöntemlerinin uygulanıldığı bir ortamın yaratılmasını sağlamak üzere stadiona elektrik getirme başvurumuz Bölge Kurulu tarafından engellenmiştir.

Res. 49

Res. 50

BULGULAR

ÜST GALERİ

Res. 51

X-XII Kerkis. Üst Galeri İstinat Duvarı

Res. 52

Güney kuzey yönündeki iki tepenin arasına oturtulduğu stadionun güneyindeki sphendonanın arkasındaki yükseklik, orada topografyanın güneye doğru yükselmesi nedeniyle önüne bir istinat duvarının yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle sphendonanın arkasında, istinat duvarı olarak kullanılmasına ek olarak bir galeri olarak da kullanılmasına olanak veren bir yapılaşma yer almaktadır. Sphendona kerkislerinden (XII-XVI) önce, X. kerkisin ortalarından başlayan bu galeri XII. kerkisin ortalarındaki merdiven aralığına kadar sürmektedir. Bu duvarın batıdaki karşıtı izlenememektedir. Simetrik bir plana sahip olması durumunda sphenadonayı dolaşıp XVIII. kerkisin ortalarına kadar ulaşmış olması gerekmektedir. Bu alanda çalışma olanağı bulunamadığından bu sorunun yanıtı alınamamıştır.

XII-XIII Kerkis. Üst Galeri İstinat Duvarları

XII. kerkisin ortalarındaki merdiven aralığından sonra üst galeri arka duvarları sphendonaya doğru, XII, XIII kerkislerin üstündeki bölümde daha yüksek ve oldukça sağlam biçimde ortaya çıkmıştır. Güneye doğru yükseklikleri giderek daha da artmaktadır. Duvar orta boyutta kare ve dikdörtgen taşlardan örülmüştür. Cephenin alt bölümü oldukça iyi, üst bölümü ise moloz iç dolgusuyla korunmuştur. Fakat duvarın üst bitimine doğru iç dolgunun büyük bloklardan oluşturulduğu görülmektedir. Ön cephe ise bir kaplama niteliği taşımaktadır. Galeri duvarları payandalarla desteklenmektedir. Payandalarda daha büyük boyuttaki taşlar kullanılmıştır ve payandalar da güneye doğru neredeyse tüm yükseklikleri ile korunmuşlardır.

Res. 53

Galeri duvarının Sphendonadaki kalınlığı 120-150cm, kemer ayaklarının ara mesafesi ise 3,15cm olarak ölçülmüştür. Açılan tüm locaların payanda aralarının 3,10 m olduğu ölçülmüştür. 2.kat locaların duvar yüksekliği ise en iyi korunmuş olandan alınan ölçüye göre 2,80 m olarak ölçülmüştür. Tespit edilen duvar kalınlığının ise 1,30-1,50 m arasında değişen ölçülerde olduğu saptanmıştır.

Üst galeri duvarlarının kuzeyden itibaren kendi moloz taşlarıyla onarımı korumaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Kaplama, iç dolgunun daha fazla tahrip olmasını önlemek amacına yönelik olarak iç dolgunun üst seviyesine kadar yükseltilmiştir. Buradaki payandaların tonoz ayağını oluşturacak kemer dönüştükleri seviye bilinmediğinden kemer örgüsüne geçilmemiştir.

Res. 54

XVI Kerkis. Üst Galeri İstinat Duvarı

XIV. ve XV. Kerkislerde çalışma yapılamadığından üst galerileri konusunda bir bilgi edinilememiştir. Spendhonanın kuzey batıdaki son kerkisini oluşturan XVI. kerkiste çalışma olanağı bulunmuştur. Burada dikkati çeken, duvarın iç dolgusunun 4,5m'yi bulan derinliği, eğimi ve oturma sıralarını andıran bir temel görünümünde olmasıdır. Bunun nedeni olası bir kerkis oluşturmaya hazırlık gibi görünse de bu pek olası görünmemektedir. Cephe duvarları güneye doğru giderek yükselmekte ve oldukça iyi bir korunmuş oldukları görülmektedir. Fakat yine de payanda ayrımına kadar ulaşamamaktadırlar. Duvarın dokuz locası ortaya çıkarılmıştır. Tabanda payanda aralarının seki niteliğinde, 60 cm derinliğinde ve 40 cm yüksekliğinde bir duvarla birleştirilmiş oldukları görülmektedir.

Res. 55

X – XVI. Kerkis. Üst Galeri Tabanı

Yapılan çalışmalarda ele alınamayan bölümlerden biri X. ve XI. Kerkisler arkasındaki galerinin tabanına yöneliktir. Bu bölümde yer alan yoğun dolgu kaldırılamadığından bu konuda bir sonuca ulaşılamamıştır. Fakat XII. XIII. ve XVI. kerkis arkası üst galeri tabanı bu konuda bir fikir vermektedir. Tabanların kaplı olduklarına ilişkin hiçbir veri elde edilememiştir. İç dolgunun üst kenarlarda büyük bloklarla takviye edilmiş olması olası bir sütun sırasına akla getirmesine karşın bu konuda stylobat ya da benzer bir uygulamaya ilişkin bir ipucu da saptanamamıştır. Bu durum üst galerilerin üst örtülerinin olup olmadığı sorusunun yanıtsız kalmasına da neden olmaktadır.

Res. 56

Res. 57

ALT GALERİ

I-VIII Kerkis. Alt Galeri İstinat Duvarları

Stadionun doğu ve batıdaki her iki uzun kenarı ve güneydeki sphendonasının kerkisleri galerilerle sınırlandırılmıştır. Galerilerin arka duvarları aynı zamanda payandalarla destekli istinat duvarları olarak inşa edilmiş kalın duvarlardır. Güneyden kuzeye doğru topografik eğim giderek alçaldığından bu galerilerden doğu tribünün arkasında yer almış olanı, eğime uygun olarak kuzey doğru giderek daha fazla tahrip olmuş bir şekilde izlenebilmektedir. Bu duvarların dokuları konusunda yapılan çalışmalar sonucunda alt galerinin arka duvarının yer yer farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır. 1. ve 2. Kerkiste neredeyse yok olmuş bir durumdadırlar. 3. ve 4. kerkiste payandaları seçilebilmektedir. 5. ve 6. Kerkisler arkasında karmaşık bir örgüye sahip moloz taş duvarla karşılaşılmaktadır. 7. Kerkisten başlayarak fazla bir temizlik yapılmamış olmasına karşın galeri duvarının içi harçlı dolgu, cephesinin da büyük bloklardan oluştuğu farklı bir duvar işçiliği gösterdiği anlaşılmaktadır.

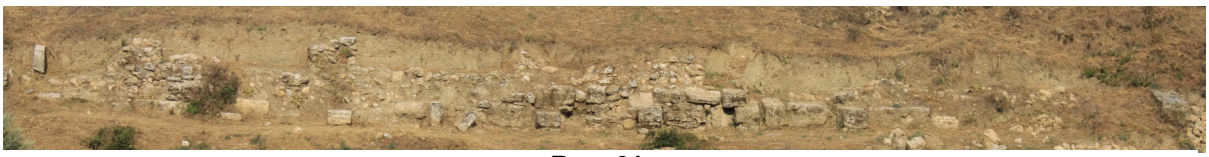
Res. 58

Res. 59

Res. 60

Res. 61

IX-XI Kerkis. Alt Galeri İstinat Duvarları

Res. 62

IX –XI. Kerkisler arkasında kalan bölümün alt sıraları elden geldiğince onarılmıştır. IX, X. ve XI. kerkislerde yapılan onarım sonrası duvarın bu niteliği açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır. Duvarın yıkılan dört alt sırasına ait blokların yerlerine yerleştirilebilmeleri sonucunda hiç olmazsa bu yüksekliğe kadar olan doku saptanabilmiştir. Büyük rektogonal blokların kullanıldığı seviyenin üstünde ise moloz taş örgüsünün yer almış olduğu yıkıntıda bulunan yoğun taşlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Res. 63

XII-XVI Kerkis. Alt Galeri İstinat Duvarları

Res. 64

Res. 65

Sphendonanın güneydoğudaki iki kerkisi, XII. Ve XIII. Kerkislerin arkasındaki alt galeri arka duvarının yine tamamen farklı bir teknikle yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Duvarın iç dolgusu moloz örgü tekniğindedir fakat duvarın üst bitiminde büyük blokların kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu iki farklı nitelikteki taşlardan oluşmuş iç dolgu önde düzensiz rektogonal denilebilecek bloklardan oluşan tek sıra bir duvarla kaplanmıştır. Spendonadaki XIV. ve XV. kerkis toprak altındadır. XVI. kerkiste bir bölümü ortaya çıkarılmıştır.

XVII-XXVI Kerkis. Alt Galeri İstinat Duvarları

Batı tribündeki alt galeri arka duvarı XXI. kerkise kadar oldukça iyi durumda korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. 28 loca görülebilmektedir. Bu duvarda payandaların yukarıda ikiye ayılarak tonoz yataklarını oluşturmak için kemere dönüştükleri doku neredeyse tüm localarda korunmuştur. Galeri tabanına sadece XVII. Kerkisin güney başlangıcında ulaşılmıştır.

Res. 66

Res. 67

Duvar rektogonal bloklarla örülmüştür. Yukarıya doğru bloklar küçülmektedir. Payandalar daha büyük bloklardan oluşmaktadır. Kemerleri oluşturan bloklar daha ince uzun taşlardan seçilmişlerdir. Kemer araları yine rektogonal bir örgüye sahiptir. Alt galeri duvarlarındaki loca yüksekliği 3,10 m, genişliği içten içe 2,10 -2,20m'dir. Payanda genişliği ise 0,60-0,65 m olarak ölçülmüştür. Kemerlerin derinliği 0,74 m'dir. Taban genişliği 4,00-4,20 m'dir.

Alt Galeri Tabanı

Alt galerinin tabanının bloklarla kaplı olduğu özellikle XII. Ve XIII kerkislerde in situ bulunmalarıyla kesin olarak saptanmıştır. Büyük kaplama bloklarının en önde kullanılmış olanları Diazoma arka duvarının taç bloklarıdır. Özellikle XIII kerkiste taç bloklarının in situ ele geçmesiyle sadece alt galerinin taban yapısı anlaşılmakla kalmamış aynı zamanda bu tabanın cephesini oluşturan blokların üstünde postamentlerin durmuş olduğu da kesin olarak saptanmıştır. 13. Locanın batı payandası aksında 0,90m yüksekliğinde 70 cm genişliğindeki in situ postamentten biir boyunduruk sonra ikinci postament de bulunmuştur. Boyunduruk 2,40 m'dir. Hemen önlerindeki üst diazoma da iki adet postament ile bu postamentlerin üstünde duran sütunlara ait gövdeler de ortaya çıkarılmışlardır. İki sütun parçasının birleşmeleri üzerine sütunun boyu da tam olarak saptanabilmektedir. Vinç sisteminin burada kullanılamaması nedeniyle iki parçanın birleştirilmesi gerçekleştirilememiştir. Böylece stadion çalışmalarının başlangıcından bu yana kerkislerde ya da arenada

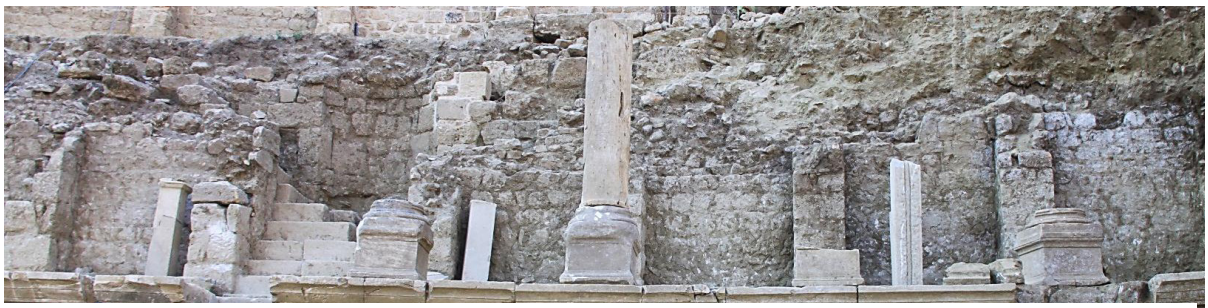
yapılan kazılarda ortaya çıkarılmış olan postament ve sütunların hiç olmazsa bir bölümünün alt galeriye ait oldukları anlaşılmış olmaktadır.

Res. 68

Res. 69

Res. 70

GALERİ MERDİVENLERİ

Galeriler kendi aralarında ve kendilerinden önce ya da sonraki katlarla merdivenlerle bağlanmışlardır.

ÜST GALERİ MERDİVENİ

Res. 71

Res. 72

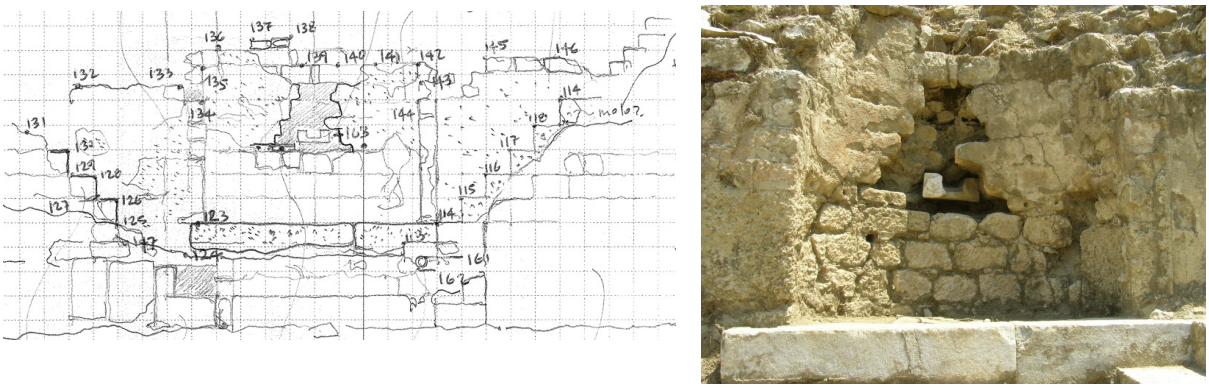
Üst galeriden olası bir son galeriye ya da stadion dışına bir merdivenle ulaşılmaktadır. XII. Kerkis kuzey yarısının orta aksında üst galerinin bir locasında yer almaktadır. İki payanda arasında gizlenmiş gibidir. Locanın arka duvarının ortasında 1,5 m kapı aralığının arkasında üç basamakla çıkılan sahanlıktan iki yana, kuzeye ve güneye doğru yükselen basamaklardan kuzeyde sekizi korunmuştur. 1,10 m. yüksekliğindeki basamakların ulaştığı tabanın niteliği bilinmemektedir. Darlığı nedeniyle ancak az sayıdaki kişilerin kullanımına yönelik olduğu varsayılabilir. Batıdaki karşılığı bilinmemektedir.

ALT GALERİ ÇEŞMELİ MERDİVEN

Res. 73

Bu merdivenden üst galeriye inilip kuzeye ilerlendiğinde, alt galeriye inmek için bir diğer merdivenle karşılaşılmaktadır. Bu merdiven, doğu tribün ile sphendonanın ayrımı da olan XI. ve XII. Kerkisler arasında yer almaktadır. Kazılar başlamadan önce de varlığı bilinen çeşme, alt galeri taban seviyesinden 0,75 m yükseklikte ve 0,70 m içeridedir.

Res. 74

Res. 75

1,60x2,35 m ölçülerindeki çeşmenin podyumu yer almaktadır. Taban döşemesi bulunamamıştır. Sadece podyumun kireç harçlı dolgusu açığa çıkarılmıştır. Podyumdan kuzeye ve güneye üst galeriye çıkışı sağlayan merdivenlerden güneyde 5 basamak korunmuştur. Basamağın uzunluğu 1,10 m, yüksekliği 0,35 m ve derinliği ise 0,30 m'dir. Kuzey tarafta merdiven basamakları ele geçmemiş ancak basamakların temeli ortaya çıkarılmıştır. Basamakların yan duvarında renksiz çok düzgün olmayan sıva yer almaktadır. Ortaya çıkarılan yarım daire formundaki çeşmenin yarıçapı 1,90 m olup derinliği ise 0,83 m'dir. Kurnanın oturduğu alan önünde 1,50 m ve 1,05 m'lik iki mermer blok yer almaktadır. Çeşmenin tabandan mevcut en yüksek noktası 2, 40 m'dir. Çeşme içinin kırmızı renkli bir sıva ile kaplı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda çeşmenin üst yapısına ait muhtemelen tacının parçası olduğu düşünülen bir blok parçası ele geçmiştir. Bu merdivenin simetriğinde de bir diğer örneğinin mevcut olduğunu düşünmek gerekir. Fakat o bölümde bir çalışma yapılamadığından kesin olarak bir şey söylenememektedir.

ALT GALERİ NİŞLİ MERDİVENLER

(XII-XIII ve XVI-XVII kerkisler)

Res. 76

XIII. kerkisin orta ekseni doğrultusundaki diğer bir merdivenle her iki galeri arasında ikinci bir bağlantı kurulmuş olmaktadır. İlk merdivenle benzer bir planlama göstermesine karşın farklılıklar da olduğu görülmektedir. Alt galeri tabanından bu kez altı basamakla ulaşılan sahanlıktan yine iki yana kuzeye ve güneye birer merdiven yükselmektedir. Kuzey merdiveninin 1.00m uzunluğunda 0,26-0,30m yüksekliğinde ve 0,28 m genişliğinde 7 basamağı in situdur. Burada merdiven muhtemelen tekrar doğuya dönmekte ve dört basamakla üst galeri seviyesine ulaşmaktaydı. Batı merdivenin basamakları ne yazık ki korunmamışlardır. Altı basamakla ulaşılan sahanlığın alnı burada da bir niş şeklindedir. Genişliği 1.90 derinliği 0,90m olarak ölçülmüştür. Korunan yüksekliği 2,60m.dir. Bu nişte bir çeşmenin olduğunu gösterecek hiçbir ayrıntı, oyuk, künk bulunmamaktadır. Buradan bu nişin bir heykel için ayrılmış olduğu anlaşılmıştır.

XVI ve XVII. Kerkisler arasındaki alt galeride de aynı nitelikte ve ölçüde bir merdiven olduğu anlaşılmıştır.

ÜST DİAZOMA

ÜST DİAZOMA MERDİVENLERİ

Res. 77

Alt galerinin tabanı kesintisiz devam etmemekte, tabanında yer alan açıklıklarda üst diazomaya inen merdivenlerin boşlukları yer almaktadır. Merdivenler arasında, üst Diazomanın arka duvarı be merdiven boşluklarıyla bölünmüştür. Merdiven aralarındaki duvarların uzunlukları eşit değildir, ayrıca bu boşlukların aşağıdan gelen merdivenlerle de aynı eksen üzerinde olmalarına özen gösterilmemiş olduğu da görülmektedir. 2,10x3,40x1,50 m ölçülerinde bu merdiven boşlukları da IX. Kerkisten XIII. Kerkise kadar merdiven basamaklarını alındığı gözlemlenmiştir. 13. kerkis aşağıda da değinileceği gibi yanlardan merdivenlerle sınırlı olup üst kaveası yine bir merdivenle ikiye bölünmüştür. Bu uygulama diazomayı alt galeriye bağlayan merdivenlerde de kullanılmıştır. Böylece XIII. Kerkis yan ve orta merdivenlerinden diazomaya çıkanlar eğer isterlerse, sağa sola sapmadan yukarıya doğru devam ederek alt galeriye ulaşabiliyorlardı. XIII. kerkisin arkasındaki üç diazoma merdiveninin da basamakları in situ olarak ortaya çıkarılmıştır. 1m uzunluğunda, 0,23m derinliğinde ve 0,30m yüksekliğinde 5 basamaktan sonra alt galeri katına çıkılmaktadır.

Res. 78

Res. 79

ÜST DİAZOMA ARKA DUVARI

IX-XII kerkis arası diazoma arka duvarı merdiven boşlukları arasında ortaya çıkarılmış ve yıkılan üst bölümleri kendi moloz taşlarıyla örülerek duvarlar koruma altına alınmıştır.

Res. 80

ÜST DİAZOMA TABANI

Diazoma 2.60m genişliğindedir. Bu genişliğin arkadaki ortalama 0,45 m'lik bölümü izlerden de anlaşıldığı üzere üst diazoma arka duvarını oluşturan orthostat bloklarının ve arka dolgusunun oturduğu bölümdür. Mermerden yapılan taban döşeme blokları yer yer korunmuştur. IX. kerkis arkasındakiler 93x120 ile 80x92cm arasında değişen farklı ölçülerdedir.

Proedria ve orthostat arasındaki taban seviyesinde ise bazıları 1. galeri katına ait olduğu düşünülen buluntu durumu ortaya çıkartılmıştır. Diğerleri nişli çeşmeye ait yapı elemanları ve ikincil kullanımı gösteren yapı elemanlarıdır. Bunlar arka bölümde değerlendirilmektedirler. Ayrıca burada alt kare kaidesi korunmuş bir postament bulunmuştur. Bu elemanlar 1.kata taşınmış ve proedria ile orthostatlar arasındaki 2.30 m genişliğindeki üst diazoma taban döşemesi insitu halde ortaya çıkartılmıştır. Sphendonaya dönen 12.kerkis ve 13. Kerkis proedriaları arkasındaki bu alanda 9.20 m uzunluğunda 2.30 m genişliğindeki alanın tamamında taban döşemesi ortaya çıkartıldıktan sonra bu alandaki çalışmalara son verilmiştir.

Res. 81

Res. 82

KERKİSLER

Stadionun oturma bölümü 26 kerkisten oluşmaktadır. Bunların on biri doğu tribünde, on biri batı tribünde beşi de sphendonadadır Kerkisler alt ve üst olmak üzere iki kaveadan oluşur. Her bir kerkis 16m genişliğindedir. Her bir kaveada on üçer oturma sırasından olmak üzere toplam 26 oturma sırası bulunmaktadır. Alt oturma sıralarının önünde ayak koyma sırası vardır. Oturma sıralarının derinliği 0.85m'dir. Bunun 0.50m'si ayak koyma bölümü, 0.35m'si ise oturma bölümüdür. Oturma sırası yüksekliği 0.40m'dir. Alt ve üst kaveaların arasında orta diazoma bulunur. Üst diazoma gibi kaveaları birbirlerine yürüme bantı olarak bağlayan bu yolun genişliği 0.80m'dir. Üst kaveanın en arka sırası prohedrie niteliği taşır ve koltuklarının arkalıkları yüksektir, her iki yanda kolçaklara sahiptirler. Alt kaveanın arkasındaki sıranın koltuklarının da arkalıkları vardır. Bunların kaveanın eğimine uyumlu olarak çok daha alçak oldukları görülmektedir. Bunları "prohedrie" olarak nitelendirmekten çok, buradan geçenlerin ayaklarını oturanların sırtlarına vurmamaları için alınmış bir tedbir olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Kerkisler yanlardan toplam 52 basamaktan oluşan merdivenlerle birbirlerinden ayrılırlar. Genişlikleri ortalama 0.90m'dir. Her bir merdiven bloğunun yüksekliği 0.30m, derinliği ise 0.24m'dir.

DOĞU TRİBÜN

Res. 83

2004 yılında X. kerkisin bir bölümünün açılmasıyla başlayan kazılar güneye doğru ilerletilerek XI. Kerkis sonuna kadar sürdürülmüştür. Kuzey yarıda önce sadece IX. Kerkisin temizliği gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında doğu tribünün kuzey yarısında ormanlaşmış bitki örtüsü altında kalan oturma sıralarının oldukça iyi korunmuş olduklarının anlaşılması üzerine ve bu şekilde bırakıldıkları takdirde bu bitki dokusunun onları tamamen parçalayacağı gerçeğinden de yola çıkarak bu bölümün de bitki ve humus temizliğine gidilmiştir. Çalışmalar sonunda I. ve II. kerkislerin neredeyse tamamen yok edilmiş olduğu ortaya çıkmıştır. III – VII. kerkislerin üst kaveaları bitki çalı ve humustan arındırılmış alt kaveaları da büyük oranda temizlenmiştir. Böylece doğu tribünün tüm kerkisleri baştaki ilk ikisi dışında ortaya çıkarılmış olmaktadır.

SPHENDONA

Sphendonada XII. Kerkis tümüyle XIII. Kerkis üst kaveası ile alt kaveanın güney yarısının bir bölümü bu heyelandan arındırılarak ortaya çıkarılmıştır. XIV. Ve XV. Kerkisler buradaki diğer yapı bölümleri gibi (alt ve üst galeri, üst diazoma) hiçbir şekilde çalışılamayacak durumda heyelan toprağı altındadır. XVI. Kerkis de yine toprak dolgu altındadır. Sphendonanın kavisinden dolayı bu kerkis üst bölümde geniş, alt bölümde ise daha dardır. XII. kerkis de, diğer kerkisler gibi alt ve üst kavea olmak üzere iki ayrı kaveadan oluşmaktadır. Ancak üst kaveası diğer kerkislerden farklı olarak ortadan bir merdivenle iki kısma ayrılmıştır. İki kısma ayrılan üst kavea a ve b olarak adlandırılmıştır. XII a kavea genişliği üstte 10,50m olup altta ise 7,65m dir. XII b kavea genişliği üstte 10m altta ise 7,60m dir. a ve b kavealarının arasında yer alan merdiven genişliği ise 67.5cm ile 70cm arasında değişmektedir. Oturma sıraları diğer kerkislerde olduğu gibi 13 üst kaveada 13 alt kaveada toplam 26 adettir.

Res. 84

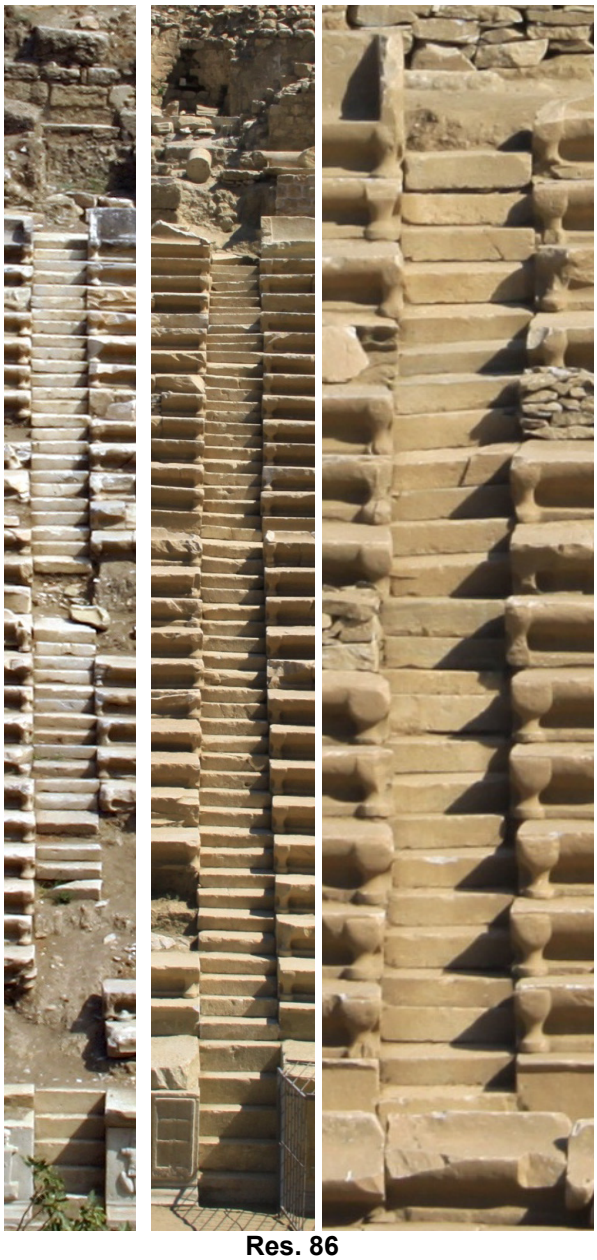
BATI TRİBÜN

XVII-XXIII kerkisler arası maki ve bitki örtüsünden arındırılmıştır. Proedrie ve oturma sıralarının bazı belirlenmelerine yönelik çalışmalarının dışında başka bir temizlik uygulamasına gidilememiştir. Bu durumda kerkisler konusunda bilgilerimiz doğu tribündekilerden yola çıkarak genellenmektedir.

Res. 85

KLİMAKES VE AYAKLAR

Res. 86

Res. 87

Merdivenler üç kerkis arasında tümüyle korunmuştur. Toplam 52 basamakla üst diazomaya ulaşılmaktadır. İki basamak bir oturma sırası yüksekliğine eşittir.

ÜST PROEDRİE

Res. 88

X-XIII KERKİS PROEDRİE

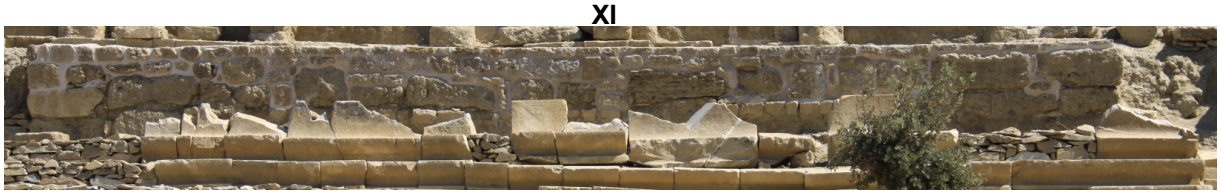
IX

X

XI

Res.89

XII

XIII

Res. 90

Bu çalışmalar sırasında IX. kerkisten XIII. kerkise kadar beş kerkisin proedrie blokları restore edilerek yerlerine yerleştirildiler. XIII ve XII. kerkislerin üst kaveaları ortalarındaki bir merdivenle ikiye ayrılmış olduğundan, toplamda yedi proedrie sırasının onarımı tamamlanmış olmaktadır. Bu işlemler sırasında proedrie bloklarından bazıları kerkisler üzerinde bulundukları alt sıralardan alınarak yerlerine getirildiler. Yine kerkisler üzerinde, ya da kırıldıkları yerde bulunan parçalar da ait oldukları bloklarla birleştirildiler. Bazı proedrie bloklarının kırık, ya da çatlak oldukları ise ancak kontrolleri sırasında anlaşılarak restorasyonları yapılan bloklardı. Bazı blokların tümlendiği, bazılarının ise eksiklerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Tamamen yok olmuş blokların yerleri boş bırakılmıştır. Arenaya kadar sürüklenerek inmiş birkaç bloğun daha proedrie sıralarında kullanılmış olabilme olasılığı vardır.

XVI, XVII. KERKİS PROEDRİE

XVI. proedrie bloklarından ise sadece birinin arkalığında eksik bir bölüm olduğu görülmektedir. XVI kerkiste ise bazı orthostatların üstlerindeki taç bloklarıyla yıkıldıkları ve önlerindeki proedrie bloklarının arkalıklarını tahrip ettikleri görülmektedir. Bunun dışında kalma bölümler çok iyi bir şekilde korunmuşlardır. Doğu sphendonada olduğu gibi batı sphendonada da korunma durumunu varsayılanın aksine çok iyi olduğu anlaşılmıştır. Heyelan dolgunun kaldırılması için olanak bulunduğunda bu bölümdeki çalışmalar sürdürülecektir.

XVI

XVII

Res. 91

ORTA PROEDRİE

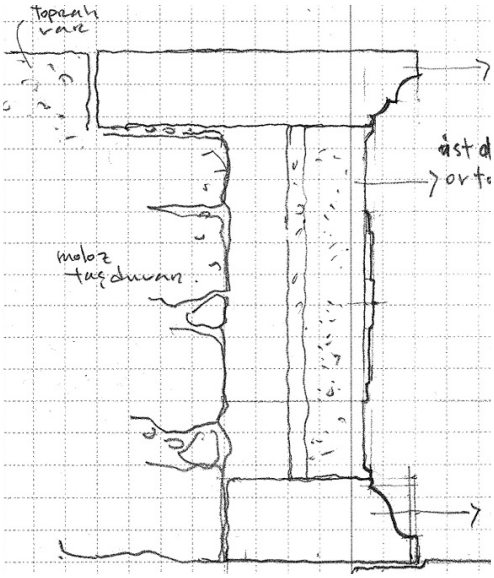
XII. kerkis alt kaveanın arkasında yer alan, arkalıkları alçak orta diazoma proedriesinin her iki başında, en kuzeyde ve en güneyde yer alanlarının ayakları ve kolçak kısmı özel olarak işlenmiştir. Diğer oturma sıralarında görülen aslan ayakları yerine burada boğa başı yer almaktadır. İki pençesi arasında tuttuğu boğa başını ısırmakta olan plastik bir hayvan (aslan?) betimlemesi kolçak kısımlarında yer almaktadır. Vücudu kolun koyulabilmesi için uygun bir formda işlenmiştir. Ön ve arka ayakları tam olarak seçilememektedir. Her İki başta yer alan betimler birbirinden farklı olarak işlenmiştir.

Res. 92

PODYUMLAR

ÜST DİAZOMA PODYUMU

Res. 93

Res. 94

IX. kerkisin kuzey bitiminde diazoma üstünde bulunan 1,40x1,02x0,23 m ölçülerindeki bir blok, diazoma arka duvarının kabartmalı orthostat bloklarıyla kaplı olduğunu ortaya koymuştur. İn situ olmadığı için kesin bir sonuç olmasa da bu görüş, orthastatın üstünde durduğu plinthe ve topuk ve ayrıca taşıdığı taç profili oldukları varsayılan elemanlarla birlikte ölçüldüklerinde ulaşılan yükseklik bu varsayımın doğru olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmayacak bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte daha kesin bir belgeye ulaşmak olasılığının neredeyse ortadan kalktığı bir aşamada in situ podyum tüm kuşkuları ortadan kaldırmıştır.

Res. 95

XIII. kerkis arkasındaki üst diazoma podyumunun topuğu orta merdivenin kuzeyinde in situ bulunmuştur. İn situ olmayan bir orthostat ve tacı ise o kerkiste bulunmuş olduklarından ve merdiven boşluğuna göre işlenmiş yan yüzleri nedeniyle başka bir yerde kullanılmış olamayacakları göz önünde bulundurularak o köşede mimari denemede kullanılmışlardır. Orthostatın buraya ait olamayabileceği varsayımını

destekleyen tek görüş, köşe bloğu olmasına karşın şimdiye kadar hep köşe bloklarında görülen kabartmanın burada olmamasıdır. Üst diazomanın podyum tacını oluşturan bloğun üstünün 1. galerinin döşeme bloklarıyla devamlılık sağlayarak yukarıda da belirtildiği gibi birlikte bu döşemeyi oluşturdukları kanıtlanmış olmaktadır. XIII. kerkis arkasında yer alan merdivenden sonra podyumun tümü, topuğu, orthostatları ve tacından oluşan üçlemesiyle in-situ olarak ortaya çıkartılmıştır.

Res. 96

Böylece hiç ümit edilmeyen, tamamen tahrip olmuş olduğu varsayılan bir konumda diazoma podyumunun tümünün in situ olarak ortaya çıkarılmış olmasıyla mimari düzen eksiksiz olarak çözümlenmiş olmaktadır. Güney köşe taç bloğundan önceki blok düşmüş ve kırılmış olarak bulunmuş onarılarak yerine yerleştirilmiştir. Podyumun her iki başında olmaları gerektiği varsayılan birer kabartmanın, burada in-situ olarak ortaya çıkarılmış orthostat blokları üzerinde bulunması bu varsayımı desteklemektedir. Köşelerdeki orthostat blokları üzerinde birer kurdeleli çelenk yer almaktadır. Çelenkler birbirinin benzeridir. Fark kuzeydekinin kurdelesinin altta iki yana açılması, güneydekinin ise düz aşağı sarkmasındadır.

Res. 97

Res. 98

Res. 99

Res. 100

XIV. ve XV. kerkiste heyelan dolgusundan ötürü çalışma yapılamamıştır. XIII. kerkisteki podyumun in situ korunmuş olması, böyle bir olasılıkla XVI. kerkiste de karşılaşılabileceği varsayımından yola çıkmamıza neden olmuş ve kazılar XVI. kerkise yönlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda varsayım doğrulanmıştır. Güney podyumun iki taç bloğu eksiktir. Kuzey podyumun ise güney yarısının yıkılmış olduğu saptanmıştır. Yapılacak küçük bir onarım çalışması sonrasında bu podyumda büyük bir bölümüyle ayağa kaldırılmış olacaktır. XVII. Kerkis üst diazoma podyumunun sadece güneydeki ilk bloğu in situ korunmuştur. Bu orthostatın şimdiye dek bulunanlar içerisinde en uzun blok olduğu görülmektedir.

ARENA PODYUMU

Kerkisleri sınırlayan merdivenler oturma sıralarının ayak koyma sırasıyla sona erdiğinde biraz daha darlaşarak arenaya kadar inerler. Darlaştıkları bölüm, oturma sıralarının önünü çevreleyerek onların arenadan daha yüksekte kalmasını sağladıkları kerkis podyumudur. Bu podyumun üstü, kerkislerin önünde ayak koyma sırasından sonra alt diazoma olarak da tanımlanabilecek, tribünleri üst ve orta diazoma gibi yatay bağlayan bir ön dolaşma yolu gibidir. Pedallion olarak da tanımlanır. Mermer bloklarla kaplıdır. Üst diazomanın arka podyumunun taçları nasıl alt galeri döşeme bloklarından oluşmuş ise, buradaki mermer blokların cephede kullanılmış olanları oturma sıraları ile arena arasındaki podyumun tacını oluşturmaktadırlar. Podyum cephesi yine aynı diazoma podyumunda olduğu gibi bir topuk, onun üstündeki orthostat ve en üstteki taçtan oluşur. Podyum yüksekliği toplam olarak 1,50 m yüksekliğindedir. Topuk yüksekliği 0,23 m, orthostat bloğu yüksekliği 1,05 m ve taç bloğu yüksekliği de 0,22 m'dir.

VIII. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

VIII. Kerkis podyumunun güney köşe kabartması 2008 yılında bulundu. Daha sonra kazıların güneye yönlendirilmesi nedeniyle VIII. Kerkis podyumunun ortaya çıkarılması 2011 yılına kadar gecikti. Ancak 2011 de burada yapılan kazılarla sonuçlara ulaşıldı. Bu kerkiste ortaya çıkan görüntü podyumun deprem sonucunda kuzey ucunda yaklaşık 70 cm kadar çökmüş olmasıdır. Buna karşın kuzeydeki iki kabartma in situ olarak ortaya çıkarılmışlardır. VIII. kerkis podyumunda sadece dört kabartmanın korunmuş olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan kuzey köşe ve güney köşedekiler birer Nike'dir. Ortada olması gereken figürün orthostatı bulunamamıştır. Yan ortalardakilerden kuzeydeki bir amphora, güneydeki de palmet yaprakları ve bir meşaleden oluşan kabartmadır. Boş orthostatlardan biri in situ olmak üzere sadece ikisi bulunmuştur. Son üç kabartma daha yeni bulunduklarından (20.07.2011) literatürdeki incelemeleri henüz gerçekleştirilememiştir.

Res. 101

Res. 102

III. kerkis podyumunun kuzey köşesinde in situ ortaya çıkarılan kabartmada cepheden verilmiş kanatlı bir kadın figürü yer almaktadır. Küçük bir kaide üstünde durmaktadır. Bu görünümüyle Nike olarak tanımlanması gereken figür uzun, neredeyse orientalizan denilebilecek bir elbise giymiştir. Etekleri ayakuçlarına kadar inmiştir. Başında yanlara kadar inmiş, tepesinde geniş ve silindirik, polos şeklinde yükseltisi olan ayrıntı saç mı yoksa bir miğfer midir sorusunu yanıtlamak şimdilik güç gibi görünmektedir. Yüksek kanatları iki yandan aşağıya inmektedir. Sağ elini aşağı sarkıtmıştır. Sol eli de aşağı sarkmakla beraber biraz da olsa yana doğru açılmıştır. Bunun nedeni elinde tuttuğu bir nesnedir. Ucu kaideye değen bu nesne yukarı doğru sivrilen oval forma sahiptir. Kenarı kalın yuvarlak bir şeritle çerçevelenmiştir.

Altta ortada aynı tip bir bantla enine olarak bölünmüştür. Bu netin çerçeve bantıyla birleştiği yerlerde birer yuvarlakla tutturulmuştur. Simetrik olmayan ve organik bir malzemeden yapılmış gibi görünen bu nesnenin ne olduğu saptanamamıştır. Figür diğer elinde de tanımlanamayan bir nesne taşımaktadır.

İn situ ikinci kabartma bir ödül amphorasıdır. Bir kaide üstünde durmaktadır. Çift kulplu, şişkin gövdeli, uzun boyunludur, geniş kaidesi profilsizdir. Omuzdan çıkan kulpları bir S yaparak dışarı taşan dudaklarla birleşmiştir. Kulplar üzerinde birleşme noktasında başparmakların oturacağı birer mahmuz görünmektedir. Kulplara asılı bir defne yaprağı dizisi olduğu sol tarafta kalan izlerden anlaşılmaktadır.

8. kerkisin güney köşesindeki kabartmada sola dönük kanatlı bir kadın tasviri yer almaktadır. Saçları arkada topuz yapılmıştır. Vücudunun alt kısmı örtülü, üstü çıplaktır. Omzundan aşağı inen bir örtü göğüslerini açıkta bırakmakta, belden aşağısını da örtmektedir. Yandan görülen sağ ayağı üzerine basmaktadır. Cepheden görülen sağ ayağını geriye atmıştır. Dizden bükülü olup ayak biraz geri çekilmiş ucu ile yer basmaktadır. Sol elinde uzun bir palmiye dalı tutmakta ileriye uzattığı sağ elinde de bir çelenk tutmaktadır. Bu görünümü ve bu özellikleriyle bu kadın figürü Nike olarak tanımlanabilmektedir.

IX. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

Res. 103

IX. kerkis podyumun güney başlangıcında in situ olarak açığa çıkarılan ikisi kabartmalı beş orthostatın ve in situ topuk blokları dışında kalan orthostatlarının tümü podyum boyunca yıkılmış olarak bulunmuştur. Taç bloklarından tek bir blok korunmuştur. Bu parçalar belgelendikten sonra orthostat blokları yerlerine konulmuşlardır. IX. podyumda birer tanesi yanlarda, üçüncüsü ortada, dördüncü ve

beşincisi de onların arasında yer alan beş kabartmanın yer almaktadır. Kabartmaların arasında üçer adet boş orthostat bloğu kullanılmış olmalıdır. Kuzeydeki kabartma bir Herme tasviridir. Kuzeydeki kabartmalı orthostat bloğunu izleyen boş orthostat bloklarından sadece ilki bulunmuştur. Eksik boş orthostatların sayısı bir ya da iki olabilir. İkinci kabartmanın üst kenar hariç, diğer kenarları tahrip olmuştur. Kabartma yüksekliği 0,90 m, genişliği ise 0,53 m'dir. Kaide üstünde duran betimleme tanımlanamamaktadır. İzleyen üç boş orthostattan ilk ikisi bulunarak yerlerine dikilmiştir. Üçüncü boş orthostat bulunamamıştır. Üçüncü kabartma Hermes'tir. Kabartmanın yüksekliği 0,87 m, genişliği ise 0,58 m'dir. Sonraki üç kabartmasız orthostattan boş olan ilk iki orthostat bulunamamış, üçüncüsü ise kırık olarak bulunmuştur. İki parçadan oluşan alt bölümü restore edilerek yerine yerleştirilmiştir. Dördüncü kabartma bir kaide üstündeki kalkan ve yanındaki sadaktır. Sonraki üç boş orthostat tam olarak ve in situ bulunmuşlardır. 0,95 m yüksekliğindeki kabartmanın genişliği 0,32 m'dir. Böylece toplam olarak 16/17 orthostat bloğundan oluştuğunu varsaydığımız podyumda 5 kabartmalı orthostatın tümü bulunmuş, toplam on bir, on iki boş orthostatın ise yedisi ortaya çıkarılmış olmaktadır.

IX. kerkis podyumunun kuzey köşesindeki ilk kabartma bir Herme'dir. İkinci kabartmada bir podyum üzerinde yer alan ve muhtemelen bir ödülü tasvir eden bir kabartma yer almaktadır. Podyumun tam ortasındaki orthostatta elinde kerykeionu ve ayağında kanatlı sandaletleriyle bir podyum üzerinde duran çıplak Hermes kabartması yer almaktadır. Dördüncü kabartmada bir kaide üstündeki bir kalkanla kaideye dayalı bir sadağı içeren bir kabartmadır. Güney köşedeki beşinci son kabartma yine bir Herme'dir. Her iki Herme kabartması da aynı özelliklerdedir.

Res. 104

X. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

X. kerkis podyumunu oluşturan orthostatların tümü üstünde durdukları topuk bloklarıyla birlikte tamamı in-situ olarak açığa çıkarılmıştır. Taç bloklarından sadece üçü in situ bulunmuştur. Bu kerkisi Efeslilerin kerkisi olarak düşünmemizi sağlayan kuzeyden güneye doğru aralıklı olarak yazılmış olan EFEΣION yazıtı podyum orthostatları üzerinde tümüyle olarak açığa çıkarılmıştır. Farklı genişlik ölçülerine

sahip toplam 16 orthostat bloğundan oluşan X. kerkis podyum bloklarından 5 tanesinde kabartma yer almaktadır.

Res. 105

Podyumunun en kuzeyinde merdiven kenarında yer alan ilk kabartma bir trophe kabartmasıdır. İkinci kabartma bir kaide üstünde duran bir yuvarlak bir kalkanla bir sadaktır. Podyumun tam ortasında yer alan kabartma Ares olmalıdır. Kabartma yüksekliği 0,91m, genişliği ise 0,50 m'dir. Dördüncü kabartma, yine bir kaide üzerindeki bir kalkanla bir kılıç betimlemesidir. Kabartma yüksekliği 0,89 m, genişliği ise 0,46 m'dir. Podyumun güney bitiminde ise kerkisin kuzey başlangıcındaki gibi bir Trophe yer almaktadır.

Kuzeyinde merdiven kenarında yer alan ilk kabartma bir trophe kabartmasıdır. İkinci kabartma bir kaide üstünde duran bir yuvarlak bir kalkanla bir sadaktır. Podyumun tam ortasında yer alan kabartma Ares kabartmasıdır. Dördüncü kabartma, bir kaide üzerindeki bir kalkanla bir kılıç betimlemesidir. Podyumun güney bitiminde ise kerkisin kuzey başlangıcındaki gibi bir trophe yer almaktadır. X. kerkiste ortaya çıkarılan beş kabartma yine simetrik bir düzenlemeyle sunulmuşlardır. Her iki yandaki trophelerin ayrıntılarındaki farklar gözlemlenebilmektedir. Kuzeydeki Miğfer, göğüs zırhı, iç gömlek ve etekten oluşur. Takılı oldukları ahşap askının ayağı altta ortada görülmektedir. Ayağın sağında biraz eğik duran oval bir kalkan yer almaktadır.

Res. 106

X. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

Res. 107

XI. kerkisin podyumu da çok iyi korunmuş şekilde ortaya çıkarılmıştır. Podyum taçlarının tamamı mevcuttur. XI. kerkisin podyumu daha önce açılan iki kerkisin

podyumlarından farklıdır. IX. ve X. kerkis podyumlarında beşer tane ve oldukça yüksek kabartma yer alırken, XI. kerkisin merkezinde kabartma yerine bir havuz ortaya çıkmıştır. 2,50mx1,22cm ölçülerinde olan havuzun tabandan 22,5 cm üstte giderinin olduğu bölümler perdahlanmış mermerden yapılmıştır. Havuzun tam merkezinde tabandan 122,5cm yükseklikte suyun aktığı çeşmenin yuvası korunmuştur. Burada aslan başlı bir çörten yer almış olmalıydı. Havuzun ön kısmında ise 65 cm yükseklinde bir parapet yer almaktadır. Havuzun üstünü örten kısımda podyum tacı yukarıya doğru 15cm lik bir kavis yapmaktadır.

Res. 108

Podyumun her iki yanında kalın çerçeveli bir dikdörtgen, orthostat zemininin tüm yüksekliğini kapsamaktadır. Çerçeveyle aynı kalınlıktaki bantlarla ortadan dikine, ikiye; ayrıca yatay olarak iki bantla üç parçaya bölünmüştür. Böylece çerçeve altı dikdörtgen bölüme ayrılmış olmaktadır. Üstteki dikdörtgenlerin tabanında ikişer adet üçgen kabartmanın niteliği henüz kesinleştirilememiştir.

Havuzun her iki yanında da ikişer alçak kabartma yer almaktadır. Bunlardan soldaki **Πυγμαχία** oyunlarında kullanılan boksör eldivenidir. Sağdaki ise bizim çok iyi tanıdığımız çocuk oyunlarının en vazgeçilmezlerinden biri olan ve Antik Dönemde de çocuk oyunlarının başında gelen “trochos” yani çember kabartmasıdır.

Podyumun her iki yanında kalın çerçeveli bir dikdörtgen, orthostat zemininin tüm yüksekliğini kapsamaktadır. Havuza her iki yanında da ikişer alçak kabartma yer almaktadır. Bunlardan soldaki bir çift boksör eldivenidir. Sağdaki ise bizim çok iyi tanıdığımız çocuk oyunlarının en vazgeçilmezlerinden biri olan ve Antik Dönemde de çocuk oyunlarının başında gelen çember kabartmasıdır.

Her iki baştaki kabartmalar bundan öncekiler gibi yine birbirinin aynısıdır. Dikdörtgen çerçeve neredeyse orthostat yüzeyinin tümünü kaplamaktadır. Çerçeveyle aynı

kalınlıktaki bantlarla ortadan dikine, ikiye; ayrıca yatay olarak iki bantla üç parçaya bölünmüştür. Bu orta bant güneydekinde yana yana iki bant halindedir. Aralarında ince bir açıklık bulunmaktadır. Çerçeveler bu görünümleriyle altı dikdörtgen bölüme ayrılmış olmaktadır. Üstteki dikdörtgenlerin tabanında soldakinde ikişer, sağdakinde üçer adet üçgen kabartmanın niteliği henüz kesinleştirilememiştir.

XI. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

Res. 109

XII. kerkisin podyumu topuğu, orthostatları ve tacı tümüyle in situ korunmuştur. Dokuz orthostattan oluşmaktadır. Bu kerkis sphendonadaki dönüş nedeniyle podyumu en dar olan kerkistir. Bu nedenle diğerlerinden farklı olarak sadece üç adet kabartma yer almaktadır. Kabartmalar arasında üçer boş orthostat yer almaktadır. Kabartmalardan kuzeydeki ilki iki palmiye dalıdır, ikincisi atının üstündeki bir yarışçıdır, üçüncüsü de sürücüsüyle sağa doğru dörtnal giden bir yarış arabasıdır.

Res. 110

XII. KERKİS PODYUMU KABARTMALARI

Res. 111

XIII. kerkisin büyük bir bölümüm halen heyelan dolgusuyla örtülmüş olmasından ötürü sadece kuzeyindeki ilk kabartmaya, daha doğrusu olması gereken yere açıklık getirilebilmiştir. Diğer podyum örnekleriyle yapılan bir karşılaştırma sonucu burada köşede yer alması gereken kabartmanın işlenmemiş olduğu anlaşılmıştır. Podyumun devamı ve diğer kabartmaları konusunda hiçbir bilgimiz yoktur.

ANALEMMA

KUZEYDOĞU ANALEMMA

Stadiondaki diğer bir çalışma alanı yapıya ulaşımda ilk karşılaşılan bölüm olan iki yandaki duvarlardan kuzeydoğudaki analemma duvarıdır. Kuzeybatı analemmada hiçbir çalışma yapılamamıştır. Kuzeydoğu analemma duvarının iç dolgusu, daha sonra da alt seviyelerde tümüyle korunmuş olduğu anlaşılan cephe duvarı açığa çıkarılmıştır.

Res. 112

Res. 113

Kuzeydoğu analemmanın arka, kuzeydoğu köşesi ile ön kuzeybatı köşesi orta çıkarılmıştır. Üst blokları düşmüş, duvarın iç dolgusunun büyük bloklardan oluşan

Res. 114

bölümü yer yer oldukça iyi korunmuştur. Duvar, kenarları pahlı rektogonal bloklardan oluşmaktadır. İnilebilen seviyede duvarın altta bir podyum yaparak genişlediği görünebilmektedir. Bu podyumun yüksekliği 1,5 m kadar olmalıdır. Arka köşede kuzey cephede bir köşe pilasteri; önde ise bir anta ucu oluşturmaktadır. Duvardan

kueye taşan anta ucu kuzey ve doğuda basamak yapmakta, batıda ise cephe oluşturmaktadır. Basamakların dördü korunmuştur.

Res. 115

Res. 116

Res. 117

ARENA

Stadionda yapılan önemli çalışmalardan birisi de doğu tribünü önünde arena kısmında yapılan çalışmalardır. Arenadan yer yer ortalama 4,5-2m dolgu toprak kaldırılmış, arena zeminine ortalama 15cm kadar yaklaşılmış toprak olan orijinal zemin dolgusuna zarar vermemek için daha fazla kazılmamıştır.

Res. 118

Res. 119

START YAPISI

Res. 120

Res. 121

Res. 122

Stadionun kuzeyinde in situ kemer ayaklarının bulunduğu önceden beri bilinmekteydi. Anıtsal bir görünüm içindeki bu ayakların konumu bunların bir giriş yapısına ait olabilecekleri izlenimini vermekteydi. Doğu batı doğrultusunda iki sıra halinde uzanan bu kemer ayaklarından güneydeki üçü ile kuzeydeki ikisinin in situ durumlarının dışında iyi korunmuş oldukları da saptanmıştı. A1, A2, A3 kemer ayakları tümüyle; A4 kemer ayağından ise sütunun oturduğu kaidenin profilli topuk kısmı in-situ olarak

bulunmuştur. A5 kemer ayağına zemin teşkil eden taban bloğu yerinden oynamış vaziyette tespit edilmiştir. A6'ya dair ise ne yazık ki hiçbir mimari kalıntı gözlenmemişti. Kuzeyde yer alan sırada ilk kemer ayağından 17.90m batıda 5. kemer ayağının olması gereken yerde yıkılmış bir kemer ayağı ve iki yana doğru açılan kemer blokları açığa çıkarılmıştır. B sırasında da koruna bilirlik bakımından durum çok farklı değildir. B1, B2 oldukça sağlam ve B3 ise biraz tahrip olmuş olmakla birlikte in-situ durumda ortaya çıkarılabilmiştir. Bu kemer ayaklarının eksen araları 4.30-4,50m'dir. A sırasında sağlam ele geçen kemer ayakları iki ana bölümden oluşmaktadırlar. Öndeki, (güneydeki) birinci bölüm, Attika sütun kaidesi taşıyan, kare planlı postamentlerdir Yüksek bir plinthe üzerine Attika profilli kaide ile başlayan postamentler, üstte sütun kaidesinin altında yine profilli bir taçla sonlandırılmışlardır.

Res. 123

İkinci bölüm bu postamentlerin arkasına, (kuzeyine) geniş kenarıyla dayanan dikdörtgen ayaklardır. Bunlar kuzeylerindeki plasterlerle zenginleştirilmişlerdir ve birlikte "T" plana sahiptirler. Ayakların kuzey cephelerindeki bu plasterler, tabana, ayaklar gibi kaidesiz oturmakta, fakat onlardan farklı olarak bir profille taçlandırılmış oldukları görülmektedir. T ayaklarla, öndeki Attika kaideli postamentin yükseklikleri aynıdır. Arka plasterler 2 ve 3. ayaklarda dikdörtgen ayağa tam ortadan dayanırken, doğudaki birinci ayakta doğu kenara dayanmaktadır. Bu veriler T planlı ayak L planlı bir ayağa dönüşmektedir. Buradan da yapının güney sırasının doğu başlangıcında L planlı ayağın yer aldığı muhtemelen dört adet T planlı ayaktan sonra yeniden bir L planlı fakat bu kez ilkiyle ayna simetrisinde yerleştirilmiş bir ayakla bitmekte olduğu anlaşılmaktadır.

B sırasına gelince, ortaya çıkarılan in situ ayaklar A sırasının T ayaklarıyla ayna simetriyle yinelenmiş görünümüne sahiptir. Burada fark B sırasının kuzeyinde Postamentli sütun sırasının olmayışıdır. Bu veriler ayakların bir yandan kendi sıralarında T'nin iki ucu aracılığıyla; diğer yandan da karşı sırayla birbirlerine T'nin ayakları aracılığıyla bağlayan kemerlerin kullanılmış olduğunu; ayrıca güneye bakan cephenin postamentli, güneye bakan cephenin ise postamentsiz olduğunu açıkça göstermektedir.

İki sıra halinde beşer ayaktan oluştuğunu varsaydığımız yapının bu görünümü, onun anıtsal kapı karakteriyle bağdaşmıyor gibi görünmektedir. Bunun nedeni bu durumda yapının kuzeye bakan ve asıl cephesi olması gereken yüzünde postament ve

sütunlar olmamakta, kör bir cephe niteliği taşımakta, asıl cephe stadiona bakan postamentli güney cephe imiş gibi bir görünüm ortaya çıkmaktadır.

Bunun nedenleri sorgulandığında ilk olasılık, yapının anıtsal bir giriş olduğu kadar ve çok daha önemli bir işlevinden kaynaklanıyor olmalıdır. O işlev de yarışların başlama çizgisini oluşturan bir konumda bulunmasıdır. Görümünden ziyade, konumundan ötürü bir "Giriş Yapısı" olarak tanımlanmış olan yapının bir "Start Yapısı" niteliği de taşımış olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Bu görünümüyle bir propylonun kemerlerini taşıyan ayaklar oldukları şeklinde bir görünüm sunan ve bizim de aynı yorumda bulunmamıza neden olan bu ayakların önemli bazı özellikleri, onların bir giriş yapısına değil de bir start yapısına ait olduklarını çok açık bir şekilde göstermeleridir. Bu özellik ayakların iki bölümü arasındaki bir ayrıntı ile kanıtlanmış olmaktadır. Sütun kaidesi taşıyan postamentlerin taç bloklarının, arkalarındaki ayakların üst elemanlarıyla aynı bloktan işlenmiş oldukları görünmektedir.

Res. 124

Kuzeydeki kazılar sırasında yapı planının simetrik olduğunu gösterecek diğer sıraların varlığını doğrulayan buluntular olarak değerlendirilebilirler.Yapılan çalışmalarda üst yapı büyük oranda saptanmış ve restitüsyonu gerçekleştirilmiştir. Şu ana kadar saptanamayan kuzeydeki sütunların yükseklikleri ve başlıklarının niteliğidir. Bu sorunlar çözüldüğünde yapının yüksekliği de çözümlenmiş olacaktır. Sütunlar tarafından taşınmış olması gereken üst yapı elemanlarının saptanmasına yönelik çalışmalar da sürmektedir.

VARIŞ AYAKLARI

Res. 125

XI. kerkisin güney merdiveni doğu - batı ekseninde birisi son basamaktan 6m, diğeri 12m mesafede olmak üzere iki tane kaide ortaya çıkarılmıştır. Her iki kaide de arkalı önlü iki farklı elemandan oluşmaktadır. Bazı ayrıntılarının start yapısına benzemesinden dolayı bu kaideler de varış çizgisine ait elemanlar olarak düşünülmüştür. Start yapısı ile varış çizgisinde yer alan kaideler arası 189m olarak ölçülmüştür.

Her iki kaidenin yaklaşık 1,5m yakınlarında ve kuzeydoğusunda birer tane çift başlı Herme ele geçmiştir. Doğuda yer alan kaidenin yakınında ele geçen Herme tamdır. Büst şeklinde olan Herme 62.5x70x65 cm ölçülerindedir. Kaide üzerinde sadece omuzlar ve başlar yer almaktadır. Zıt yönlere bakan her iki baş da sakallıdır. Başında yapraklardan oluşan bir taç taşımaktadır. Boynun iki yanından göğüs üzerine doğru inen zafer kurdelesi vardır. Batıda yer alan kaide yakınında ele geçen çift başlıdır büstün ise baş kısmı kırıktır. Sadece omuzlar ve boynunun çok az kısmı sağlamdır. Aynı ölçülere sahip olan bu büstte de boyunda kurdele yer almaktadır. Her iki eserde Aydın müzesine teslim edilmiştir.

Res. 126

Başlarıyla birlikte korunan Herme'nin yüzleri incelediğinde, ikisinin de aynı kişi olduğunu söylemekte pek de güçlük çekilmemektedir. Geniş açık alınları, kıvırcık saçları, top enseleri, altta ortada ikiye ayrılıyormuş gibi görünen, hatta dudak altında da aynı görünümde olan sakalları, bıyıkları, geniş burunları, hafif çıkık elmacık kemikleri, büyük gözleri ile bu iki yüz, aynı kişinin iki portresi olmalıdır. Başların korunmadığı diğer Herme' de de olduğu gibi birer kurdele asıldır, uçları önden göğüslerine inmektedir. Dikkatlice bakıldığında her iki portrenin de başında yapraklardan oluşan birer çelengin olduğu görülmektedir. Çelenk ensede başlamakta yukarı doğru çıkmaktadır. Aşağıda özellikle kulak bölgesindeki geniş yapraklar kulakları kapatmaktadırlar. Çelenk yaprakları ortasında kını olan üç bölümlü yapraklardır.

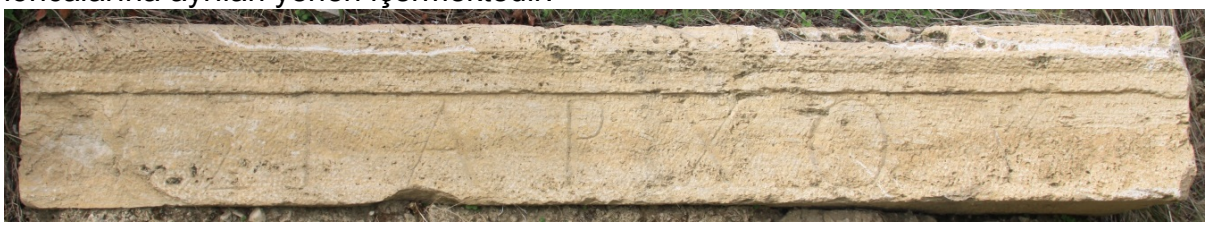

Res. 127

YAZITLAR (EPİGRAFİK BELGELER)

Stadionda bulunan yazıtlar farklı gruplar oluşturmaktadırlar. Bunların içindeki bir grubu yapının, ya da onun bir bölümünün inşaatını üstlenmiş kişilerin isimlerini içerebilir. İkinci bir grup yapıda çalışanların çeşitli amaçlarla yazdıkları rumuzlar, simgeler, kısaltmalar olmaktadır. Üçüncü ve en büyük grubu "topos" yazıtları oluşturmaktadır.

Topos yazıtlarını da kendi içlerinde gruplar ayırmak olasıdır. Yönetici ve bürokratlara ait olanların yanı sıra, Magnesia'ya oyunları izlemek üzere gelecek komşu kent izleyicileri için de özel yerler ayrıldığı görülmektedir. Üçüncü bir grup ise meslek loncalarına ayrılan yerleri içermektedir.

Res. 128

Örneğin bu iki yazıt boyutları da dikkate alındığında sponsorlar oldukları varsayılabilir, fakat diğer bloklar bulunamadığından şimdilik bir yorum yapılmamaktadır.

ΑΣΙΑΡΧΟΥ Asiarkhes. Asya Valisinin adının olduğu blok bulunamamıştır. Bu valinin stadionu yaptıran kişi olması olasılığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Res. 129

ΙΟΑΛΩΝΙΟΥ Io(annes) Alonios (ya da: -as) üstteki yazıtla neredeyse yan yana bulunmuş olmasına karşın birbirlerine ait olmadıkları anlaşılmaktadır.

[– –]ΑΥΡΗ[Λ]<Ι>Α(ΝΟ)Υ ΣΤΕΦΑΝΗΦΟΡΟΥ

Res. 130

Büyük bir olasılıkla ikinci ya da üçüncü kullanımdır. İlk aşamada bir sütun olarak kullanılmış, daha sonra bir cephesi düzeltilerek yazıt için kullanılır hale getirilmiş, daha sonra da dört parçaya bölünerek yapı taşı olarak kullanılmıştır. Stephanophoros Aurelian idi. Buna İmparatorun Zenobia krallığı ile yaptığı başarılı savaş nedeniyle Doğuda bulunuşu neden olarak gösterilebilir.

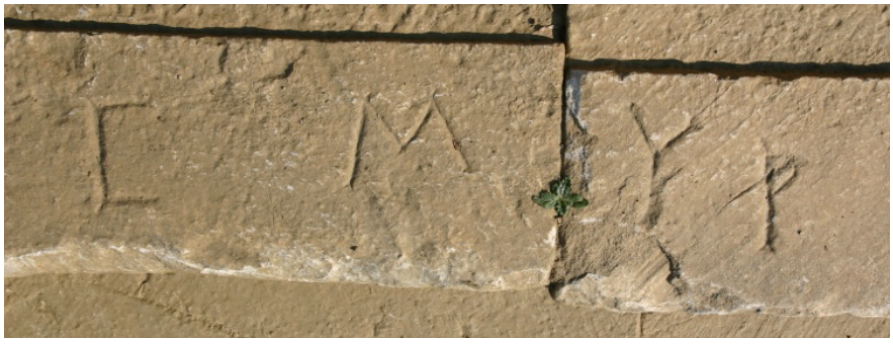

1	Μ Ο Σ Χ Α Σ	MOSKAS
2	Ε[ΠΙΛ]ΑΟΣ	EPİLAOS
3	Κ	…….K
4	Ξ	……X
5	Ι Α Δ Μ ΩΝ	IADMON
6	ΔΑΜΑΛΟΣ	DAMALOS
7	Σ Υ Ν[Δ] Ρ [Ο] Μ [Ο Σ]	SYNDROMOS
8	Μ Α ΝΔ Ρ Ο Γ Ε Ν Η Σ	MANDROGENES
9	Α Ψ[Ε] Υ Σ Τ Η Σ	APHEUSTES
10	Ε Ρ Μ (Ι) Ο Λ Α Ο Σ	HERMIOLAOS
11	[. . .] . Α Υ Ο . Ω . Σ	…….. AU. O .O .S
12	[. .] Θ Ε Σ [Σ] Α Λ [Ο] Σ	….THESSALOS
13	[. .] ϖαχ. Δ Ι Ο Ν Ν Υ Σ	……..DIONNYS
14	[. .]Σ Ε Λ Ε Υ Κ Ο Σ	SELEUKOS

Res. 131

Ön yüzünde on dört ismin yazılı olduğu bu payede yer alan kişiler her iki grupta da yer alabilirler. Sponsorlar da olabilirler, kazananlar da. Diğer olasılıklar da araştırılacaklardır.

X kerkisinin podyumunun cephesinde kabartmalar arasında "ephesion" yazısı bu kerkisin Efeslilere tahsis edildiğini göstermektedir. XI. kerkis oturma sıraları üzerinde ise "Smyrna" ve "Myus" topos yazıtları Ephesos kadar kapsamlı olmasa da diğer kentlerden gelenler için de yer ayrıldığını göstermektedir.

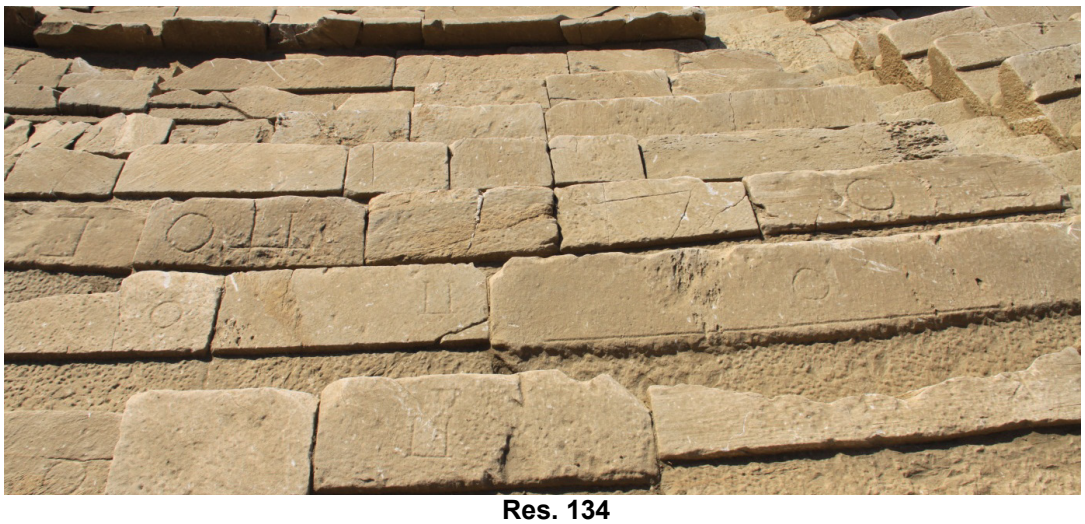

Res. 132

Res. 133

Bir kentin stadionunun o kentin sosyo kültürel ve sosyopolitik açıdan değerlendirilmesine olanak sağlayacağı verilerin başında “topos” yazıtları gelir. Tiyatro ve stadion gibi büyük yapılarda özellikle yer sahibini belirten ve “topos” yazıtları olarak tanımlanan bu yazıtlar, yerlerin kimler için ayrılmış olduklarını ortaya koyarak kentlerin sosyopolitik ve sosyo kültürel yapılarının saptanmasında büyük rol oynarlar. Bu yazıtlar bir yerde günümüzün, şeref tribününe ya da davetlilere ayrılan yerlere gelenlerle ve kombine bilet alanlarla özdeşleştirilebilirler. Günümüzde her sınıfa yönelik kişinin kesesine göre farklı yerlerden kombine bilet alabildiği uygulama, o dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Henüz saptayamadığımız, kombine yer ayırımının satılarak mı, yoksa kent yönetimince dağıtılarak mı belli gruplara tahsis edildikleridir.

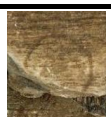
Res. 134

Res. 135

IX. KERKIS

ARKALIKLAR	 Κ
1	 Λ Λ Ι Κ Ε Λ Λ Ο Υ
2	 Κ Λ Κ Ε Λ Λ Ο Υ
3	 Κ Λ Μ Α Ρ ΑC Τ Ρ Α ΤΙ Λ Λ Η C Κ Ε Λ
4	 Α Π Σ Σ ω Ν
5	 Τ Υ Π Τ
6	 Υ Ν Α Η

7	 Κ Ε Θ Ι
8	 Λ Ρ
9	 Ε
10	 Ι
11	Yazıt yok
12	 Τ
13	 ω Ν Α Σ
	ORTA DIAZOMA
14	 C Υ(?) Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α Σ Λ Ο Λ Ν
20	 ΣΔΙ
21	 Ο
22	 ΝΥ
23	 Σ Ε Ι
24	 Σ Τ
25	 Ο
26	 Υ

X. KERKIS

ARKALIKLAR

Κ Α Ι Γ Α Ι 1,20 Λ Α 2,26 Υ Ε Ρ Ο Υ ⟷ Λ Λ1,60 Ρ 4,20 Χ Ι Ε Ρ

1

ΚΛ Μ Α Ρ Α Ρ Τ Ε Μ Ο ΝΟΣ Κ Ε Λ

2

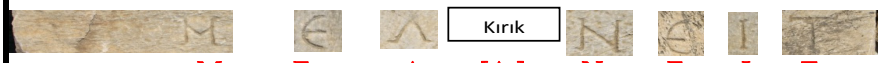
Ρ Κ Λ Λ Μ Α Ρ Κ Ε Λ Λ Ο Ρ Υ

3

Α Κ Λ Κ Μ Α Ρ Κ Κ Ε Λ Λ Ο Υ

4

Μ Ε Λ [Α] Ν Ε Ι Τ [ω Ν]

5

Μ Ε Λ Α Ν Ε Ι Τ ω [Ν]

6

Μ Ε Λ Α Ν Ε Ι Τ ω Ν

7

[Μ] Ε Λ Α Ν Ε Ι Τ ω Ν

8

Υ Ι Η C

9

Υ Ε C

10

Α C Υ Ν Ε Ρ Γ Φ Ο Ρ ω Ν Α Ρ Τ Τ Ο Κ Ο Π ω Ν

11

C Α Κ Ο Φ Ο Ρ ω Ν

12

Τ Κ ω Τ

13

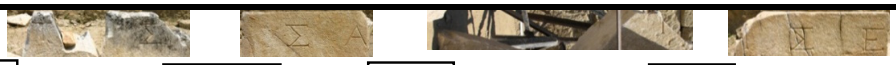

ω Ν Ρ Π Ο

XI. KERKİS

ARKALIKLAR

Kırık 2,90m Τ Σ 2,60m Σ Α 1,05 Σ 1,20m Ι 1,05 Ι Σ Ε

1

Kırık 2,50m | Yazıt yok | Yazıt yok | Yazıt yok

Μ Α Ρ Κ Ε Λ Λ Ο Υ

2

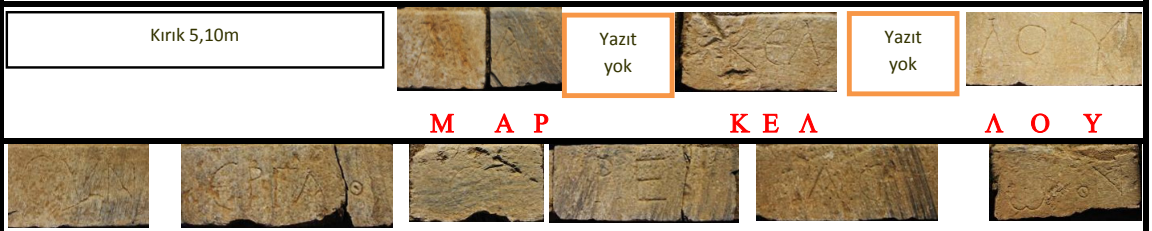
Kırık 2,50m | Yazıt yok | Yazıt yok | Yazıt yok | Yazıt yok

Μ Α Ρ Κ Ε Λ Λ Ο Υ

3

Kırık 5,10m | Yazıt yok | Yazıt yok

Μ Α Ρ Κ Ε Λ Λ Ο Υ

4

C Y N Ε Ρ Γ Α C Ι Ρ Ε Α C ω Ν

5

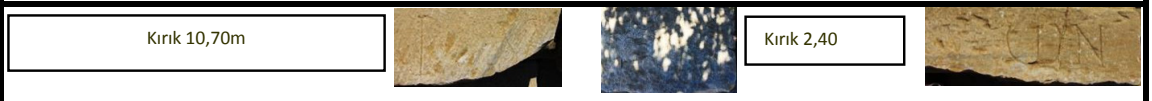

kırık

(?)Λ Κ Ο Υ C Y N 1,70 Γ Α [CI]? Ρ Ε Α C

6

Kırık 10,70m | Kırık 2,40

Ι ΛΛ Ι ΤΕ Λ ω Ν

7

1,90 2,10

Α Ι Γ ω Ν C Α Α Ρ Ε ω Ν

8

Τ Α Τ Α Ρ Ι Χ Ο 5,10 Λ 3,00 ω Ν

9

Yazıt yok | 0,30 | Yazıt yok

C M Y P N ω Ν Ο C

10 Yazıt yok

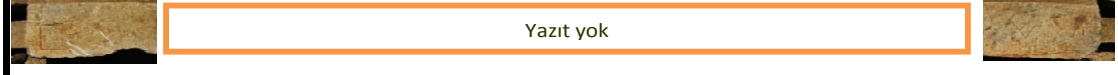
11 Yazıt yok

12	Yazıt yok
13	 C M Y P Yazıt yok N 0,60 ω N T Π O C
	ORTA DIAZOMA
14	 Π E T O Π O C
15	Yazıt yok
16	Yazıt yok
17	Yazıt yok
18	 Π O C
19	 E Π O T ω N
20	 A Λ E I T ω N
21	 A E ω N
22	 E
23	 I E N
24	I
25	Yazıt yok
26	Yazıt yok

XII. KERKIS (A)

ARKALIKLAR	 1,30m 4,10m 0,20m 0,60m Ρ Α Ι Σ Κ Ο Ι Σ Α Γ? Λ Ο Ι
1	? 3,10m ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟΥ
2	 ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟΥ
3	 ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ [Λ Ο] Υ
4	 Yazıt yok Α(Ε) Ρ ω Ν
5	 Yazıt yok Γ Α C Ι Π ΟΥ (ΠΟ)
6	 Yazıt yok C Υ Ν Ε Ρ Κ Η
7	 Α C Κ Η Π Ο Υ Ρ Ω Ν
8	 Τ Ο Π Ο C 0,80m Υ 3,55m
9	 Τ Ο Π Ο C C Υ Ν Ε Ρ Γ Α C Ι C ΚΗ ΠΟ Υ Ρ ω Ν
10	Yazıt yok
11	Yazıt yok
12	Yazıt yok
13	Yazıt yok

XII.KERKIS (B)

ARKALIKLAR	 Kırık 1,00m — Kırık 6,80m — kırık 1,10m Σ Π Α — Ε Θ
1	 Kırık 6,20m ΚΛ [ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟ] Υ
2	 ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟΥ
3	 ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟ[Υ]
4	Yazıt yok
5	Kırık 1,90m — Yazıt yok Π Ο C
6	 Ο Ρ Ν Ε Ο Π ω Λ ω Ν
7	 Ι Ε — Yazıt yok — Ρ ω Ν
8	 Yazıt yok — Kırık 1,65m — Yazıt yok Ι Ε Ρ ω Ν
9	 Yazıt yok Ρ Γ Α C Ι Α C Ν ω Χ
10	 Yazıt yok Ε Υ
11	 Yazıt yok Ν ωΝ
12	 Yazıt yok Υ Α
13	 Yazıt yok C Υ

XII. KERKİS (C-Alt)

M A N Δ P A

Γ O P E I

T ω N

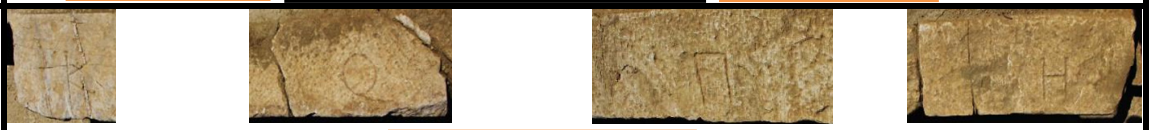
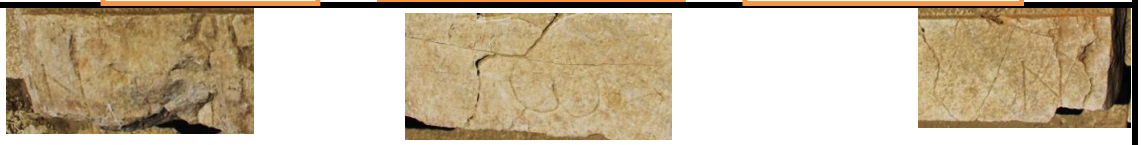
Yazıt Yok

Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok
Yazıt yok

Res. 136

Topos yazıtlarının arasında en önemlilerinden biri de “**mandra**” dır. Büyük bir olasılıkla hayvan tüccarına ait bir dernek kooperatif adı olmalıdır (F. Poland, Gesch. des griechischen Vereinswesen, Leipzig 1909, S. 106-116; E. Ziebarth, Das griechische Vereinswesen, Leipzig 1893, S. 26-33). Mandra kelimesi büyük bir olasılıkla bizim kullandığımız “mandıra” anlamında süt ve ürünlerini kapsayan bir sözcüktür. Bu yörenin 19. yy’da “İnek Pazarı” olarak adlandırılmış olmasıyla bir bağlantı kurulabilir.

	XIII.KERKIS (A)
ARKALIKLAR	
1	Yazıt yok
2	Yazıt yok
3	Yazıt yok
4	 X Yazıt yok O Yazıt yok P
5	 X Yazıt yok Kırık Yazıt yok T O
6	 K Yazıt yok O Yazıt yok Π Yazıt yok H
7	 N Yazıt yok ω Yazıt yok N
8	Yazıt yok
9	Yazıt yok
10	Yazıt yok
11	Yazıt yok
12	Yazıt yok
13	Yazıt yok

Nr. 10

ARKALIK: Gerusia'nın Yeri",

1 Claudius Marcellus Artemon"

2 L(ucius) Marcell(us)'un oğlunun yeri

3 K. Marcellus'un oğlu A(ulus) Cl(audius)'un yeri

4 Karamsarların Yeri

5 Karamsarların Yeri

6 Karamsarların Yeri

7 Karamsarların Yeri

8 -------

9 -------

10 Fırıncılar kooparatifi üyelerinin Yeri

11 Keçi postu giyenleri Yeri (Dini bir mezhep)

12 -------

13 -------

Nr. 11

ARKALIK

1 Marcellus'un Yeri

2 Marcellus'un Yeri

3 Marcellus'un Yeri

4 ……. Derneğinin Yeri

5 ……. Derneğinin Yeri

6 -------

7 -------

8 Tuzlanmış Balık Tacirinin Yeri

9 İzmirlilerin Yeri

10 -------

11 -------

12 -------

13 İzmirlilerin Yeri

14 …… Yeri

15 -------

16 -------

17 -------

18 …… Yeri

19 -------

20 Günahkarların yeri (Kelime anlamı ile)

21 -------

22 -------

23 -------

24 -------

25 -------

26 -------

Nr. 12a

ARKALIK: Raiskos'un Yeri)

1 Claudius Marcellus'un Yeri

2 Claudius Marcellus'un Yeri

3 Claudius Marcellus'un Yeri

4 -------

5 ……. Derneğinin Yeri

6 Bahçıvanların Yeri

7 Bahçıvanların Yeri

8 Bahçıvanların Yeri

9 Bahçıvanların Yeri

10 -------

11 -------

12 -------

13 -------

Nr. 12b

ARKALIK:

1 Claudius Marcellus'un Yeri

2 Claudius Marcellus'un Yeri

3 Claudius Marcellus'un Yeri

4 -------

5 …… Yeri

6 Kuş Satıcılarının Yeri

7 Rahibin Yeri

8 -------

9 ….. Derneğinin Yeri

10 -------

11 -------

12 -------

13 -------

Nr. 12c alt

1 MA N D R A (mandracıların yeri)

2 -------

3 -------

4-13 -------

Nr. 13a

ARKALIK -------

1 -------

2 -------

3 -------

4 Dansçıların Yeri (olasılıklardan biri)

5 -------

6 Taş Yazıcılarının Yeri (?)

7 -------

8-13 -------

Nr. 13b

ARKALIK -------

1 Kentteki İmparator Kültü Tapınağının Rahibinin Yeri

2 -------

3 -------

4 -------

5 -------

6 -------

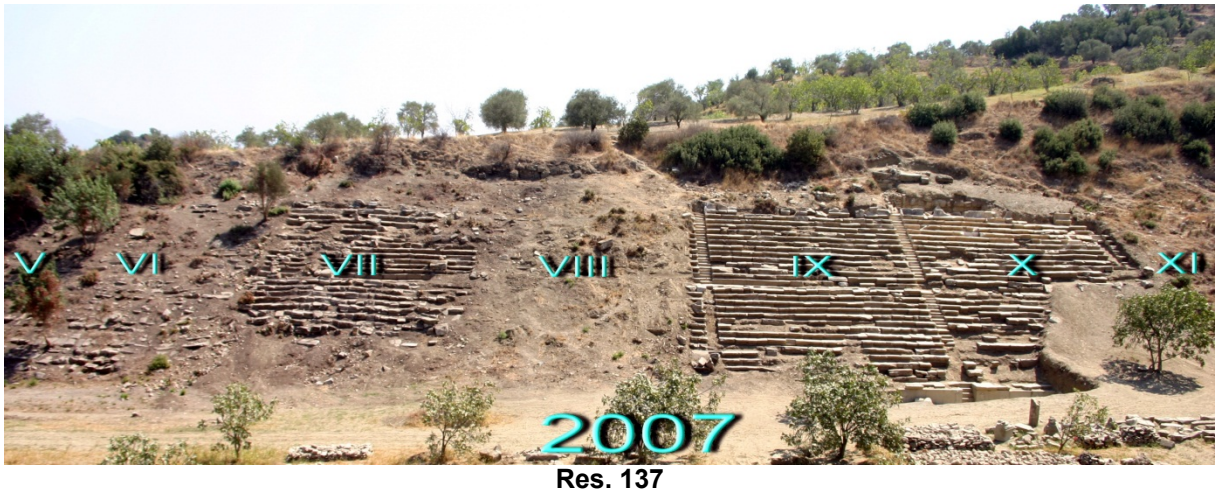
7 -------

8-13 ------- (KAZILMADI)

X. XIII. kerkislerde yer alan yazıtların kimi yerlerinden alınmış, kırılmış bloklar üzerinde kalmış kiminde de yazı okunamaz duruma gelmiştir. Bu olumsuzluklara karşın elde edilen sonuçlar şaşkınlık vericidir. Bu kadar çok dernek, kooparatif gibi kuruluşlara ne kadar çok yer ayrılmış olduğu görülmektedir. Yazıtlar sonuç bölümünde yeniden ele alınacaklardır.

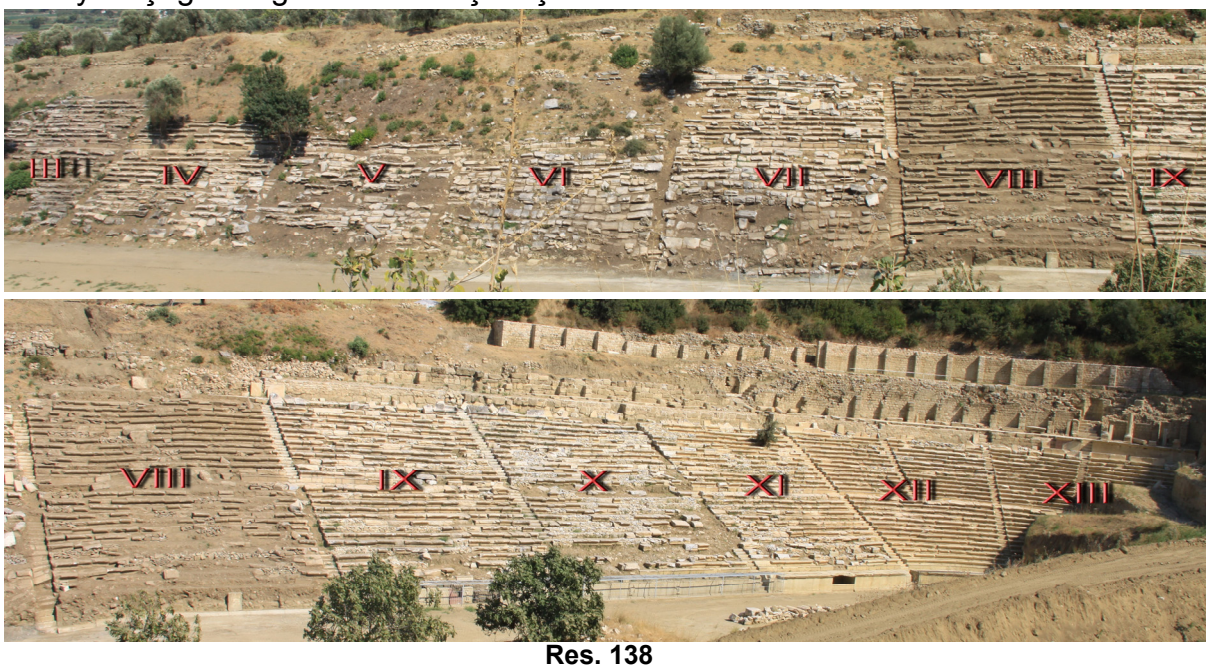
TARTIŞMA SONUÇ

Giriş bölümünde değindiğimiz bir olguya burada yeniden değinmemiz gerekmektedir. Bir stadionda kazı yapmayı planlamak pek de göze alınamayacak bir girişimdri. Bunun nedeni, büyük bir çaba, süre ve yüksek maliyet sonrası ortaya çıkacak sonuçların bilinenlerden pek de farklı olmayacağı önyargısıdır. Böyle bir girişimde bulunulmamasının bir diğer nedeni, ortaya çıkarılacak stadion kalıntısının koruma, konservasyon ve restorasyonlarına yönelik uygulama ve harcamaların büyüklüğünden kaçınma güdüsüdür. 2004'de edinilen ilk bilgilerin ardından 2007'de biraz daha genişletilerek sürdürülen çalışmaların sonucunda TÜBİTAK'a yapılan proje başvurumuz destek görmeseydi, çalışmalarımızı 2007 deki görüntüsüyle kesmek zorunda kalacaktık.

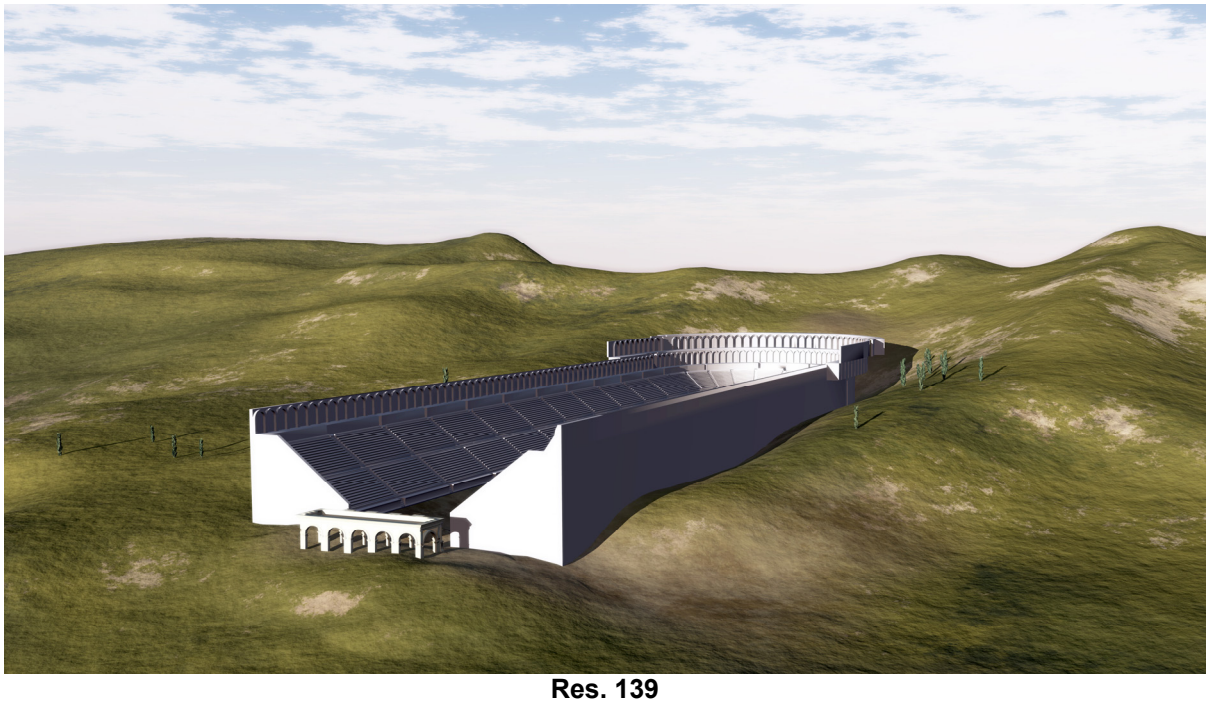
Res. 137

Proje süresinin uygulama dönemi sona ermiş bile ulaşılan sonuçlara yenilerini ekleyebilmek, birkaç bilinmeyene daha yanıt bulmak üzere şu ana kadar sürdürülmüş ve hala da sürdürülmektedir 2011 yılı Çalışmalarıyla 13. 08. 2011 tarihi itibariyle aşağıdaki görünüme ulaşılmıştır.

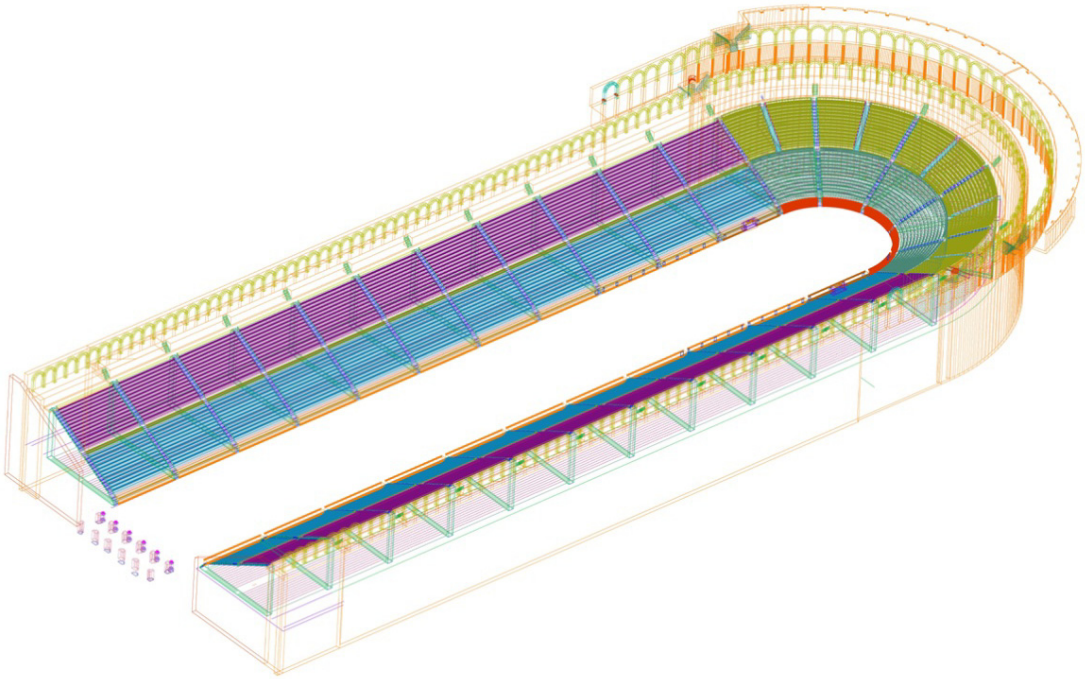
Res. 138

Bir stadionun boyutları (yaklaşık 250 x 100 m) ve Magnesia stadionunun bulunduğu doğal ve topografik ortam düşünüldüğünde çok kısa sayılacak bir sürede fakat yoğun, kapsamlı ve özverili çalışmalarla ilk kez bu tür bir yapının özellikleri önemli bir bölümü saptanabilmiştir. Bilinen özelliklerin doğrulukları sınanmış, bilinmeyen birçok yeni özellik ortaya koyulmuştur. Tüm bilgiler bir araya getirildiğinde ortaya çıkan görünüm şudur.

Res. 139

Magnesia stadionu Güney- Kuzey doğrultusunda uzanan tek sphendonalı bir yapıdır. Güneyden inerek kuzeye doğru birbirinden ayrılan iki doğal yamaç arasına yerleştirilmiştir. Böylece üç tarafı tepelerle çevrilmiş olmaktadır. Tepelerin farklı yüksekliklerinden ötürü stadionda farklı yapı sistemlerinin kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Yüksek tepelerin önleri istinat duvarlarıyla korunurken, yanlardaki iki uzun tepenin kuzeye doğru giderek alçalmaları, istinat duvarları sayısının azaltılmasını ve ayrıca o bölümlerde ek alt yapıyı gerektirmiştir. Böylece stadion güneyde, sphendonada, ortaya çıkarıldığı kadarıyla iki; gözlemlenebildiği kadarıyla üç; varsayıma göre de dört istinat duvarının oluşturduğu yarım daireye yakın plan veren duvarlarla koruma altına alınmıştır. Bu önlemin bir işe yaramadığı sphendonadan heyelanla gelen toprağın arenaya kadar inerek oluşturduğu dolgudan anlaşılmaktadır.

Res. 140

Alt ve üst galeri olarak tanımladığımız bu istinat duvarları farklı boyut ve formdaki taşlardan örülmüşlerdir. Bu örgüde derz araları sıvalı, taş yüzeyleri açık uygulamanın yanı sıra tüm yüzeyin sıvalı olabileceğini gösteren kalıntılar korunmuştur. Bu uygulamalar özellikle batı galeri duvarları izlenerek söylenebilir. Burada derzlerin çizgi kazıma; duvar yüzeylerinin boya bezekler içermiş olduklarını kanıtlayan izler korunmuştur.

Res. 141

Duvarlar payandalarla desteklenmişlerdir. Batı tribündekiler çok iyi korunmuşlardır. Payandalar yukarıda birleşerek tonozların oturacağı yatakları oluşturmuşlardır.

Res. 142

Galeriler merdivenlerle birbirleriyle bağlanmışlardır. Ayrıca galerilerden dışarıya, ya da aşağıya üst diazomaya da merdivenlerle ulaşılabilmektedir. Üst galeriden yükselen merdivenin ikinci üst galeriye ulaşılmasını sağladığı, bu galeriye ait kalıntıların tanımlanmasıyla kesinleşmiştir. Merdivenler ortak sahanlığa açılan karşılıklı yerleştirilmişlerdir. Alınları yarım yuvarlak nişlidir. Bunların bazıları çeşme nişleri bazıları ise heykel sergilenmesine yönelik nişlerdir.

Üst galerinin tabanında döşeme saptanamamıştır. Alt galerinin tabanı ise mermer bloklarla kaplıdır. Üst diazoma ya cephe yapanlar taç bloklarıdır ve porfillidirler. Bu bloklar yapının saptanabilen tek postamentli sütun sırasını taşımaktadırlar. XIII. kerkiste in situ bulunan postamentler ve hemen alt galeri ve üst diazomada bulunan sütunlarla bu mimari uygulama kesinleşmiştir. Bu sütunlar su mermeri görünümündeki travertenlerden oluşturulmuşlardır. Yivsizdirler. Hangi tip başlık taşıdıkları konusuna kesin bir yanıt verilememiştir. Bulunan sütun başlıkları arasında

Dor başlığı sayısal olarak daha fazladır, Korinth başlığı daha az, İon başlığı ise neredeyse yok denecek kadar azdır.

Res. 143

Üst yapı elemanlarının sayısı da kısıtlıdır. Bu nedenle bir anastylose oluşturulamamaktadır. Sütunların taşıdığı üst yapı başlıklar, arşitrav ve friz konusunda kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Sütunların üstünde Dor başlığı olma olasılığı, postament kullanılmış olmasına karşın ve ayrıca bu başlığa ait örneklerin sayıca diğer başlık tiplerinden daha fazla olmarından daha fazla gibi ögrünmektedir. Arşitravların yapıda istinat duvarını güçlendirmek amacıyla ikinci kez kullanılmış olma olasılıkları da az değildir.

.Alt galerinin tabanından arenaya kadarki bölümlerin temeller ya cepheleri mermer bloklarla kaplanan podyumların; ya da üstlerindeki mermer oturma sıralarının temelleridir. Bu da galeri duvarları dışında cins ve kaliteleri farklı olmakla birlikte stadionun tümünün mermerden yapılmış olduğu anlamına gelmektedir. Tümü mermerden yapılmış tek örnek olduğu söylenebilir.

Res. 144

Üst diazoma tabanı da mermer bloklarla döşelidir. Alt galeriden merdivenlerle inilerek ulaşılır. Üst diazoma duvarının önü kaide orthostat ve taçtan oluşan mermer bloklarla kaplanmıştır. Stadionun oturma sıralarını üstten çevreleyen bu yoldan merdivenlerle oturma sıralarına ulaşılmaktadır. Oturma sıralarını içeren yirmi yedi bölüm (kerkis) vardır. On biri doğu tribünde on biri batı tribünde ve beşi de yarım yuvarlak sphendonada yer almaktadır. Bunlar 26şar oturma sırasına sahiptirler ve ortalarından yatay bir yolla (orta diazoma), alt kavea ve üst kavea olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir.

Sphendona'daki kerkislerin üst kaveaları diğer tribünlerdeki kerkislere göre daha geniş olduklarından bunlarında üst bölümü bir merdivenle ikiye ayrılmışlardır. Üst diazomadan 52 basamaklı merdivenlerle arenaya inilmekteydi. Oturma sıraları arenadan bir podyumla ayrılıyor ve böylece arenanın daha aşağıda kalması sağlanıyordu. Podyum kaplaması üst diazoma podyumu ile aynı boyut eleman ve profillere sahipti. Bu podyumların en önemli özellikleri cephelerinde yer alan kabartmalardı.

Res. 145

Üst diazoma arka duvarının önündeki podyum bir topuk bir orthostat ve bir taçtan oluşmaktadır. IX. Kerkis üst diazomasında bulunan orthostat bloğunun kesin yeri bilinmemekle birlikte VIII. Kerkis sonunda, ya da IX. Kerkis başında bir yere ait olmalıdır. Orthostatın ortasında büyük bir kalkan yer almaktadır. Doğu tribünde XIII. kerkise kadar üst diazoma podyumuna ait başka orthostat bulunamamıştır. Bu nedenle diğerlerinin kabartmalı olup olmadıkları bilinmemektedir. XIII. kerkisin önünde bulunan ve köşe bloğu olmasından ötürü oradaki podyumda kullanılan orthostatta yer alan kabartma diğerlerinden farklı bir görünüm içerisinde olduğundan repertuvar dışı olduğu varsayılmalıdır.

Üst diazoma arka duvarının önündeki podyum bir topuk bir orthostat ve bir taçtan oluşmaktadır. IX. Kerkis üst diazomasında bulunan orthostat bloğunun kesin yeri bilinmemekle birlikte VIII. Kerkis sonunda, ya da IX. Kerkis başında bir yere ait olmalıdır. Orthostatın ortasında büyük bir kalkan yer almaktadır.

Üst diazoma podyumuna ait sadece bir kaç taç bloğunun ortaya çıkarılabildiği VIII-XI kerkislerden sonra XIIA'nın güney köşesine ait oldukları varsayılan bloklar yerlerine yerleştirilmiş, XIIB nin kaide, orthostat ve taçtan oluşan tüm podyumun tamamı in situ ortaya çıkarılmıştır.

Res. 146

Res. 147

XVI. kerkis arkasındaki üst diazomadan alt galeriye çıkışı sağlayan merdivenler nedeniyle iki bölüme ayrılan üst diazoma podyumunda iki ilginç, diğer taraftan farklı özellikle karşı karşıya kalınmıştır. Bunlardan birinci özellik, her iki bölümün de köşelerinde yer alan podyum orthostatlarında kabartmaların olmayışıdır. Diğer önemli bir özellik de, podyum taçlarının üstünde, XIII. kerkis arkasında olduğunun aksine ne bir postamentin, ne de bir sütun parçasının ortaya çıkarılmış olmasıdır. Bunların daha aşağıda ortaya çıkmaması durumunda yapının bu kısmında sütunlu galerinin yapılmamış olduğu sonucu ortaya çıkacak gibi görünmektedir.

Res. 148

Res. 149

XII. kerkis alt kaveanın arkasında yer alan, arkalıkları alçak orta diazoma proedriesinin her iki başında, en kuzeyde ve en güneyde yer alanlarının ayakları ve kolçak kısmı özel olarak işlenmiştir. Diğer oturma sıralarında görülen aslan ayakları yerine burada boğa başı yer almaktadır. İki pençesi arasında tuttuğu boğa başını ısırmakta olan plastik bir hayvan (aslan?) betimlemesi kolçak kısımlarında yer almaktadır. Vücudu kolun koyulabilmesi için uygun bir formda işlenmiştir. Ön ve arka ayakları tam olarak seçilememektedir. Her İki başta yer alan betimler birbirinden farklı olarak işlenmiştir.

Res. 150

XIII kerkis alt kaveasındaki orta proedriedeki uygulama da tek örnekler arasında sayılabilir. Benzer bir örneğini yine Magnesia'da gördüğümüz için Magnesia'ya özelliği bile denilebilir. Magnsia Theatronu'ndaki aslan ayaklarının yanı sıra Grifon ayaklarının da kullanılmış olması bu çağrışımı yapmaktadır (BİNGÖL 2005). Yukarıda değinilen yazıtındaki "Mandra" kelimesinin kökeninin, bugün de kullandığımız gibi "süt ve süt ürünleriyle ilgili bir içeriği varsa, proedrienin her iki başındaki ayakların burada boğa başı olarak yapılmış olmalarıyla da tamamen örtüşmektedir. Bu olumlu benzetmeyle çelişen görüntü, boğa başlı ayakların üstündeki kolçakların, tanımlanamayan fakat vahşi kedi cinsinden bir hayvan, belki de bir aslan görünümünde oluşlarıdır. Bu hayvanlar boğaların başlarının ısırmakta olmaları da şimdilik açıklanamamaktadır.

Magnesia stadionunun en önemli özelliği diazoma podyumunda da gözlemlediğimiz, daha çok tek kalkan ve tek çelenk kabartmasıyla bezeli orthostatların arena podyumunda da yer alıyor olmalarıdır. Ortaya çıkarılan VII-XIII. kerkisler arasında çoğu in situ olan bu kabartmaların değerlendirilmeleriyle önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

VIII

IX

X

XI

XII

Res. 151

VIII. kerkis podyumunun kuzey köşesinde in situ ortaya çıkarılan kabartmada cepheden verilmiş kanatlı bir kadın figürü yer almaktadır. Küçük bir kaide üstünde durmaktadır. Bu görünümüyle Nike olarak tanımlanması gereken figür uzun, neredeyse orientalizan denilebilecek bir elbise giymiştir. Etekleri ayakuçlarına kadar inmiştir. Başında yanlara kadar inmiş, tepesinde geniş ve silindirik, polos şeklinde yükseltisi olan ayrıntı saç mı yoksa bir miğfer midir sorusunu yanıtlamak şimdilik güç gibi görünmektedir. Yüksek kanatları iki yandan aşağıya inmektedir. Sağ elini aşağı sarkıtmıştır. Sol eli de aşağı sarkmakla beraber biraz da olsa yana doğru açılmıştır. Bunun nedeni elinde tuttuğu bir nesnedir. Ucu kaideye değen bu nesne yukarı doğru sivrilen oval forma sahiptir. Kenarı kalın yuvarlak bir şeritle çerçevelenmiştir.

Altta ortada aynı tip bir bantla enine olarak bölünmüştür. Bu netin çerçeve bantıyla birleştiği yerlerde birer yuvarlakla tutturulmuştur. Simetrik olmayan ve organik bir malzemeden yapılmış gibi görünen bu nesnenin ne olduğu saptanamamıştır. Figür diğer elinde de tanımlanamayan bir nesne taşımaktadır.

İn situ ikinci kabartma bir amphorasıdır. Bir kaide üstünde durmaktadır. Çift kulplu, şişkin gövdeli, uzun boyunludur, geniş kaidesi profilsizdir. Omuzdan çıkan kulpları bir S yaparak dışarı taşan dudaklarla birleşmiştir. Kulplar üzerinde birleşme noktasında başparmakların oturacağı birer mahmuz görünmektedir. Kulplara asılı bir defne yaprağı dizisi olduğu sol tarafta kalan izlerden anlaşılmaktadır.

8. kerkisin güney köşesindeki kabartmada sola dönük kanatlı bir kadın tasviri yer almaktadır. Saçları arkada topuz yapılmıştır. Vücudunun alt kısmı örtülü, üstü çıplaktır. Omzundan aşağı inen bir örtü göğüslerini açıkta bırakmakta, belden aşağısını da örtmektedir. Yandan görülen sağ ayağı üzerine basmaktadır. Cepheden görülen sağ ayağını geriye atmıştır. Dizden bükülü olup ayak biraz geri çekilmiş ucu ile yer basmaktadır. Sol elinde uzun bir palmiye dalı tutmakta ileriye uzattığı sağ elinde de bir çelenk tutmaktadır. Bu görünümü ve bu özellikleriyle bu kadın figürü Nike olarak tanımlanabilmektedir.

Res. 152

Res. 153

Res. 154

Res. 155

Res. 156

IX. kerkis podyumunun her iki başında birer Herme yer almaktadır. Herme'ler birbirlerine benzemektedirler.

Res. 157

Herme'lerden sonra ortaya doğru birer kaide üzerinde yarış ödülleri gelir. Dikdörtgenler prizması formundaki ödül kaideleri altta ve üstte profillidir. Kuzeydeki daha yüksektir. Nedeni üstlerindeki ödüllerin boyutları olmalıdır.

Kuzeyden güneye ikinci kabartmada bir podyum üzerinde yer alan ve muhtemelen bir kumaş ödül olarak verilen bir top kumaşı tasvir eden bir kabartma yer almaktadır. Ortasındaki göbeğiyle, yandan aşağı sarkan yatay düz bitimiyle ve kırışıklar olarak değerlendirilebilecek üstündeki izleriyle açılmış baş tarafı aşağı sarkan bir top kumaş tasviri olarak tanımlanabilir gibi görünmektedir.

Yarışmacılar sadece para ödül olarak sadece para değil emtia kazanmak için de motive ediliyorlardı. Bir atletin mektubundan edinilen bilgi bizim için bu nedenle çok önemlidir. İ.S: 3. yy'ın sonuna ait bu mektupta atlet kız kardeşi Soprone'ye Alexandria'daki sportif aktivitelerinden söz etmektedir. İmparator adına düzenlenen oyunlardan birinde Pankratiast yarışında ödül olarak ketenden yapılmış bir giysinin (στιχηριον λινουν) verildiğini, hem de para ödülü olduğunu, kendisinin parayı diğerlerinin giysiyi kazandığını yazmaktadır. Kendisi başka bir yarışta, Lageia'da da hem giysiyi, hem de para ödülünü kazandığını bildirmektedir. Mektupta dikkati çeken ilk nokta, ödülleri yazarken giysileri daima ilk sırada, para ödülünden önce yazmış olmasıdır.

Res. 158

Bu elbiselerin nasıl göründükleri konusunda dönemin mozaik ve duvar resimleri bilgi vermektedir. Diğer önemli bir ayrıntı da iki farklı giysi türünden söz

edilmiş olmasıdır. Kazananların giysi gibi kumaşla da ödüllendirilmeleri hiçbir zaman özel bir durum olarak görülmüyordu. Peloponnes'deki Pellene'de yapılan yarışlarda kazananlara daha Roma dönemi öncesinde çok nadir bir yünden dokunan ve değeri kalifiye bir işçinin birkaç haftalık ücretine denk bir pelerin veriliyordu (SPECHT, 2000). Bu nedenlerden ötürü kuşkusuz ki daha bir çok yarışta ödül olarak verilen kumaş, Magnesia oyunlarındaki ödülleri içinde en değerli olanlar arasındaydı. Bu varsayıma göre hem Magnesia'daki ödüller listesine bir yenisi eklenmiş, hem de onun ilk betimlemesi bilim âlemine tanıtılmış olmaktadır.

Diğer ödül daha alçak kaidenin üstünde yuvarlak bir kalkan ile kaideye dayalı kapaklı bir sadaktır. Devrilmemesi için askılığından kaidenin profilli üst köşesine takılmış olduğu görülmektedir. Bu kabartmaya aşağıda değinilecektir.

Podyumun tam ortasındaki orthostattaki figür sağa dönük sol bacağı üzerinde durmaktadır. Cepheden tasvir edilmiştir ve çıplaktır. Geriye çekilmiş diğer bacağı ve ayağı da cephedendir. Sol elinde soluna yukarıya doğru uzanan uzun bir nesne tutmaktadır. Yukarıya başına doğru kaldırdığı sağ eliyle başındaki başlığı tutmaktadır. Eğer figürün ayak bileklerine dikkatlice bakılırsa orada kanatçıkların olduğu görülecektir. Bu özellik figürü Hermes olarak tanılamamız için yeterlidir. Bu durumda aşağıya sarkıttığı sol elinde tuttuğu ve yukarıya soluna doğru eğilmiş nesne Hermes'in çobandeğneği olan kerykeion ve sağ eliyle tuttuğu da kanatlı şapkası petasos olmaktadır.

X. kerkiste ortaya çıkarılan beş kabartma yine simetrik bir düzenlemeyle sunulmuşlardır. Her iki yandaki trophelerin ayrıntılarındaki farklar gözlemlenebilmektedir. Kuzeydeki Miğfer, göğüs zırhı, iç gömlek ve etekten oluşur. Takılı oldukları ahşap askının ayağı altta ortada görülmektedir. Ayağın sağında biraz eğik duran oval bir kalkan yer almaktadır. Solundaki nesne tanımlanamamakta, bitmemiş izlenimi vermektedir. Güney köşedeki trophenin altında yine bitmemiş bir yuvarlak kalkan görünümünde bir nesne vardır. Onun hemen üstünde arkadaki askının ayağı görülebilmektedir. Göğüs zırhı ve biraz tahrip olmuş diğer giysileri tanımlanabilmektedir. Üstte diğerine benzer tipte bir miğfer asılıdır. Yanlardaki bu trophelerden sonra ortaya doğu yine birer kaide ve üstlerindeki ödüller 2. Ve 4. Kabartma olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kuzeyde yine alt ve üst profili olan dikdörtgenler prizması formundaki bir kaidenin üstündeki yuvarlak kalkanla kalkanın solunda sadaktır. Sadak sanki kalkana dayalı imiş gibi sola eğiktir. Fakat üstünde durduğu hiç bir şey yoktur. Kapağı açıktır. İçinin ok dolu olduğu görülmektedir.

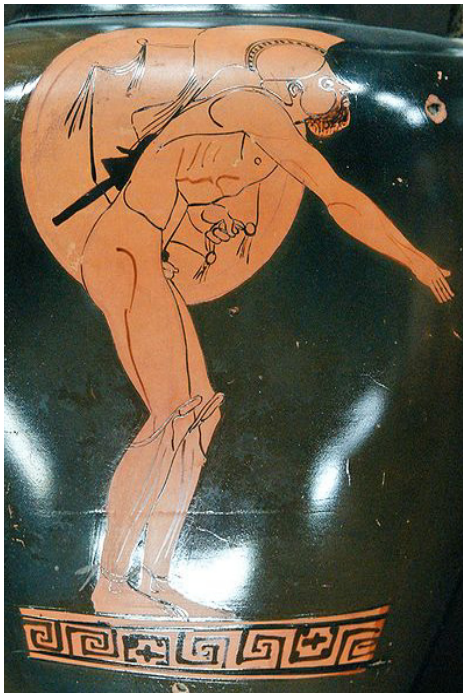
Res. 159

Trophelerin miğferler yandan omuzlara kadar inmektedir. Öndeki açıklığın arkasında yine ikiye ayrılmış birer deri siperlik gözler için oyulmuş delikleriyle açık bir şekilde görülmektedir. Yumurta formlu sekutor tipi gladyatör miğferi birçok örneği ile bilinmektedir (JUNKELMANN, 2008, Res.421-422).

Böylece ilkini IX. Kerkiste tanıdığımız, üstlerindeki ödül silahları bulunan üç ödül kaidesiyle karşılaşmış olmaktayız. Kalkan, sadak ve kılıç ödül olarak sunulan silahlardır. Kalkanlar trophelerde de görülmektedir. Yuvarlak, dikdörtgen ve oval olmalarının anlamları konusunda bir bilgimiz yoktur. Bu silahların ödül olarak sunulduğu yarışmaları sorguladığımızda ön plana çıkan en önemli yarışın "hoplitodromos" olduğu anlaşılmaktadır. Hoplitodromos Olympia'daki oyunlarda ve diğer Panhellenik bayramlarındaki yarışmalardan biriydi. İ.Ö. 520 deki 65. Olimpiyatlarda ilk kez karşılaşılan Hoplitodromos Olympia'da son yarış olarak koşulması gelenekselleşmişti.

Res. 160

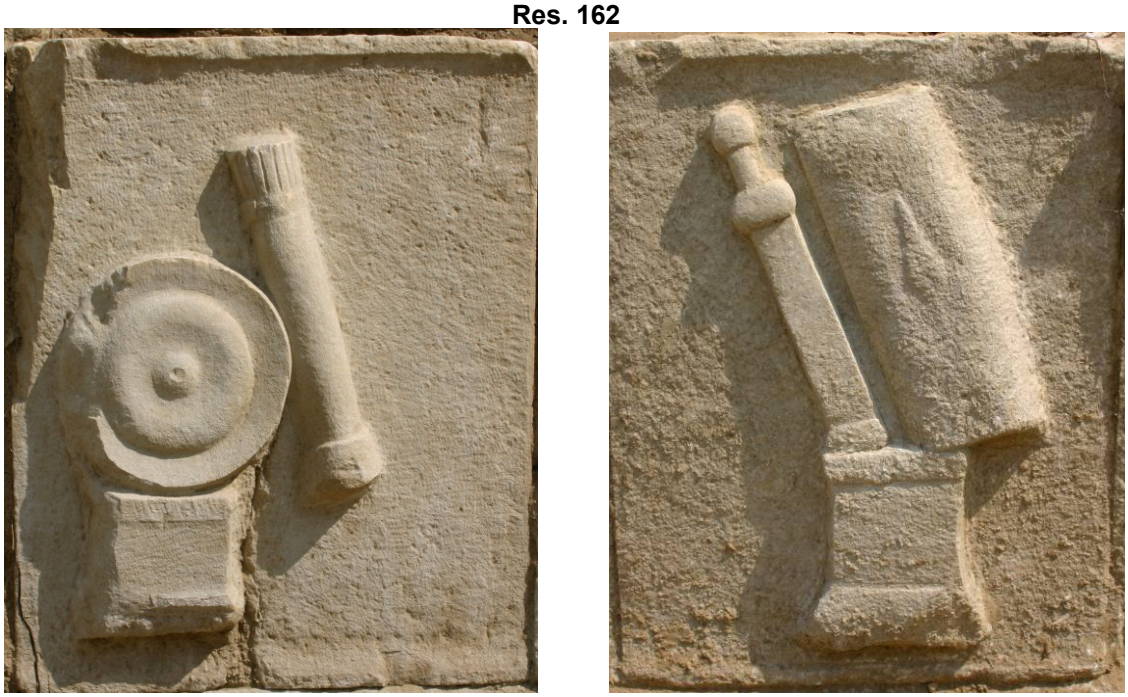
Res. 161

Bilindiği gibi sporcuların çıplak olarak koştukları birçok yarışın aksine hoplitodromos da yarışmacılar hoplitlerin (piyade) miğfer ve bacak zırhları kuşanmak zorundaydılar. Yarışın adı bu nedenle hoplitodromostur. Yarışmacılar ayrıca hoplitlerin aspis denilen bronz kalkanlarını da taşımak zorunda olduklarından, taşıdıkları ağırlık ortalama 25-30 kg'yi buluyordu. Fakat bu yarış koşular içinde en kısalarından birisiydi ve burada önemli olan sebat, dayanıklılık ve kas gücünün sınanmasıydı. Hoplitodromosun uzunluğu her yerde aynı değildi. Olympia ve Atina'da iki tur, yani iki stadia, Nemea'da dört stadia hatta Böotia'daki Plataia on beş stadia idi. Hoplitodromos silah donanımının da açıkça gösterdiği gibi askeri talim niteliği taşıyan bir yarıştı.

Ortadaki figür elinde mızrağını, sağ elinde beline takılı olan kılıcını tutan bir savaşçı/gladyatör görünümündedir. Fakat bu figürün savaş tanrısı Ares olarak tanımlamak en uygun adlandırma olacaktır. Her iki yanındaki ödüllerin asıl sahibinin kendisi olduğunu gösterircesine durmaktadır. Bu yorum bundan önce ele alınan IX. Kerkis kabartmalarıyla da bir uyum göstermektedir ve Hermes'ten sonra ikinci bir tanrı, Ares bir kerkisin öncülüğünü yapmaktadır.

Res. 162

Res. 163

Res. 164

Res. 165

Res. 166

Res. 167

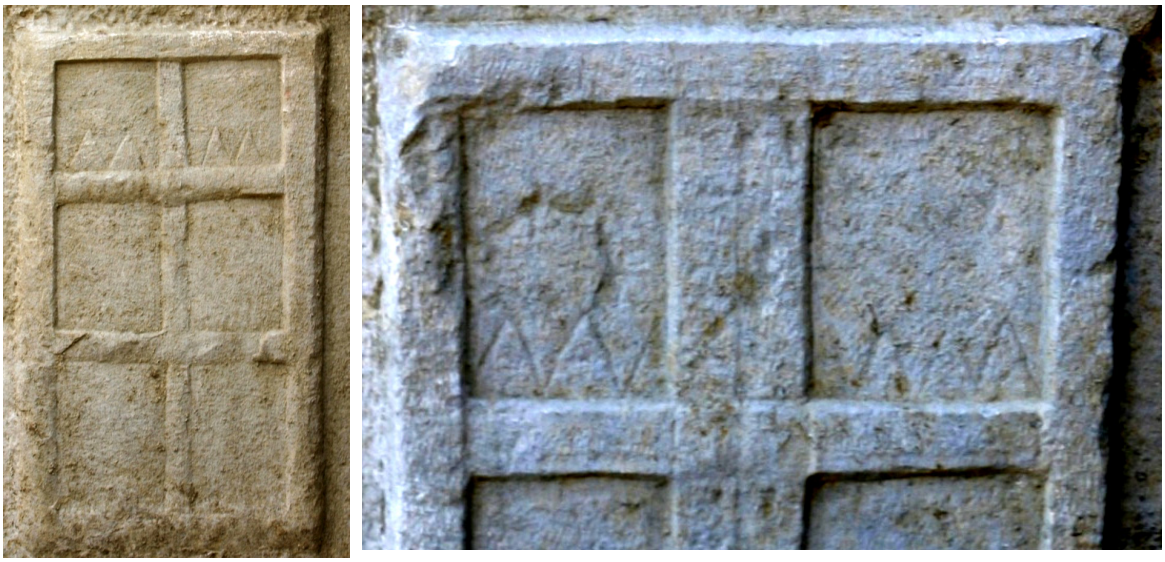
XI. podyumun her iki başındaki kabartmalar bundan öncekiler gibi yine birbirinin aynısıdır. Dikdörtgen çerçeve neredeyse orthostat yüzeyinin tümünü kaplamaktadır. Çerçeveyle aynı kalınlıktaki bantlarla ortadan dikine, ikiye; ayrıca yatay olarak iki bantla üç parçaya bölünmüştür. Bu orta bant güneydekinde yana yana iki bant halindedir. Aralarında ince bir açıklık bulunmaktadır. Çerçeveler bu görünümleriyle altı dikdörtgen bölüme ayrılmış olmaktadır. Üstteki dikdörtgenlerin tabanında soldakinde ikişer, sağdakinde üçer adet üçgen kabartmanın niteliği henüz kesinleştirilememiştir.

Res. 168

Res. 169

Res. 170

Tanımlanamamış olmalarına karşın mozaikler üstünde karşılaştığımız bir nesneyle görünüm açısından olmasa bile uygulama açısından büyük benzerlik göstermektedir. Bu mozaikteki büyük kasalar ve o kasalardaki ödüllerle üstünde duran para keseleri, stadiondaki dikdörtgenlerin de aynı nitelikte olduklarını gösteriyor olmalıdırlar. Bu varsayım kuzeydeki ahşap kutunun yandan, güneydeki ahşap kutunun ise ortadaki çift bantın kapakları oluşturduğu düşünülürse, cepheden gösterilmiş ödül kutuları olduğunu göstermektedir (WEISS, 1981).

Res. 171

Res. 172

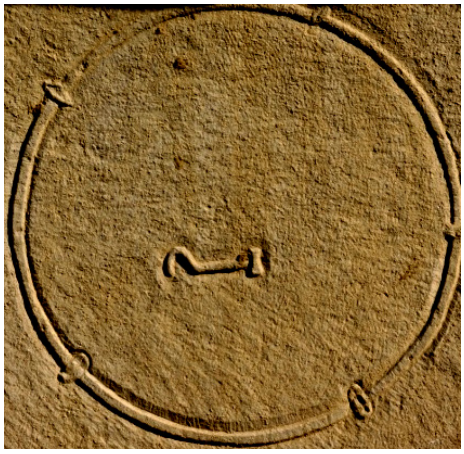

Res. 173

Havuzun her iki yanında da ikişer alçak kabartma yer almaktadır. Bunlardan kuzeydeki **Πυγμαχία** oyunlarında kullanılan boksör eldivenidir. Eldivenler, dirsekleri de geçen kolluklarla beraber takviyelidir. Üstlerindeki çapraz bağlar ve bunların aşağı sarkan uçları seçilebilmektedir. Kabartmanın ayrı bir özelliği, avucun içinde nal gibi duran ve nalın ortasından dışarı doğru iki sivri uç oluşturan ayrıntıdır. Bütün bu ayrıntı **Πυγμαχία** olarak bilinen bir oyunda kullanılan boks eldivenlerinin ayrıntıları ile örtüşmektedir. Yarışmacıların bu oyunda hem kendilerini korumak hem de rakiplerine elden geldiğince fazla zarar verebilmek için kollarını postlarla sarıyor, onları meşin sicimlerle bağlıyor ve zarar verici metallerle ellerini güçlendiriyorlardı. Minos döneminden bu yana bilinen oyunlarda başlangıçta tek eldiven kullanılıyordu, Oyunlarda zaman kısıtlaması yoktu, biri nakavt olana ya da pes edinceye kadar sürüyordu.

Res. 174

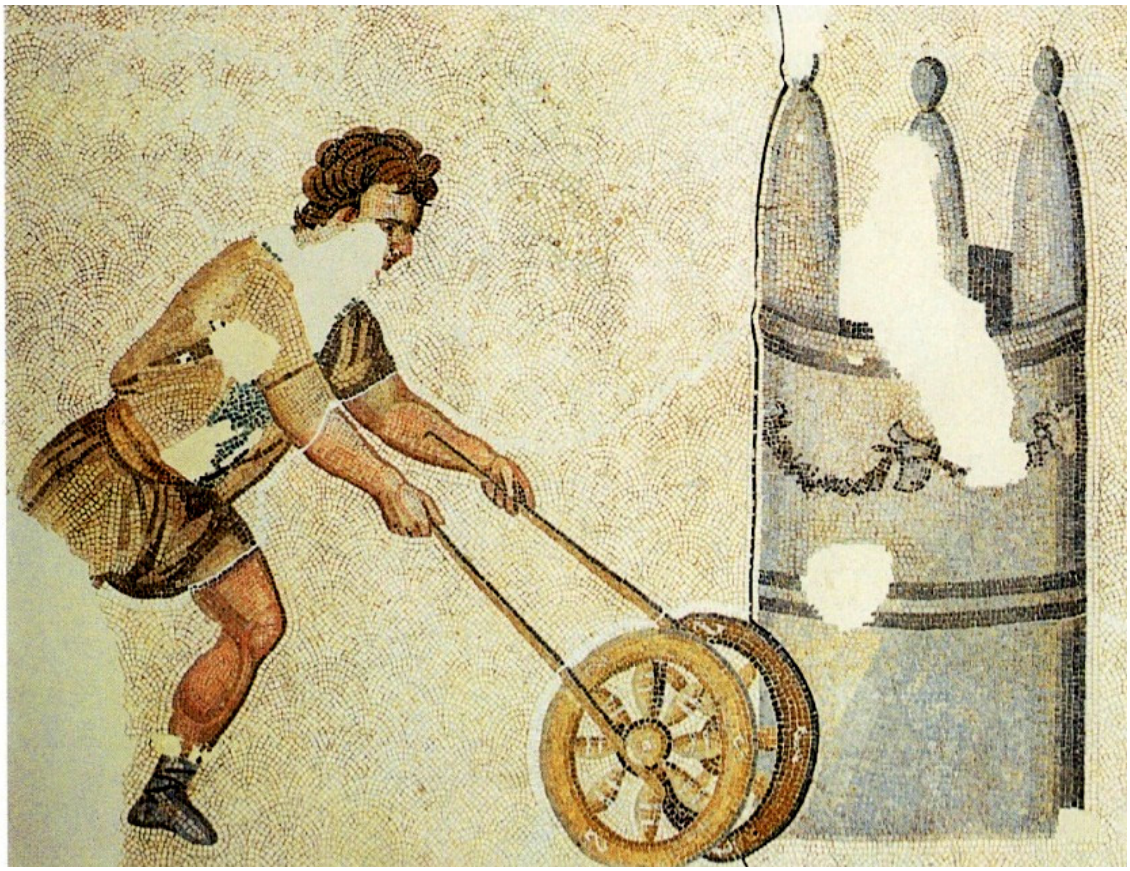
Res. 175

Res. 176

Havuzun güneyindeki kabartma ise bizim çok iyi tanıdığımız çocuk oyunlarının en vazgeçilmezlerinden biri olan ve Antik Dönemde de çocuk oyunlarının başında gelen “trochos” yani çember kabartmasıdır.

Havuzun diğer yanındaki kabartma bizler için daha bir öenm taşımaktadır. Çünkü çocukluğumuzda oynadığımız, giderek ortadan kalkan bir oyunun antik dönemde de oynandığını, ayrıca bu oyunun sadece sokak aralarında değil, yarışmalarda bile yer aldığını kanıtlamaktadır. Metalden yapılmış bölümlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir çember (trokhus) ve ona vurarak döndürmeye yarayan çengel (klavis) bu kabartmayı oluşturmaktadır. Kabartma bundan önceki gibi yüzeysel, neredeyse çizgiseldir

Res. 177

Oyunun betimlendiği en geç örnek İstanbul'daki 6. yy. mozaiğidir. Burada bir çocuğun iki çemberi birden her iki elindeki sopalarla çevirdiği görülmektedir. Çemberler bildiğimiz çember yerine sanki birer tekerlekmiş gibi ispitlidirler. Bir lahit tasviri üzerinde de Eroslar yine çember çevirirken görünmektedirler. Bunlar bizim bildiğimiz gibi tek çemberi çevirmektedirler, fakat burada da çemberler yine tekerlek görünümündedirler. Bizim örneğimizin neredeyse tıpa tıp benzerini hem çıplak yarışmacıların ellerinde hem de kazananlara sunulan ödüller arasında görüyoruz. Yüzük kaşları arasından seçilen bu örneklerde soldakinde yarışmacı bir elinde çember diğerinde ona vurmak için kullandığı çengelle (Klavis) görülmektedir. Sağdaki örnekte yarışmacı çengeli çembere vurarak onu sürmektedir. Ortada ise yan yan üç ödül görülmektedir. Bunlardan sağdaki bizdeki gibi çember ortadaki amphora soldaki de bir palmiye dalıdır. Çok erken dönemlere dayanan bu oyunun Romalılarca da üstlenilerek Bizans döneminde de yaşadığı bu örneklerle açıkça görülmektedir.

Res. 178

Res. 179

Bu kabartmalarla yazıtlarda sözü edilen ve Leukophryena oyunlarının üç ana bölümünden biri olan atlı yarışmaların stadionda yapıldığı kanıtlanmış olmaktadır. Ödül olarak palmiyenin yanı sıra, birinci kabartmada iki palmiye dalı arasında yer alan, tanımlayamadığımız, fakat çıplak yarışçının aşağı sarkan sağ elinde tuttuğu nesneyle benzer bir ödülü, belki de kırbacı aldıklarını varsayabiliriz.

Res. 180

Res. 181

Arena podyumunun orthostatlarının ise özel bir repertuvara göre kabartmalarla bezendikleri anlaşılmaktadır. Doğu ve Batı uzun tribünler önündeki podyumlarda her kerkis için beşer kabartma planlanmıştı. Bunların ortasında büyük bir olasılıkla birer tanrı figürü yer alıyor iki yanında da onun koruyuculuğunda düzenlenen oyunlarda verilen ödüller sergileniyordu. IX. Kerkiste Hermes ve X. kerkiste Ares bu düzenlemenin iki örneğini oluşturmaktaydılar. VIII. Kerkis podyumunun ortasında yer

alan kabartmanın ele geçmemesi, bu konuda yeni bir kanıttan yoksun kalmamıza neden olmuşsa da, podyumun diğer figürlerinden yola çıkarak ortadaki figürün Athena olduğuna kesin gözle bakabiliriz (BINGÖL, 2010). Böyle bir varsayım uzun tribünlerin on ikişer kerkisten oluşmuş olmaları durumunda her kerkis podyumunun ortasında birer tanrı olmak üzere karşılıklı on ikişer tanrı kabartmasının kullanılmış olduğundan söz edebilirdik. Bu varsayım XI. kerkis podyumu ortasındaki havuzlu çeşmeden ötürü geçerliğini yitirmiş gibi görünüyor.

Kabartmalarda ele alınan konuların oyun ve ödüllere yönelik olduğuna değinilmişti. Leukophryena oyunlarının çelenk ve para ödüllü oldukları bilinmektedir. Üst diazoma podyumundaki çelenkler ve XI. kerkiste ahşap ödül dolapları olduklarını varsaydığımız dikdörtgenler bu bilgilerle örtüşüyorlar denilebilir. Diğer oyunlarda verilen ödüller arasında bir top kumaş olduğunu varsaydığımız kabartma, eğer bu varsayım geçerliyse çok önemlidir, çünkü böyle bir örnekle ilk kez karşılaşılmaktadır. Kalkan, kılıç, sadak ve tropheler, gladyatör oyunlarını çağrıştırıyor olsalar da, Magnesia stadionunda gladyatör ya da vahşi hayvan avı gibi oyunların oynandığını gösteren bir bilgi edinilememiştir. Kazılamayan bölümlerde ortaya çıkacak etrafı emniyeti sağlamak için duvarlarla çevrili, merdivenlerin de kapatılmış olduğu bir bölüm saptanırsa, ancak o zaman bu oyunların oynandığına ilişkin kesin kanıtlara ulaşılmış olur. O nedenle şimdilik bu savaş araçlarını savaş eğitimi gibi görmemiz gereken yarışlarda ödül olarak verildiklerini geçerli bir düşünce olarak değerlendirmek durumundayız.

Oyunların çocuk delikanlı ve genç olarak üç kategoride yapılmış olduklarına yönelik ilk kanıtı çember yarışmalarının yapıldığını gösteren çember ve kancası gelmektedir. Bu nedenle astragal, top, ephedrismos, topaç çevirme yarışlarının yapıldığını gösteren kabartmalarla da karşılaşabileceğimizi varsayabiliriz. Tüm koşu yarışları stadionda yapılıyordu. Delikanlılar ve gençler kategorilerinde de boks un yanı sıra güreş, pankration (boks ve güreşin karışımı, bugünkü gibi) ya da disk, mızrak atma uzun atlama yarışlarının da stadiona yapılmış olduklarını ve onlara ilişkin kabartmaların da yapılacak kazılarla ortaya çıkabileceklerini belirtmek gerekir.

Res. 182

Magnesia stadionu gibi podyumunda kabartmaların kullanıldığı stadionlarla karşılaşılmamıştır. Buna benzer tek örneği Pompei Amfitiyatorsunda bulmaktayız. Fakat oradaki örneklerin kabartma değil de resim olduklarını Niccolini'den öğrenmekteyiz. Eğer Niccolini Pompei Amfitiyatrosunun podyumlarındaki resimleri görmemiş olsaydı, biz bugün Magnesia Stadionunun podyumlarındaki kabartmalara başka örnek gösteremeyecektik (NICCOLINI, 1854). O gün için 19. yüzyılda görülebilen bu resimler bugün ne yazık ki çoktan silinerek kaybolmuşlardır. Pompei Amfitiyatrosunun podyumundaki resimlerin resimlerini biz her şeyden önce bu amfitiyatroda geçen ve Tacitus tarafından da aktarılan bir olayı anlatan bir duvar resimde bulmaktayız. Bir gladyatöre ait bir villada **(I 3, 23)** bulunmuş bu resimde Pompei amfitiyatrosunda İ.S. 59 yılında yaşanan katliam resmedilmiştir. Katliam Pompeili'lerle Nuceriner'ler arasında Pompei amfitiyatrosunda meydana gelmiştir. Bu resme bakıldığında oradaki katliamdan çok bizi arena podyumundaki gelişigüzel oluşturulmuş tanımlanamayan renkler ilgilendirmektedir. Zucchi & de Luca Napoli adlı iki ressam 19. yy.da bu resmi ve özellikle podyumdaki o tanımlanamayan renkleri Niccolini'nin direktifleri doğrultusunda modifiye ederek yeniden yapmışlardır. Bu yeni resimde artık, podyumdaki o karışık renklerin gerçekte sütunlar arasında duran figürlerle sınırlandırılmış tablolar oldukları çok açık bir şekilde görülmektedir.

Res. 183

Res. 184

Res. 185

İşte Pompei amfitiyatrosunun podyumuna yapılmış bu resimler Niccolini tarafından keşfedilmemiş olsalardı, günümüzde böyle bir olgudan hiç kimsenin haberi olmayacaktı. Niccolini ayrıca G. Cel'e de yine Pompei amfitiyatrosunda geçen bir hayvan avı resmi yaptırtarak, neredeyse arka planda podyum dekorasyonun göründüğü bir günlük haber fotoğrafının günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Niccolini'nin yaptıkları bunlarla sınırlı değildir. Podyumdaki bu dekorasyonun tüm resimlerini tek tek çizdirtmiştir (NICCOLINI, 1854; JACOBELLI, 2003). Bu dekorasyonun Magnesia stadionun podyumundaki kabartmalarla karşılaştırılmasını önce kompozisyon yönünden ele almak gerekmektir. Yukarıda değinildiği gibi Pompei yatay dikdörtgen bir pano figüratif ya da dekoratif olarak bezenmektedir. Bu uygulama Magnesia'da da aynıdır. Figürler arasında genelde üç orthostattan oluşan boş bir yatay dikdörtgen alan yer almaktadır.

Res. 186

Res. 187

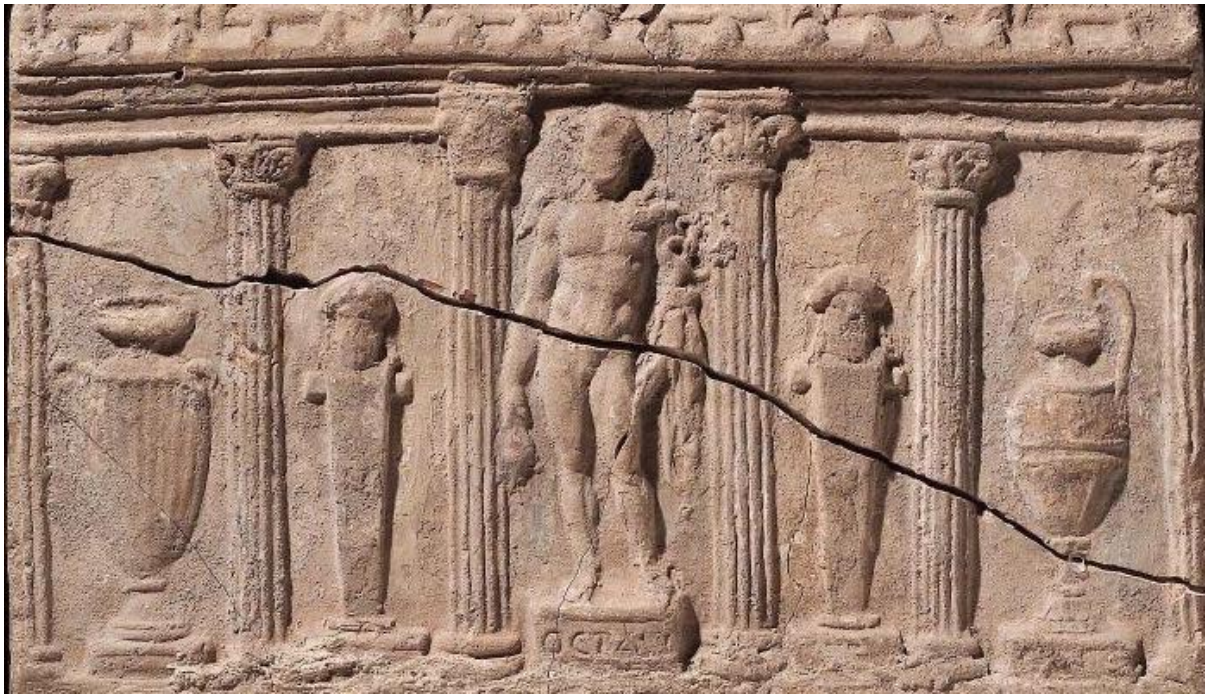

Res. 188

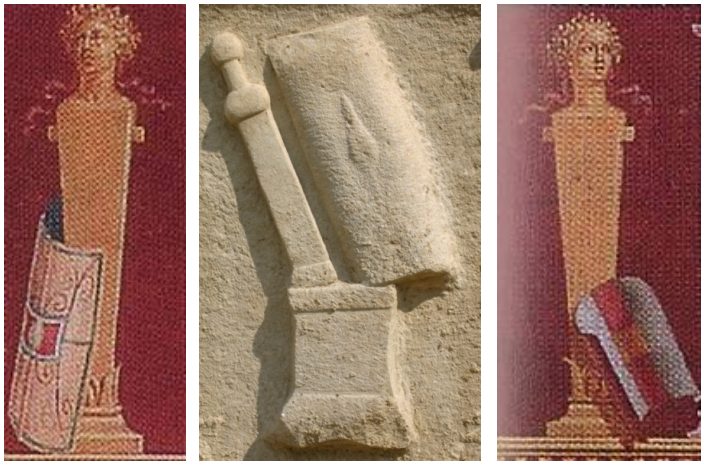
Mimaride olmasa da bize Magnesia podyum düzenlemesine örnek olabilecek diğer belgelerin başında terrakotta plakalar gelmektedir. Önemi, beşli kompozisyon ve ortadaki tanrıdır. Tanrının her iki yanında ilgili figürler ya da ödüller yar almasıdır. Magnesia'daki Hermes ve Ares'e karşın burada Herakles ve Hermes göze çarpmaktadır. Hermes'in iki yanındaki Herme'ler ortaktır. Oradakiler yaşlı, Magnesia'dakiler gençtir. Magnesia'daki silah ödüllerinin yerini orada metal kaplar almıştır.

Res. 189

Res. 190

Res. 191

Kullanılan figürlerin aynı amaçla kullanılmış tipolojik örneklerine gelince, başta, özellikle Pompei'de amfitiyatrodaki Hermelerin yoğun kullanımı dikkat çekicidir. Pompei Herme'lerindeki ödüllerin bir aksesuar olarak kullanımı Magnesia'da yoktur. Magnesia'daki Nike'leri Pompei'de de bulmaktayız. Ödüllere bakıldığında ilk olarak kalkanların yoğun olduğunu görebiliyoruz. İki örnekte de yuvarlak kalkanlar da dikdörtgen ve dışbüket kalkanlar da kullanılmıştır.

Res. 192

Bir diğer örtüşen ödül olarak palmiye dalları dikkat çekmekteler. İlginç ya da farklı olan Pompei'de aksesuarların, ya da daha doğru bir tanımlamayla ödüllerin daima bir figür eşliğinde verilmiş olmasıdır. Magnesia'da ise ödülün direk olarak kaideler üstünde tasvir edildiğini daha çok görmekteyiz.

Res. 193

Literatür araştırması sırasında karşılaşılan önemli bir ayrıntı Ephesos stadionuna yöneliktir. Stadionun batı tarafında üzerlerinde hurma dalı, vazo gibi betimler bulunan ve antik dönem spor karşılaşmalarında verilen hediyeleri tasvir eden mermer levhalar bulunmuştur. Ancak bu levhaların podyumda in situ olarak bulunmamış olmaları, onların başka yerlerden getirildikleri, Ephesos stadionunda kullanılmamış oldukları şeklinde yorumlanmalarına neden olmaktadır (DINSMOOR-ANDERSON, 1973). Bu yorumlar Magnesia stadionu podyumunda kabartmalı orthostat bloklarının bulunmuş olmasıyla değiştirilebilecek ve onların da stadiona ait olduklarına neredeyse kesin gözüyle bakılabilecektir.

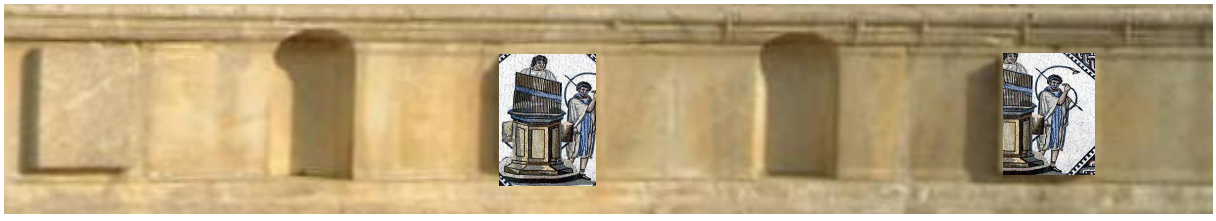
Res. 194

Leukophryena oyunlarının bir bölümü belki de gymnasionda yapılmaktaydı, müzik yarışmaları için ise yapılmaktayken heyelan nedeniyle yarım kalan ve Theatron olarak tanımladığımız yapıyı öngörmekteyiz. Eğer bitirilse ide müzik yarışmaları orada yapılacaktı diye düşünüyoruz. Theatron'un podyumundaki yarım bırakılmış

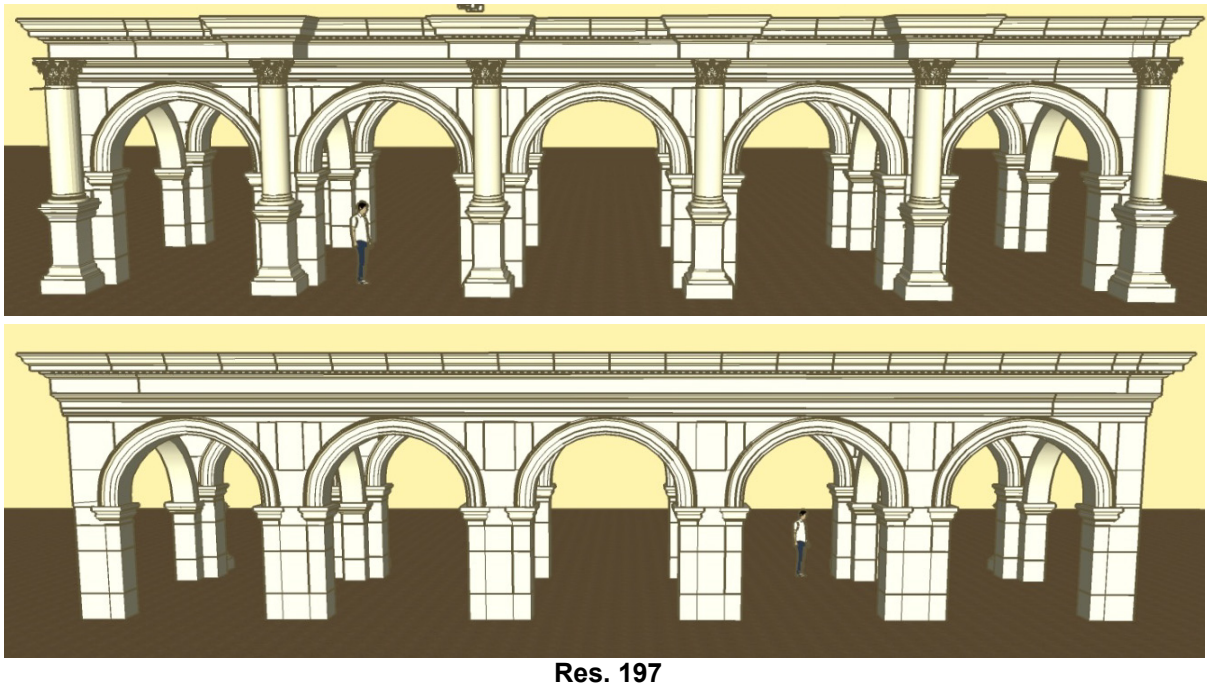

Res. 195

tabulaların, yapı bitirilseydi stadiondaki gibi kabartmalarla bezenmelerinin öngörüldüğü de varsayımlarımızı arasında yer almaktadır. Bu varsayımımızın geçerli olması halinde oradaki tabulalar aşağıdaki canlandırmada görüldüğü gibi müzik yarışmalarına ve verilen ödüllere ilişkin kabartmalarla bezeneceklerdi.

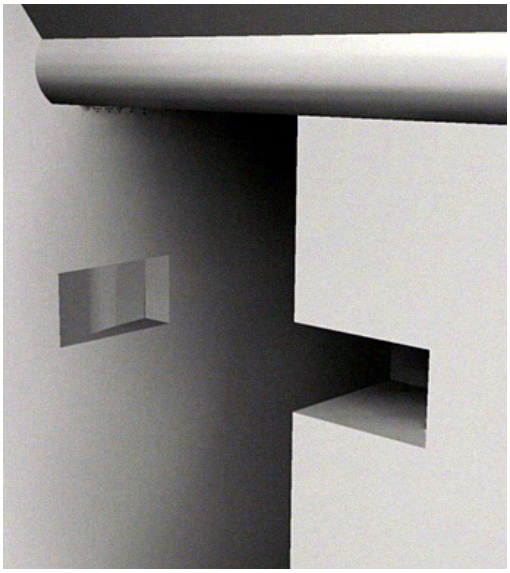

Res. 196

Res. 197

Statik bir nedene dayanan bu uygulama postamentlerle T ayakların aralarının postament taçlarının altından başlayarak tabana kadar aralık olmasından kaynaklanmaktadır. Aradaki bu açıklık 20 cm genişliktedir. Aradaki bu boşluk ve blokların iç yüzlerinde karşılıklı açılmış yuvalar, buraya bir mekanizma yerleştirilmiş olabileceğini, dolayısıyla bu ayakların yarışın startının verildiği "hysplex" olarak adlandırılan bir sisteme ait olduklarını açıkça göstermektedir. Bu yuvalara yerleştirilen bir mekanizmanın harekete geçirilmesiyle yarış başlamaktadır. Ortaya çıkarılmış üçayağın da bu düzeneğin uygulandığı aynı özelliğe sahip oldukları görülmektedir. Özellikle Cos Asklepieionu'ndaki hysplex ile karşılaştırıldığında yapının fonksiyonu ortaya çıkmaktadır (VALAVANIS, 1999).

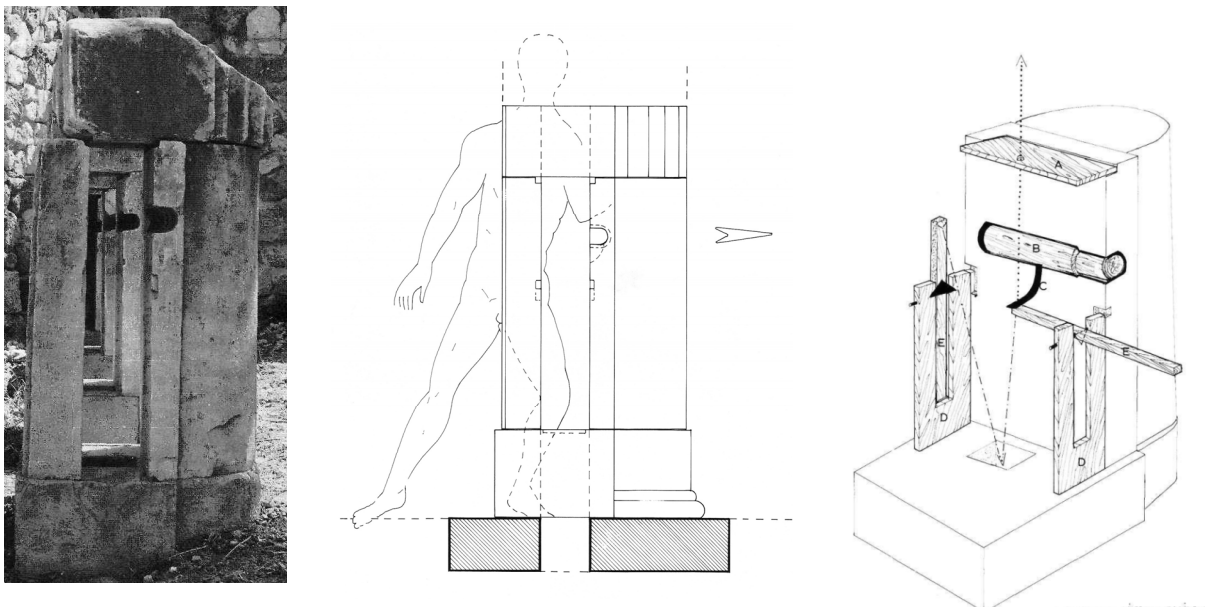

Res. 198

Res. 199

Bu koşullarda tüm izleyicilerin bakışlarını yönelttikleri start yapısının o cephesinin görkemli olmaması da beklenemezdi. Fakat yine de "start yapısı" büyük bir olasılıkla sadece bu işlevi ile hizmet vermiyor, anıtsal görünümüyle de stadion girişini vurgulayan bir "anıtsal kapı" işlevini de üstleniyordu.

Res. 200

Çünkü her ne kadar izleyiciye yönelik olduğu için görkemli olması gerektiğini belirttiğimiz cephe kadar, diğer cephe de tüm ovaya açık bir konumda gelenlere, hatta kentten bakanlara bile etki edecek bir görünümde olmasını beklememiz hiç de yersiz karşılanmamalıdır.

Res. 201

Bir stadion uzunluğunun Magnesia'da 189 m olduğunu kanıtlayan varış ayakları ve hemen onların yanında bulunmuş olan Hermelerin start yapıları ile bağlantılı olarak "Eros'ların araba yarışı" sahnesi önemli bir örneği oluşturmaktadır. Bu örnekte, dikkat edilirse start yapısının kapıları açılmış, arabalar yarışa başlamışlardır. Daha önemli bir ayrıntı da kemer ayaklarının Hermeler tarafından oluşturulmasıdır. Analojik bir yaklaşımla Magnesia Herme'lerinin de hemen yanında bulundukları varış ayaklarında kullanılmış olabilecekler bir olasılık olarak değerlendirilmelidir.

Res. 202

Artemis'in doğum günü olduğu varsayılan ve isiteria bayramı olarak kutlanan günün ertesinde Artemis adına nedeniyle düzenlenen Leukophryena oyunlarıydı. Bu oyunların başlatılma nedeni, Magnesia'da bulunmuş olan 16 numaralı yazıttan anlaşıldığına göre Apollon'un bir kehanetine dayanmaktadır (KERN, 1900, Pp.12, KERN 1901, Pp.491-494, ROGER-DEROW,1981, Pp.207, EBERT, 1982, SLATER-SUMMA, 2006, THONEMANN, 2007).Artemis Leukophryene'nin tapınağı ve kültü ve Leukphryena oyunları ile ilgili birçok bilgiyi agoranın batı stoasının plasterli duvarına ait olan ve Humann'ın bulmuş olduğu Berlin'deki 16 nu. lı yazıttan öğrenebiliyoruz.

16 NU. LI YAZIT (EBERT, 1982, Pp.210)
Onlar (Magnetler) Zenodotos'un Stephanephoros'luğu sırasında–*ki bu sırada Thrasyphon Atina'da Arkhondu, bir yıl önce de Böetialı ..... Pythia oyunlarındaki kithara yarışmasında bir yıl sonra da, Messene'li Hagasidamos'un Pankration'u üçüncü kez kazandığı 140. Olimpiyat (İ.Ö. 220) oyunlarında birincilik kazanmıştı-* **Artemis'in "epiphanie"sinden sonra aldıkları bir kehanet üzerine ilk önce Asya kentlerine yönelik para ödüllü oyunlar düzenlemeye karar verdiler. Tanrıçaya karşı daima saygılı davranan Asyalılar, böylece (bu para ödüllü yarışlarla da) tanrıçaya bağlılıklarını göstereceklerdi. Magnetleri izleyerek onun eski sunağına gidip kentin yönlendiricisi olan Artemis'e hoşa giden sunular sunarak Artemis Leukophryene'yi onurlandırmış olacaklardı. Zaten diğer oyunlar da başlangıçta para ödüllü olarak başlamış, daha sonraları kehanetler üzerine taç ödüllü oyunlar haline dönüşmüşlerdi.**

Magnetler bu oyunları başlattıktan ve uzun süre para ödüllü yarışmalar olarak sürdürdükten sonra Zenodotos'tan sonra on dördüncü Stephanephoros Moiragoras'ın döneminde atalarından kalan ve herkesin bildiği güzel ilişkileri hatırlatan bir kehanet daha aldılar. Ve Moiragoras'ın Stephanephoros'luğu döneminde Pythia oyunları benzeri ve 50 altın staterlik taç ödüllü bir agon düzenlediler. Elçilerin gönderildiği kralların ve diğer müttefiklerle kentlerin Artemis Leukophryene'ye saygı gösterilmesini ve

Magnesia kentinin ve toprağının Delphili tanrının arzusu ve Magnetlerin atalarından beri diğerlerine karşı sürdürdükleri dostluk ve akrabalık ilişkileri göz önüne alınarak dokunulmaz olmalarını kabul etmelerinden sonra..... "

Yazıtın korunan bölümünde verilen bilgilerden önce para ödüllü olarak başlayan oyunların daha sonra çelenk ödüllü şekle dönüştürülmüş olduğu anlaşılmaktadır. 41, 45,50, 52, 53, 56, 61, 63, 82 ve 87 numaralı yazıtlarda bu oyunların müzikal, atletik, sportif ve konkurhipik yarışları içerdiğini öğreniyoruz (KERN, 1901). Bu oyunlar konumuzu oluşturan stadionda, değindiğimiz diğer yapılardan Theatron'da ve büyük bir olasılıkla da gymnasionda gerçekleştiriliyordu. Birçok yazıtta oyunların ve genel türlerin isimlerini geçmesine karşın, oyunların içerikleri konusunda hemen hemen hiç bilgimiz yoktu.

Sadece beşinde yapılan incelemelerle bu sonuçlara ulaşılabildiğine göre yirmiyedii kerkisin tümünde yapılacak çalışmalarla ulaşılacak bilgilerin bu konuda önemli bir yol almamıza neden olacakları kesin gibi görünmektedir.

Kentin, projede öngörülen sosyo kültürel yaşamına ilişkin bilgi edinmeye yönelik araştırmaların genişletilerek kentin sosyo politik yaşamına ilişkin bilgiler edinilebileceği de yapılan çalışmalardan edinilen çıkarımlar arasındadır. Tribünlerde oturma sıraların oturma yerlerine ya da arkalıklarında ortaya çıkarılan yazıtlar bu konuda tüm bilgiyi içermektedirler. Bu çalışmaların daha başında olduğumuz, bazı tamamlamaların eksik ya da yanlış olabileceği göz önünde bulundurulması gerektiği ni vurgulayarak aşağıdaki örneklere değinmek isterim.

A[Y]TO[KP]AT[OPOΣ	İMPARATORUN YERİ

I ΣE ––– O]Y ΣE[BAΣTOY AUGUSTUS OLARAK BİLİNEN İMPARATORLARDAN BİRİNİN KOLTUĞU

A Y P H ...A ... Σ T E Φ A N H Φ O P O Y AURELİAN STEPHANOPHOROS

ΑΣΙΑΡΞΟΥ	ASİARKHES (ASİA VALİSİ)

[AP]ΞIEP[EΩΣ]	[AR)CHİER(EOS)] BAŞ RAHİBİN KOLTUĞU

N E O K O P Ω	İMPARATOR KÜLTÜ RAHİPLERİNİN YERİ

ΓΕΡΟΥ[ΣΙΑΣ]	YAŞLILAR MECLİSİNİN KOLTUĞU

[ΔΙ]ΚΑ[Σ]ΤΑΙ	HÂKİMLERİN KOLTUKLARI

ΑΚΛ Κ ΜΑΡ Κ ΚΕΛ ΛΟΥ	K. MARCELLUS'UN OĞLU A(ULUS) CL(AUDiUS)'UN YERi

ΚΛ ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟΥ	CLAUDiUS MARCELLUS'UN KOLTUKLARI VE SIRALARI

ΜΑΡ ΚΕΛ ΛΟΥ	MARCELLUS'UN KOLTUKLARI VE SIRALARI

ΡΚΛ Λ ΜΑΡ ΚΕΛ Λ ΑΟΡΥ	L(UCiUS) MARCELL(US)'UN OĞLU R(UFUS) CL(AUDiUS)'UN KOLTUKLARI VE SIRALARI

ΑΡΤΕΜΩΝΟΣ	ARTEMONOS'UN YERi,

ΜΟΚΡΙΤΩΝ	-MOKRiTON'UN YERi,

ΙΟΑΛΩΝΙΟΥ	IO(ANNES) ALONiOS

[ΣΥΝΟΔΟ]Υ ΤΟΠΙΚΗΣ ΤΩ[Ν ΤΕΧΝΙΤΩΝ <ΤΩΝ>] ΠΕΡΙ [Τ]ΟΝ ΔΙΟΝΥΣΟΝ D i O N Y S O S T E K H N i T L E R i N i N (KOLTUKLARI)

Μ Ε Λ Α Ν Ε Ι Τ Ω Ν	KARAMSARLARIN YERi

ΣΑΚΚ Ο Φ Ο Ρ Ω Ν	KEçİ POSTU GİYENLER CEMAATİNİN YERİ

Ε Π Ο ΤΩΝ	GÜNAHKÂRLARIN YERİ

Τ Ο ΠΟ Σ ΣΥΝΕΡΓΑΣ ΙΑΣ ΚΗΠΟΥΡΩΝ BAHÇIVANLAR LONCASININ YERİ

Α ΣΥΝΕ ΡΓΩΝ ΦΟ ΡΩ Ν Α Ρ Τ Τ Ο Κ Ο Π Ω Ν	KAYITLI FIRINCILAR BİRLİĞİNİN YERİ

ΤΑ ΤΑ ΡΙ ΧΟ ΠΩ Λ Ω Ν	TUZLANMIŞ BALIK TÜCCARININ YERİ

Ο Ρ Ν Ε Ο Π Ω ΛΩΝ	KUŞ SATICILARININ YERİ

Χ Ο Ρ ΩΝ	DANSÇILARIN YERİ

Κ Ο Π Η	TAŞ YAZICILARININ YERİ

Görüldüğü gibi bu kadar örnekten bile sosyo politik ve sosyo kültürel konularda yorumlar yapabilmek olanağı kazılmıştır. Stadionlarda İmparatorlardan, valilere, rahiplerden hâkimlere kadar en yüksek makamdan başlayan koltuk ve sıra tahsis edilmektedir. Bu makamlara ayrılan yerlerin yanı sıra ve onlardan çok daha fazla sayıdaki koltuk ve sıranın kendilerinin burada ilk kez tanıdığımız kişilere ve onların yakınlarına tahsis edilmiş olması özellikle üstünde durulmaya değer bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Makam ve kişilere tahsisi edilen koltuk ve yerlerin yanı sıra diğer bir grubu kent oluşturmaktadırlar. Burada Ephesos kentine bir kerkisin ayrılmasının da önemi olsa gerektir. Değir grupları üç başlık altında toplayabiliyoruz. Bunların ilki dini gruplara tahsisi edilen oturma sıralarıdır. Bunlara dahil edilebilecek, ya da eğer ayrı bir grup oluşturuyorlarsa üstünde durulacak bir grup, karamsarlardır.

Bunların bir cemaati temsil ediyor olabilecekleri gibi, o günün terapistlerinin bir uygulaması olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. En büyük grubu içlerinde isimlerini şimdiye kadar hiç duymamış olduğumuz meslek kuruluşları oluşturmaktadır.

Araştırmacılarımızın projeden bildirme nezaketini bile göstermeden ayrılmalarının ardından stadion yazıtlarıyla ilgilenmesi konusunda bir uzman arayışına girişilmiş ve bu süre de oldukça uzun bir dönemi kapsamıştır. Almanya Erlangen-Nürnberg üniversitesi Eskiçağ Tarihi Profesörlerinden Boris Dreyer'in birlikte çalışma teklifimiz kabul etmesinin ardından yapılan yazışmalarla bu ön bilgiler edinilmiştir. **Prof. Dr. B. Dreyer'e teşekkür borçluyum. Kendisi bundan böyle stadion yazıtlarından sorumlu bilim adamı olarak bizlerle çalışacak ve epigrafik sonuçların yorum ve açıklanmasında görev alacaktır.** Çoğu 2011 yılında okunabilen bu yazıtların bilgi kaynağı oluşturacağı yönündeki görüşlerimiz böylece doğrulanmış olmaktadır.

Bu proje süre ve taahhüt çerçevesinde tamamlanırken, çok daha kapsamlı ve önünü gören, yere sağlam basan çalışmalarla sürdürülmesini de kaçınılmaz kılmaktadır. Öğrenilenler, bu yapıdan daha çok bilgi edinileceğinin göstergeleridir. Genel olarak İ.S. 1.yüztıla tarihleyebileceğimiz yapıda ortaya çıkarılan Yazıtların İ.Ö. 2.yy.a geri gitmeleri, bir bölümünün de İ.S. 3. yy.a ulaşıldığını göstermesi,i Hellenistik stadionun hiç olmazsa oturma bloklarının burada da kullanılmış olduklarına bir kanıt oluştururlar mı sorusuna yanıt aramak çok önemlidir. En son kullanım tarihi ile sphendonayı dolduran heyelan arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Sphendonanın altında logeion var mı? Oradaki bölümler tamamlanmış mıydılar? Arka tarafta üçüncü, dördüncü galeriler var mıydı? Batı tribübünün üstünde bir tribün daha var mıydı? Doğu ve batı tribünlerinden stadiona giriş nasıldı? Gibi daha birçok soruyu sorabilme şansına kavuşmuş olduk. Magnesia yazıtlarının yayınında yüz yıl önce altı yüz yazıt yer alırken biz onun altıda birini daha yarısı bile kazılmayan stadionda ortaya çıkarmış olduk. Eski Çağ tarihçileri ve epigraflara sosyo kültürel ve sosyo politik açıdan çok zengin bir çalışma alanını daha şimdiden yaratmış bulunuyoruz. Kabartmalar konusu başlı başına büyük bir bölüm anlamına gelmektedir. Oyunlar açısından olduğu kadar ikonografik ve stilistik açıdan ayrı ayrı ele alınmaları gereken niteliktedirler. Üç yıl gibi kısa bir sürede bu kadar farklı konuda ve çalışması güç koşul ve ortamda ulaşılan başarı küçümsenemez. Böyle bir ikinci projenin gerçekleştirilmesi durumunda yukarıdaki sorular ve benzerleri yanıt bulacak ve stadion örnek bir yapı durumuna gelecektir. Çok daha kapsamlı literatür çalışmalarının da getireceği bilgilerle bağdaştırılacak sonuçların doyurucu olacağından kuşku duyulmamalıdır. Bu projeden birçok yeni proje üretilebilecektir. TÜBİTAK'a verdiği bu destek için ne kadar teşekkür etsek azdır.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Orhan Bingöl

Res. 207

REFERANSLAR

ADAK, M., EDA, N., TAŞYÜREK, Ş., GÜNEŞ, M.Y.,	Bithynia Bölgesindeki İlk Stadion Açığa Çıkarıldı, *Aktüel Arkeoloji* 18 Pp.36-7, (2011)
BELL, G.,	www.gerty.ncl.ac.uk/letters/1769.htm, (2009).
BINGOL, O.,	*Magnesia am Mäander,* Istanbul, (2007).
BINGOL, O.,	Das Stadion von Magnesia am Maander, Monumentum und Instrumentum Inscriptum, ed: Börm, H., Ehrhardt N., Wiesehöfer J., (2008), Pp: 21-31.
BINGOL, O., KÖKDEMİR, G., ORAL. M.,	Menderes Magnesiası Stadion Kazıları (2004,2007, 2008), *Anatolia 34*, Pp. 101-128, (2010)
BINGOL,O.,	Das Bildrepertuaire der Podiumreliefs des Stadion von Magnesia am Mäander, Folia in Memoriam Ruth Lindner Collecta, ed: Weiss, C., Simon, E., Pp.178-185, (2010)
BİNGÖL, O.,	*Theatron: Magnesia on the Meander*, İstanbul, (2005).
DİNSMOOR, W.B., ANDERSON, W.J.,	*The Architecture Of Ancient Greece: An Account Of its Historic Developmen,* (1973).
EBERT, J.	Zur Stiftungsurkunde der Leukophryene in Magnesia, *Philologus* 126, 1982, Pp.198-216.
ERDOGAN, S., ATALAY, M., ÇOTUK, M.Y.,	Sport Sites in Ancient Anatolia Stadiums*, Journal of Olympic History*, 12-3, Pp.50-52, (2004).
HUMANN, C., KOHTE, J., WATZINGER, C.,	*Magnesia am Maeander: Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre, 1891-1893* , Berlin, (1904).
JACOBELLI, L.,	*Gladiatori a Pompei,* Roma, (2003).
JUNKELMANN, M.	*Gladiatoren. Das Spiel mit dem Tod* (2008)
KATHERİNE, W.,	The Stadium at Aphrodisias, *American Journal of Archaeology*, Vol. 102, No. 3, Pp. 547-69, (1998).
KERN, O.,	*Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin, (1900).
KERN, O.,	Magnetische Studien*, Hermes,* 36*,* Pp. 491–515, (1901).
KIRCHNER, A.,	*Otto Kern, Sein archäologisches Wirken. Eine Biographie der Jahre 1883-1897*, (Yüksek Lisans Tezi), Halle-Almanya, Martin Luther Üniversitesi, (2007).
KOLB, F.,	Sitzstufeninschriften aus dem Stadion von Saittai (Lydia), *EpigAnat*,15, 107-19, (1990).
LEAKE, W.M.,	*Journal of Asia Minor with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country*, Londra, (1824), Pp.243-245, 349.
MICHAUD, M., POUJOULAT, M.,	*Correspondance d'Orient,* Paris, (1834), Pp. 375.
NICCOLINI, F.,	*Archivio Disegni della oprintendenza Archeologica di Napoli; Le case e i monumenti di Pompei disegnati e descritti Part I-II,* Vol. III/1*,* Napoli, (1854-1896), Levha. III.
RAYET, O. , THOMAS, A.,	*Milet Et Le Golfe Latmique: Tralles, Magnésie du Méandre, Priène, Milet Didymes, Héraclée du latmos Fouilles et explorations archéologiques,* Paris, (1887), Pp. 124.
ROGER, S. B., DEROW, P.	*Greek Hıstorical Documents,* (1981).
ROHDEN, H.,	*Architektonische Römische Tonreliefs der Kaiserzeit*, Berlin-Stutgart, (1911), Pp.144-151.
ROOS, P. ,	In Search of Ancient Stadia and Hippodromes in Anatolia, *Opuscula Atheniensia,* 20, Pp.181–8, (1994).
SALTUK, S.,	*Antik Stadyumlar*, İstanbul, (1995).
SLATER, W. F.- SUMMA,	Crowns a Magnesıa, *Greek, Roman, and Byzantine Studies*

D.	46, 2006, Pp. 275-299.
SMITH, W.,	*A School Dictionary of Greek and Roman Antiquities,*, New York, (1873).
SPECHT E.,	Kranz, Krone oder Korb für den Sieger, *iAltmodische Archäologie. Festschrift für Friedrich Brein, Forum Archaeologiae* ,14-III (2000).
STRICKLAND, H.E., JARDINE, W.,	*Memoirs of Hugh Edwin Strickland*, Londra, (1858), Pp.94.
TEXİER, CH.,	*Asie Mineure Description Geographique, Historique et Archelogique des Provinces et des Villes de la Chersonnése d'asie*, Paris, (1862), Pp. 346, 350.
THONEMANN, P.	Magnesıa and the Greeks of Asia, *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 47, 2007, Pp. 151-160.
TREMAUX, P.,	*Exploration archéologique en Asie Mineure, comprenant les restes non connus de plus de quarante cités antiques*, Paris, (1874).
VALAVANIS, P.	*The Starting Mechanism in Ancient Stadia, Londra,* (1999).
VOGEL, L. ,	Circus Race Scenes in the Early Roman Empire, *The Art Bulleti,n*, Vol. 51, No. 2 , Pp. 155-160, (Jun., 1969),
WEİSS, P.,	Ein agonistisches Bema und die isopythischen Spiele von Side, *Chiron*, 11, Pp. 315-46, (1981).

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: 108K109

Proje Başlığı: Magnesia Stadionunun Yapısal ve Sosyo Kültürel Özelliklerinin Bilimsel Açıdan Araştırılması

Proje Yürütücüsü ve Araştırmacılar: Prof. Dr. Orhan BİNGÖL

Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı Sıhhiye/ANKARA

Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi: TÜBİTAK

Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: 01/07/2008 – 30/06/2011

Öz (en çok 70 kelime)

Proje süresi kapsamında Aydın ili Germencik ilçesindeki Magnesia antik kentindeki stadionun yaklaşık yarısı kazı ve temizlik çalışmalarıyla ortaya çıkarılmış ve elde edilen verilerin bilimsel açıdan değerlendirilmelerinin yanı sıra, projenin ön gördüğü yapısal ve sosyokültürel sonuçlara ulaşabilmek amacıyla benzer örneklerle karşılaştırılarak sonuç üretilmesine gidilmiştir. Türkiye'de ilk kez bir stadion bu kadar kapsamlı araştırılmış olmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkarılan bölümü ile bile çok önemli kazanımlara ulaşılmıştır. Diğer stadionlarda da bilinmeyen özellikler saptanabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Magnesia, stadion, tribün, proedrie, kerkis, galeri, podyum, orthostat, kabartma, arena, start yapısı, varış ayakları, Herme, topos yazıtları.

Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu mu? **Evet** ☐ **Gerekli Değil** ☒

Fikri Ürün Bildirim Formu'nun tesliminden sonra 3 ay içerisinde patent başvurusu yapılmalıdır.

Projeden Yapılan Yayınlar:

Das Stadion von Magnesia am Mäander. Monumentum et instrumentum inscriptum (2008) S. 21-30
Menderes Magnesiası Stadion Kazıları (2004,2007,2008). G. Kökdemir ve M. Oral ile birlikte. Anatolia 34, 2008 (2010)101-128

Das Bildrepertoire der Podiumreliefs des Stadion von Magnesia am Mäander. Folia in memoriam Ruth Lindner collecta (2010) 178-185

Ekte Bulunan "ARDEB Başarı Öyküsü Formu", "Kazanımlar" Bölümünde Belirtilen Kriterlere Göre Proje Çıktılarınızın Başarı Öyküsü Niteliği Taşıdığını Düşünüyorsanız "ARDEB Başarı Öyküsü Formu"nu doldurunuz.